

**T.C.
AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SEVİNÇ ÇOKUM'UN ESERLERİNDE DİL VE
ÜSLÛP**

Serfet SAPMAZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

KIRŞEHİR

OCAK 2012

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SEVİNÇ ÇOKUM'UN ESERLERİNDE DİL VE
ÜSLÛP

Serfet SAPMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN
Yard. Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA

KIRŞEHİR

OCAK 2012

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Nadir İLHAN

Üye Yard. Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA

Üye Yard. Doç. Dr. Veli ÜNSAL

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışmada Sevinç Çokum'un ilk hikâye kitabı olan Eğik Ağaçlar ve 2000 yılında basımı gerçekleştirilen Deli Zamanlar adlı romanı incelendi.

Sevinç Çokum'un hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra kelime grupları tespit edildi. Sonrasında cümleler anlamlarına, yüklemine yerine, yüklem olan kelimenin türüne ve yapılarına göre olmak üzere sayıları ve oranları tespit edilerek değerlendirildi.

Bu değerlendirmelerde, incelenen yapı ve birimler hakkında dilbilimcilerin tanım ve tasnifleri, kitap ve makalelerinden alıntı yapılarak sunuldu.

Yazarın bu tanım ve tasniflere uyan kelime grubu örnekleri ve cümle örnekleri incelendi.

Özellikle yazarın genel tasnifler dışında kalan kendine özgü kelime grubu ve cümle kullanımları, bölüm sonlarında örneklendirildi.

Bütün bu tespit ve yorumlardan hareketle yazarın dil ve üslubunun onun edebî kişiliğine etkileri ortaya konmaya çalışıldı.

Anahtar kelimeler: Sevinç Çokum, roman, Eğik Ağaçlar, Deli Zamanlar, dil ve üslup.

ABSTRACT

In this study, the author Sevinç Çokum's (the author) first story which is *Obligie Trees (Eğik Ağaçlar)* and 2000 edition of another book of her which is *Crazy Times (Deli Zamanlar)* have been examined.

After giving information about the life and works of the author, the phrases in the relevant works have been identified. Then the sentences have been assessed according to their meanings, places, types and structures of the predicates by giving their numbers and rates.

Definitions and classifications of the linguists on the subject have been presented by quoting from the relevant books and articles.

Furthermore, some examples of the groups of words and sentences that fit these definitions and classifications are given.

At the end of the sections, the author's distinctive uses of phrases and sentences, which are outside the general classifications, are presented.

In addition, the author's language and style have been discussed in order to reveal the literary personality of the author.

Key words: Sevinç Çokum, novel, *Eğik Ağaçlar*, *Deli Zamanlar*, language and style

ÖN SÖZ

Ziya Gökalp Yeni Lisan makalesinde, Türkiye Türkçesi yazı dilinin İstanbul hanımlarının konuşma diline dayanması gerektiğini belirtir.

Edebiyatımızdaki üslup sahibi hanımlar, Halide Edip'ler, Emine Işınsu'lar, Tomris Uyar'lar bu tespitin ne kadar doğru olduğunu kanıtlar. Gerçekte, hanımlardaki dil bilinci ve dil kabiliyetinin erkeklere oranla daha üst düzeyde olduğu birçok bilimsel çalışmayla iddia edilmiştir. Bu iddiaların bilimsel bir kökeni olmasa bile Sevinç Çokum, dile hâkimiyeti ve dile tasarrufu bakımından üstün bir örnektir. Yazarın Türk Dil Kurumu tarafından "Türk Dilini En İyi Kullanan Yazar" unvanını almaya hak kazanmış olması da bu gerçeğe işaret etmektedir.

Edebiyat dili, ölçünlü dilin en gelişmiş alanlarından birini oluşturur. Bu alanda yapılacak inceleme ve araştırmalar bu yüzden büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Sevinç Çokum'un iki eseri incelenerek onun dil ve üslubu hakkında bazı çıkarımlarda bulunuldu.

Çalışmanın konusu Sevinç Çokum'un eserlerindeki dil ve anlatım olmakla beraber, özellikle cümle bilgisiyle ilgili mevcut görüşler gözden geçirilirken bu konuda ortak bir tespit ve tasnif bulunmadığı ve konunun çok karmaşık hâle getirilmiş olduğu da görülmüştür.

Çalışma sırasında bütün bu değerlendirmeler sadeleştirilme yoluna gidilmiş ve üzerinde çalışılan metinlerden bu sadeleştirilmiş bakışa uygun örnekler, örnekleme metodu ile alınarak incelenmiştir.

Bu yolla genel dil ve anlatıma uyan öğeler yanında yazara özgü tutum, üslup ve ifadeler de tespit edildi.

Yazarın ilk hikâye kitabı olan Eğik Ağaçlar ile son eserlerinden biri olan Deli Zamanlar seçilerek incelenmek suretiyle yazarın anlatımında, yazın hayatına başladığı günden 2000’li yıllara kadar nasıl bir değişme ve gelişme geçirdiği ortaya konmaya çalışıldı.

Bu çalışmayı yapmaya beni sevk eden ve çalışmanın her adımını yönlendiren hocam Yrd. Doç. Dr. Mahmut Sarıkaya’ya, eserlerin tasnifinde ve kaynakların kullanımında bana yardımcı olan değerli ğretmen arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Serfet SAPMAZ

2012-KIRŞEHİR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ	1
İNCELEME.....	2
I. BÖLÜM.....	6
1. KELİME GRUPLARI.....	6
1.1. İYELİK GRUBU.....	7
1.1.1. I. Teklik Kişi Zamiriyle Oluşturulan İyelik Grupları.....	9
1.1.2. II. Teklik Kişi Zamiriyle Oluşturulan İyelik Grupları.....	9
1.1.3. III. Teklik Kişi Zamiriyle Oluşturulan İyelik Grupları	9
1.1.4. I. Çokluk Kişi Zamiriyle Oluşturulan İyelik Grupları	9
1.1.5. II. Çokluk Kişi Zamiriyle Oluşturulan İyelik Grupları.....	10
1.1.6. III. Çokluk Kişi Zamiriyle Oluşturulan İyelik Grupları.....	10
1.2. İSİM TAMLAMASI	11
1.2.1. Belirtili İsim Tamlaması.....	14
1.2.2. Belirtisiz İsim Tamlaması.....	17
1.3. SIFAT TAMLAMASI.....	19
1.4. SIFAT FİİL GRUBU.....	21
1.5. İSİM FİİL GRUBU	24
1.6. ZARF FİİL GRUBU.....	26
1.7. TEKRAR GRUBU	29
1.8. EDAT GRUBU	32

1.9.	BAĞLAMA GRUBU.....	34
1.10.	UNVAN GRUBU	36
1.11.	BİRLEŞİK İSİM GRUBU.....	38
1.12.	ÜNLEM GRUBU.....	39
1.13.	SAYI GRUBU.....	40
1.13.1.	<i>Tek Kelime ile Oluşturulan Sayılar</i>	<i>41</i>
1.13.2.	<i>Sıfat Tamlaması Şeklinde Oluşturulan Sayılar.....</i>	<i>42</i>
1.13.3.	<i>Sayı Grubu Şeklinde Oluşturulan Sayılar.....</i>	<i>42</i>
1.14.	BİRLEŞİK FİİL GRUBU	42
1.14.1.	<i>et- Yardımcı Fiili İle Kurulmuş Birleşik Fiil Grubu Örnekleri.....</i>	<i>43</i>
1.14.2.	<i>ol- Yardımcı Fiili İle Kurulmuş Birleşik Fiil Grupları</i>	<i>43</i>
1.14.3.	<i>bulun- Yardımcı Fiili İle Kurulmuş Birleşik Fiil Grubu Örnekleri.....</i>	<i>44</i>
1.14.4.	<i>Tezlik Fiili İle Oluşturulan Birleşik Fiil Grubu Örnekleri</i>	<i>44</i>
1.14.5.	<i>Sürerlik Fiili İle Oluşturulan Birleşik Fiil Grubu Örnekleri</i>	<i>45</i>
1.14.6.	<i>Yeterlilik Fiili İle Oluşturulan Birleşik Fiil Grubu Örnekleri</i>	<i>45</i>
1.14.7.	<i>Kalıplaşmış Birleşik Fiillerle Oluşturulmuş Birleşik Fiil Örnekleri.....</i>	<i>45</i>
1.15.	KISALTMA GRUPLARI	46
1.15.1.	<i>Genitif Grubu Örnekleri</i>	<i>48</i>
1.15.2.	<i>Datif Grubu Örnekleri</i>	<i>48</i>
1.15.3.	<i>Lokatif Grubu Örnekleri.....</i>	<i>49</i>
1.15.4.	<i>Ablatif Grubu Örnekleri</i>	<i>49</i>
1.15.5.	<i>İsnat Grubu Örnekleri</i>	<i>49</i>
II. BÖLÜM	51	
CÜMLE.....	51	
2.1.	ANLAMLARINA GÖRE CÜMLE TÜRLERİ	52
2.1.1.	<i>Olumlu Cümleler</i>	<i>54</i>
2.1.1.1.	<i>Olumlu İsim Cümlesi Örnekleri.....</i>	<i>55</i>
2.1.1.2.	<i>Olumlu Fiil Cümlesi Örnekleri</i>	<i>55</i>
2.1.2.	<i>Olumsuz Cümleler</i>	<i>56</i>

2.1.2.1.	Olumsuz Fiil Cümlesi Örnekleri	59
2.1.2.2.	Olumsuz İsim Cümlesi Örnekleri	59
2.1.3.	<i>Soru Cümleleri</i>	59
2.1.3.1.	-mİ Soru Ekiyle Oluşturulan Soru Cümlesi Örnekleri	61
2.1.3.2.	Soru Kelimeleriyle Kurulan Soru Cümlesi Örnekleri	62
2.1.3.3.	Vurgu İle Kurulan Soru Cümlesi Örnekleri	63
2.2.	YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER	65
2.2.1.	<i>Kurallı Cümle</i>	67
2.2.2.	<i>Devrik Cümleler</i>	70
2.2.2.1.	Öznenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümle Örnekleri.....	72
2.2.2.2.	Nesnenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümle Örnekleri	72
2.2.2.3.	Yer Tamlayıcısının Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümle Örnekleri	73
2.2.2.4.	Zarfin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümle Örnekleri	73
2.2.2.5.	Birden Fazla Ögenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümle Örnekleri	74
2.3.	YÜKLEM OLAN KELİMENİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER	75
2.3.1.	<i>Fiil Cümleleri</i>	75
2.3.2.	<i>İsim Cümleleri</i>	76
2.4.	YAPILARINA GÖRE CÜMLELER	78
2.4.1.	<i>Basit Cümleler</i>	82
2.4.1.1.	Basit Fiil Cümlesi Örnekleri	83
2.4.1.2.	Basit İsim Cümlesi Örnekleri.....	83
2.4.2.	<i>Bağlı Cümleler</i>	84
2.4.2.1.	Her İki Cümlesi de Basit Cümle Olan Bağlı Cümle Örnekleri	85
2.4.2.2.	Bir Cümlesi Soru Cümlesi Olan Bağlı Cümle Örnekleri	86
2.4.2.3.	Bir Cümlesi Eksiltili Cümle Olan Bağlı Cümle Örnekleri.....	86
2.4.2.4.	Bir Cümlesi Sıralı Cümle Olan Bağlı Cümle Örnekleri.....	86
2.4.3.	<i>Sıralı Cümle</i>	86
2.4.4.	<i>Eksiltili Cümle</i>	90
2.4.4.1.	Cevher Fiil Eksikliğiyle Oluşturulan Eksiltili Cümle Örnekleri	92
2.4.4.2.	Yüklem Eksikliğiyle Oluşturulan Eksiltili Cümleler:	93
2.4.4.3.	Kendinden Önceki Cümlelerin Ögesi Olan Eksiltili Cümle Örnekleri.....	93

2.4.5. İççe Birleşik Cümleler.....	94
2.4.6. Arasözlü Cümle.....	96
2.4.7. Ki'li Birleşik Cümle.....	98
III. BÖLÜM.....	101
YAZARIN DİLİ VE ÜSLÛBU.....	101
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA.....	110

KISALTMALAR

age.	:Adı Geçen Eser
agm.	:Adı Geçen Makale
AÜ	:Atatürk Üniversitesi
bk.	: Bakınız
C	:Cilt
Der.	: Dergi
DZ	: Deli Zamanlar (Üzerinde çalışma yaptığımız roman)
EA	:Eğik Ağaçlar (Üzerinde çalışma yaptığımız hikâye kitabı)
Fak.	: Fakülte, Fakültesi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
S	: Sayı
s.	: Sayfa
t.	: Tablo
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİP	:Türkiye İşçi Partisi
TRT	:Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
vd.	: Ve diğeri
Y.	:Yıl
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Dilimizde kelime gruplarının tasnifinde tam bir birliktelik bulunmamaktadır.

Dilbilimcilerin üzerinde ortak bir sonuca varamadığı önemli konulardan biri de cümlelerin yapılarına göre gruplandırılmasıdır. Bu konuda, fiilimsilerin taşıdığı anlamın hareket mi, hareket adı mı olduğu konusundaki farklı görüşler fiilimsilerle kurulmuş cümlelerin birleşik cümle kabul edilip edilmemesine de yol açmakta, bu da cümle çeşitlerinin tasnifi açısından ikilik doğurmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı kaynaklı birçok dilbilgisi kitabında fiilimsi bulunan cümleler birleşik cümle ya da girişik birleşik cümle olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında üniversitelerdeki dil bilginleri ise bu tür cümleleri basit cümle olarak görmektedirler. Bu yüzden basit ve birleşik cümle arasındaki fark tam olarak belirlenmemiş durumdadır.

Bunun yanında cümlelerin anlamlarına göre değerlendirilmesi de farklılıklar arz etmektedir. Olumlu ve olumsuz cümlelerde bir ortak anlayış ve tanım söz konusuysa; soru, ünlem ve şart cümlelerinde farklı görüşler mevcuttur.

Bu görüşler arasında ortak ve farklı olanları ortaya koyarak incelediğimiz eserlerdeki kelime grupları ve cümleler bu görüşlere göre tasnif edildi. Yapılan incelemede bu tanım ve tasnifi zorlayarak yazarın kendine özgü üslubunu oluşturmadaki örnekler ortaya konmak suretiyle bu çalışmanın asıl amacı gerçekleştirilmiş oldu.

Böylece yazarın ilk ve sonraki eserleri arasında nasıl bir değişim yaşanmış olduğu da ortaya kondu.

İNCELEME

YAZARIN HAYATI VE ESERLERİ¹

Sevinç Çokum, 25 Ağustos 1943 yılında İstanbul Beşiktaş'ta doğdu. Beşiktaş Büyük Esmâ Sultan İlkokulu'nu, Beşiktaş Ortaokulu ve Kız Lisesi'ni, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'nü bitirdi. Mezun olduktan sonra 3 yıl edebiyat öğretmenliği yaptı.

İlk hikâyelerinden Bir Eski Sokak Sesi ve Eğik Ağaçlar, Tarık Buğra'nın girişimiyle Mehmet Çınarlı'nın çıkardığı Hisar Dergisi'nde yer aldı. Bu öyküleriyle adını duyuran yazarın, aynı yıl Ahmet Nadir Caner'in yönettiği Başkent Gazetesi'nde şiirleri neşredildi. Diğer bazı öyküleri Yelken, Eflatun gibi dergilere girdi.

Behçet Necatigil'in gösterdiği çizgide, şiirden çok düzyazıda yoğunlaştı. İlk hikâyesi, Eğik Ağaçlar 1972 yılında yayımlandı. Kitabın ardından Hisar Dergisi'nin yanı sıra Ahmet Kabaklı'nın yönettiği Türk Edebiyatı dergisinde de yazmaya başladı. 1977–79 yıllarında Türk Edebiyatı Dergisi'nin yazı işleri müdürlüğünü yapan yazar 1981–85 yılları arasında eşi Rıfat İzzet Çokum'la kurdukları Cönk Yayınları'nı yönetti. Öyküyü bırakmadan romana geçen Çokum, ileriki yıllarda deneme, inceleme, anlatı, gezi türünde de eserlerin yanında senaryo ve radyo oyunları yazdı, radyo programları hazırlayıp sundu.

Hilal Görününce adlı romanıyla 1984 Millî Kültür Vakfı ve Türkiye Yazarlar Birliği armağanlarını kazandı. Rozalya Ana 1993, Hevenk-Kayıp İstanbul 2003 öykü ve anlatı türleri olarak Türkiye Yazarlar Birliği armağanlarına lâyık görüldü. Yeniden doğmak adlı televizyon dizi senaryosu 1988 Ankara Gazeteciler Cemiyeti

¹ Yazar hakkındaki bilgi, yazarın Deli Zamanlar adlı romanından alınmıştır.

basın Şeref Belgesi'ni aldı. Yazara Karaman 723. Türk Dili Bayramı Türk Dil Kurumu değerlendirmesiyle “Türkçeyi En İyi Kullanan Yazar” unvanı verildi.

İlk kitabıyla insan sevgisi, hümanizma çizgisinde görünen Sevinç Çokum, zaman içinde hikâyelerinde ve romanlarında değişimler yaşadı. Toplum ve fert arasındaki ilişkileri kurcalayan yazar, bir kısım romanlarında ulusun değerlerini kişilerine aktararak onları tarih perspektifi içinde ele aldı. Giderek insanın içyapısındaki değişimlere ve derinliklere yönelerek, özellikle Hindistan seyahatinden sonra insan üzerindeki düşüncesini daha geniş bir ufka yerleştirdi. Ona göre insan her yerde insandı. Zaafları, duyularını, yoksullukları, üstünlükleri ile...

Sevinç Çokum, Deli Zamanlar, Gece Rüzgârları, Tren Buradan Geçmiyor romanlarında kendi iç hesaplaşmasını ve bununla birlikte insanı, toplumu eleştiren ve irdelleyen bakışıyla değişimlerini de ortaya koydu. İdeolojik bağımlılıkları reddederek insana, zaafları, erdemleri ve ruh derinlikleri boyutlarında yaklaşmanın doğru olacağı fikrini savundu. Eserini yazarken bir yazar gerek dilde ve anlatımda gerekse içyapıda özgür olmalıydı.

Öyküleri:

Eğik Ağaçlar (1972), Bölüşmek (1974), Makina (1976), Derin Yara (1984), Onlardan Kalan (1987), Rozalya Ana (1993), Gece Kuşu Uzun Öter (2001), Derin Yara (1984), Onlardan Kalan (1987)

Romanları:

Bizim Diyar (1978), Hilal Görününce (1984), Ağustos Başağı (1989), Çırpıntılar (1991), Tren Buradan Geçmiyor (2007), Karanlığa Direnen Yıldız (1996), Deli Zamanlar (2000)

Gazete Yazıları:

Güzele Bakan karınca (1997), Vaktini Bekleyen Tohum (2000)

Anlatı:

Hevenk – Kayıp İstanbul (1993)

Radyoya Uyarlanmış Eserleri:

TRT İstanbul Radyosu- Atatürk'le Mülakatlar (Prof. İnci Enginün'le birlikte), Hilal Görününce, Ağustos Başağı (İstanbul Radyosu)

Televizyona Uyarlanmış Eseleri:

Beyaz Sessiz Bir Zambak TRT 2'de, Yeniden Doğmak adlı 4 bölümlük dizisi TRT 1'de yayınlandı.

I. BÖLÜM

1. KELİME GRUPLARI

Kelime grupları, tek kelimeyle anlatılamayan varlık, kavram, durum ve hareketi ifade etmek için, aralarında anlam ilişkisi bulunan iki veya ikiden çok kelimedenden oluşmuş yapılardır.

Konu hakkında bazı noktalarda görüş farklılıkları olmasına karşın dilbilimciler kelime grupları konusunda aynı görüş etrafında birleşirler.

Görüşlerine başvurulmuş bilgilerin kelime gruplarıyla ilgili tanım ve tasnifleri aşağıda sıralanmıştır:

Leyla Karahan, *“Kelime grubu bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitелеmek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir.”* tanımını yaptıktan sonra kelime gruplarını; isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat fiil grubu, zarf fiil grubu, isim fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil grubu, kısaltma grupları” olmak üzere on dört ana başlıkla halinde incelemiştir (Karahan, 2009: 39).

Fuat Bozkurt kelime gruplarına “sözce” adını vererek konunun farklı şekillerde ele alındığını belirtmiştir ve buna rağmen kuruluş açısından çok yalın bir hal arz ettiğini de ilave etmiştir. Tanımında ise en az iki sözcüğün ya da biçimbirimin yan yana gelmesiyle kelime grubu oluşabileceğini belirtmiştir (Bozkurt, 2009: 37).

“Söz öbekleri, kısaca, cümle oluşturmeyen söz dizimi birimleri olarak tanımlanır. Birden çok sözden oluşan yapılardır. Bir başka deyişle söz öbeği, bir varlığın nitelendiği yapıdır”
(Karaağaç, 2011: 129).

Kelime gruplarıyla ilgili geniş bir tanım yapan Muharrem Ergin birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve mânâsında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören dil birliğine kelime grubu demiştir. Muharrem Ergin, kelime gurubu içinde birden fazla kelimenin bir takım kaidelerle belirli bir düzen içinde yan yana getirildiğini, böylece belirli bir düzenle kurulduğu için kelime gurubunun yapısında bir bütünlük bulunduğunu da tanımına ilave etmiştir (Ergin, 2000: 374).

“Kelime gurupları nesnelere ve hareketleri daha geniş olarak veya geniş nesnelere ve hareketleri belirtmek için kullanıldıklarına göre bunlar birer belirtme gurupları’dır. Tek bir nesneyi veya hareketi belirtmek için bu guruplar içinde yan yana gelen birbirine bağlanan kelimeler bir işbirliği yapar, birbirlerine yardım eder, birbirlerini tamamlarlar. Kelime guruplarında umumiyetle belirten – belirtilen, tamlayan – tamlanan, tâbi olan- tâbi olunan, asıl – yardımcı olmak üzere iki unsur bulunur” (Ergin, 2000: 375).

Tahsin Banguoğlu, kelime gruplarını “belirtme öbekleri, yargı öbekleri” adı altında ikiye ayırmış ve belirtme öbeklerini “ad takımı, sıfat takımı, zarf öbeği, takı öbeği, çekim öbeği, bağlam öbeği, yanaşma takımı, katma öbekler” olmak üzere sekiz başlık altında incelemiştir (Banguoğlu, 1995: 528).

1.1. İYELİK GRUBU

İyelik grubu ve isim tamlaması başlığı altında konuyu inceleyen Muharrem Ergin, iyelik grubunun, iyelik ekli bir isim unsuru ile genitif halinde bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubu olduğunu ifade ederek şunları belirtmiştir:

“Bu gurup iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur. Bir ismin manasının iyelik sistemi içinde başka bir isimle tamlanması esasına dayanır. Bir nesnenin başka bir nesnenin parçası olduğunu, bir nesnenin başka bir nesneye ait bulunduğunu veya bir nesnenin başka bir nesne ile tamamlandığını ifade etmek için bu kelime gurubuna başvurulur” (Ergin, 2000: 381).

Ayrıca Ergin, iyelik gruplarının üçüncü tekil ve çoğul şahıslarının yerine herhangi bir isim gelebileceğini, bu durumda da oluşan tamlamanın hem isim tamlaması hem de iyelik grubu olabileceğini belirtmiştir (Ergin, 2000: 382).

Günay Karaağaç ise tamlayanı kişi zamiri olan ilişkilendirme öbeğine iyelik öbeği demiş ve bir varlığın bir kişiye bağlandığı yapı olarak bahsetmiştir (Karaağaç, 2011: 176).

Bilal Aktan “İyelik ekli unsuru kendisinden önceki ilgi halinde bir şahıs zamirine sahiplik, bağlılık ve aitlik ilgisiyle bağlanan kelime grubuna iyelik grubu adını vermiştir (Aktan, 2009: 9).

“İyelik Türkçede anlam örgüsünün beyni konumundadır. İyelik ekleri, durağan sözcüklere kişi kavramı katan eklerdir. Böylece o kavramın, birine ait olduğunu anlatırlar. Türkçede iyelik ekleri, tamlayan birimin yerini tutar. Bir tamlamada tamlayan bölümün söylenmesine gerek kalmaz. Kavramın kime, neye ait olduğu açıkça bellidir” (Bozkurt, 2009: 38).

İncelediğimiz eserlerde bulduğumuz iyelik grupları şunlardır:

1.1.1. I. Teklik Kişi Zamiriyle Oluşturulan İyelik Grupları

Oysa *benim insanlarım*, bizi bir arada görmemeli (EA, 30).²

Küçük ablamın bir sürü Latince bitki, hayvan, mahlûk adını zihnine kaydederken şarkılara yönelişini, *benim sigaralarım*dan tek tük içmeğe başlamasını fark edebiliyordum (DZ, 70).

Bende okudukları hayır hayır fikirlerim, kendilerine uymayan davranışlarım değil; *benim* hiç göremediğim *yanımdı* (DZ, 72).

1.1.2. II. Teklik Kişi Zamiriyle Oluşturulan İyelik Grupları

Sahi sen ne arıyordun, *senin amacın* neydi ne Aypare? (DZ, 36).

Ama *senin* bağımsızlık *savaşın* başka türlüydü (DZ, 36).

1.1.3. III. Teklik Kişi Zamiriyle Oluşturulan İyelik Grupları

Aypare'nin Atatürk'ü sevdiğini biliyorum ama *onun* da halka karşı bu denli acımasız mıydı *yaklaşımı*? (DZ, 22).

Onun *ilkelliğinden* sadece ve sadece kendisinin sorumlu olmadığını düşünüyorum (DZ, 42).

Onun *ölümünden* çok, karanfillerin işe yaramayışına üzüldüm (EA, 17).

Eski sokağın, bendeki sesi, *onun* *sesiymiş* (EA, 17).

Onun *kokusu*, *rengi*, *tadı* başağrısına değer (EA, 12).

1.1.4. I. Çokluk Kişi Zamiriyle Oluşturulan İyelik Grupları

² Yazardan yapılan alıntılarda yazarın imlâ ve noktalaması korunmuştur.

Ne var ki ben bu öğrenme isteğinin de eğreti olacağından eminim; çünkü *bizim insanımız* köke inmiyor; derini sevmiyor, araştırmayı uğraşmayı sevmiyor (DZ, 26).

Bunlar *bizim insanlarımız*, iyi yönlerini, sağlıklı yönlerini de görelim, iyi yönleriyle övünmekten kaçınmamak gerekir (DZ, 23).

Hem *bizim partinin* sempatanları arasında kimler yoktu ki...(DZ, 39).

Lâkin şimdi *bizim* en mühim *meselemiz* siyasi af'tır (DZ, 17).

1.1.5. II. Çokluk Kişi Zamiriyle Oluşturulan İyelik Grupları

Sizin türkülerinizdi onlar (DZ,37).

Sizi aradı, *sizin kokunuzla* terinizle hayat sürdürdü (DZ, 37).

Sizin ailenizin bir parçasıydım (DZ, 80).

Bu sayfa *sizin kırık kanadınız* kadınlar! (DZ, 67).

1.1.6. III. Çokluk Kişi Zamiriyle Oluşturulan İyelik Grupları

Şimdi *onların boşluklarına* oturtulmuş apartmanların soğuk yüzlerinde, kayıp tahtaların ruhlarını arıyorum (EA, 14).

Bir kısım adamlar vardır ki *senin yapmak istediklerine* akıl erdiremezler (DZ, 14).

Günay Karaağaç bu grupta öbeğin ilk ögesinin kolayca eksiltilebileceğini belirtir ve buna da “tamlayansız iyelik öbeği” der (Karaağaç, 2011: 176).

Oysa, *kalemim*, o hüzün sarısı kadına takıldı kaldı (EA, 17).

Oysa, (benim) *kalemim*, o hüzün sarısı kadına takıldı kaldı.

Daha *savaşları*, birbirlerini tanıdıkları gün başlamıştı (DZ, 10).

Daha (onların) savaşları, birbirlerini tanıdıkları gün başlamıştı.

Artık *beyni* değil, *sağ bacağı* düşünüyordu (EA, 27).

Artık (onun) *beyni* değil, (onun) *sağ bacağı* düşünüyordu.

Geceleri, dirilip, *odama* gelir diye de korkuyordum (EA, 17).

Geceleri, dirilip, (benim) *odama* gelir diye de korkuyordum.

— Bak, görüyorsun *şehrimiz* de değişiyor (DZ, 25).

—Bak, görüyorsun (bizim) *şehrimiz* de değişiyor.

1.2. İSİM TAMLAMASI

Leyla Karahan iyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğinin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubuna isim tamlaması adını vermiştir (Karahan, 2009: 42).

Fuat Bozkurt birden çok durağan sözcüğün tamlayan + tamlanan ilişkisi içinde sözcüğü oluşturmasını geleneksel dilbilgisinin “tamlama” olarak tanımladığını belirtmiştir.

“Genelde tamlama, bir başına olan durağan sözcükleri birlikteliğe sokan oluşumdur. Tümce değerine yakın bir anlam taşır. Kuruluşları tümceyi andırır. Bir bilim adamına göre Türkçede tamlamam, sözdizimin açarındır. Türkçede en çok tamlamalarda yapılan yanlışlar kulağı tırmalar. Tamlamalar bileşik sözcük kuruluşunun da temelidir” (Bozkurt, 2009: 38).

Bilal Aktan’a göre isim tamlaması iyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Aktan bir nesnenin başka bir nesnenin parçası olduğunu, bir nesnenin başka bir nesneye ait bulunduğunu

veya bir nesnenin başka bir nesneyle tamamlandığını ifade etmek için isim tamlamalarına başvurulduğunu ve iki unsurun iyelik sistemiyle birbirine bağlandığını belirtmiştir (Aktan, 2009: 9).

“Bir ismin bir başka isimle ilişkilendirildiği söz öbeğidir. Bütün dillerde ilişkilendirmenin iki yolu vardır. Bunlardan birincisi varlığın bir başka varlıkla ilişkilendirilmesidir ve bunlar isim tamlaması olarak adlandırılırlar. Diğeri ise, bir varlığın bir kişi ile ilişkilendirildiği iyelik öbekleridir” (Karaağaç, 2011: 172).

İsim tamlamalarını iyelik gruplarına dâhil eden Muharrem Ergin bu kelime grupları için: *“İyelik grubunun her iki unsuru isim olan şekline isim tamlaması adı verilmektedir. Demek ki isim tamlaması bir iyelik gurubundan, iyelik gurubunun üçüncü şahsından başka bir şey değildir ve isim tamlamasına da iyelik gurubu diyebileceğimiz gibi diğer iyelik guruplarına da isim tamlaması diyebiliriz.”* demiştir (Ergin, 2000: 381).

İyelik grubu ve isim tamlamasının birbiriyle bağlantısını daha açık bir şekilde ortaya koyması bakımından Muharrem Ergin’in verdiği şu örneğin aktarılması uygun olacaktır:

“benim kalemim

senin kalemin

onun kalemi

bizim kalemimiz

sizin kaleminiz

onların kalemleri

İşte bu altı şeklin birinci ve ikinci şahıslarında yalnız tamlanan unsur değişik olabilir; yani kalem yerine bir isim geçebilir. Tamlayan unsur ise, birinci ve ikinci şahıslar daima tek olduğu için, hep aynı kalır; yani hep şahıs zamiri olur. Fakat üçüncü şahıslarda tamlanan unsur gibi tamlayan unsur da sonsuz değişebilir. Çünkü üçüncü şahıs tek olmayıp birinci ve ikinci şahıslar dışındaki her şahıs ve her şeydir” (Ergin, 2000: 382).

İşte bu üçüncü şahıslarla ilgili olarak kurulan iyelik grubunun tamlayan kişi zamiri yerine bir varlığın isminin geçmesi durumunda isim tamlaması oluşur. Örneğin:

“*Onun kalem*” yerine “*Özden’in kalem*”, “*Erhan’ın kalem*”; “*onların bahçesi*” yerine “*Şeymaların bahçesi*” kullanılması durumunda isim tamlaması oluşur.

İsim tamlamaları, belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere iki çeşittir. Bazı bilginler bir takısız isim tamlaması kabul ederler. Her iki unsuru isim olan ve her iki unsuru ek almamış kelime gruplarına takısız isim tamlaması denmesine rağmen Muharrem Ergin ve bazı diğer bilginler bu yapıdaki birinci ismin ikinci ismi tamlayan sıfat konumunda olmasından hareketle bunları sıfat tamlaması olarak kabul ederler. Naylon leğen, altın yüzük, taş köprü yapıları bunun örnekleridir.

Yine bazı bilginler bir ismin bir başka isim tamlamasını ya da bir isim tamlamasının bir başka isim tamlamasını tamamlamasıyla oluşan kelime gruplarına zincirleme isim tamlaması derler. Aslında buradaki söz konusu tamlamalar birer isim unsurundan başka bir şey olmadıkları için bu yapılarda da bir isim başka bir ismi

tamamlamış olduğu için yapı olarak bunlar da bir isim tamlamasıdır. Hatta kimi dilciler bu zincirleme yapıların içinde sıfat tamlaması bulunmasından hareketle bunlara karışık zincirleme tamlama da derler. Ama belirtildiği üzere bunların hepsi birer isim tamlamasıdır.

1.2.1. Belirtili İsim Tamlaması

Dilbilimciler belirtili isim tamlamasında kurulan kelime grubunun oluşumunda hem anlama hem de kelimelerin aldığı eklere dikkat etmişlerdir. Kelime grubunu anlamca ölçülmesi ve eklerin kelimelere bağlanması belirtili isim tamlamasının tahlilinde önemli bir etkiye sahiptir.

Leyla Karahan, tanımında “*Birinci unsuru ilgi hali eki taşıyan isim tamlaması belirtili isim tamlamasıdır.*” ifadesini kullanmıştır (Karahan, 2009: 43).

Kesin bir şekilde açıklanan tamlamaya belirtili isim tamlaması diyen Bozkurt, tamlayanın -in tamlayan eki, belirtilen (tamlanan) ise 3. kişi iyelik eki alacağını da belirtmiştir (Bozkurt, 2009: 43).

Aktan’a göre tamlayanı yani birinci unsuru ilgi hali eki (- / n, -n / n) alan isim tamlaması, belirtili isim tamlamasıdır (Aktan, 2009: 12).

Günay Karaağaç, hem tamlayanın hem tamlananın ek aldığı ve iki ismin ilişkilendirme yoluyla oluşturduğu söz öbeğine belirtili isim tamlaması demiştir.

[isim + ilgi hali eki] + [isim + iyelik eki] (Karaağaç, 2011: 172).

Sevinç Çokum, eserlerinde tamlama yapılarını oluştururken çoğunlukla isim tamlamalarının önüne, arasına sıfat koymuştur. Dolayısıyla tamlayan ve tamlananın ya da her ikisinin de sıfatlarla zenginleştirildiği söylenebilir.

Dile ait alışılmış bağdaştırmalar eserlerde şu şekilde kullanılmıştır:

İhtiyar *adamın* üzerinde bol ve uzun siyah bir palto vardı (EA, 18).

Ezmececinin gözleri, *adamın* çamurlu ve arka kısımlarına basıldığı için, terlik biçimine girmiş *ayakkabılarına* kaydı (EA, 20).

Bir başka tarafta, bir *kadının*, köpüklü ve sıcak su içine konmuştu *ayakları* (EA, 23).

Köfteci, birgün ona acıyıp, çeyrek *ekmeğin* arasına köfte ve biraz soğan koyarak uzattığında... (EA, 20).

Ancak, yazarın birçok belirtili isim tamlamasını dilde olmayan ama olması mümkün bağdaştırmalarla oluşturduğu tespit edilmiştir.

Bu tür kullanımlar duyguyu daha ön plana çıkarması, bir başka ifade ile metne şiirsellik katması bakımından önemlidir.

Bu açıdan Sevinç Çokum'a özgü diyebileceğimiz bağdaştırmaların eserlerde hiç de az olmadığı görülmektedir.

İncelediğimiz metinlerden aldığımız örnekler şunlardır:

Hergünkü koşulu gitgellerden bunalır da, *küçücük bir yeşilin hasretini* çeker (EA, 6).

Şimdi onların boşluklarına oturtulmuş *apartmanların soğuk yüzlerinde, kayıp tahtaların ruhlarını* arıyorum (EA, 14).

Derinliğinde büyür *özlemi susuzluğun*... (EA, 29).

Bütün bu hareketler, *bir şekillenişin uçları, dalları*ydı aslında (DZ, 24).

Bu resimleri çekmecelerimde, sıra altında saklamamın kaynağını, *sınıf arkadaşlarımla paylaştığımız o heyecanın adını* bilmeliydim (DZ, 27).

Korucu Hüseyin'in taşralı içtenliği, ilçe başkanı emekli albay Maruf Bey'in duyarlı olduğu kadar da hesaplı yüzü, ama davranışlarını yumuşatmış politik hoş

gürüsü, iş adamı İhsan Bey'in toparlacık sevecen, babacan çehresindeki pazarlıklar ve yine iş adamı **Vahit Bey'in** beyaz saçlarıyla zıtlaşan muhafazakar **öfkесinin esmerliği** gözüme çarpan özelliklerdi (DZ, 12).

Kozunuzu hesaplaşın gibisinden birilerinin teklifiyle mi yoksa tuhaf **tesadüfün yüzleştirmesi** mi bilinmez, TİP'in ilçe merkezi de aynı binada bir üst kattaydı (DZ, 11).

Gençliğimizin parıltılı gülüşleri belki (DZ, 10).

Bütün istenmezliklerin içinde sizi ittirmeyen iyi bir taraf mutlaka kalıyor (DZ, 24).

Bu örneklerin yanında yine yazara özgü diyebileceğimiz, tamlayan ve tamlanan isimlerin arasına ve önüne sıfat, fiilimsi ve diğer niteleme kelimeleri getirilerek oluşturulmuş tamlamalar da sayıca fazla yer tutmaktadır.

Kısa kesilmiş saçlarınızın yanağınıza, alnınıza kıvrılmış virgülleri, yapma benleriniz, kalın kemerli düğmeleri kemikten entarileriniz...(DZ, 38).

Topuklarıma basan o tuhaf yaratığın, briyantınli saçlarının **Hacı Şakir ya da Ömer Muharrem** sabunuyla haşır neşir olmuş kokusunu ve hayvanî **terini** de duyuyorum (DZ, 43).

Aynı zamanda varlıklı **kocaların** ya da bürokrat takımından kimselerin **munis karılarını aldatmak üzere gittikleri** evlerin **mamasına** benzerdi (DZ, 39).

Doğunun batıya uzanmış, **Batılı** olmağa karar vermiş, **ezilmeyecek, ezdirmeyecek kadınlardı** onlar (DZ, 40).

Necla'nın bu çoktan bir şarkıcı tarafından kapılmış kalantora sahte bir ilgisizlikle **burun kıvrışının** ardında eski komünistlerden Nazım hayranı Nihat mı vardı, yoksa bizim İhsan Bey mi bilemedim (DZ, 43).

“Hilton’a gittik, Hilton’daydık.” demenin o dönemde kabuğundan sıyrılmaya çalışan gün yüzü görmemiş kuytu evlerden dışarıya uğrayanlar, hayatı fark edenler için bir başka anlamı vardı (DZ, 46).

Nihat Bey’in hapisane rutubeti yemiş gölgesinde ne işim var diye düşünüyorum (DZ, 51).

Özlem yumuşak, muti erkeklerin hepsine evet demenin vazgeçilmezliği içinde Halûk’un önünde piste doğru giderken, tabii boşalan yere kalkıp ben oturdum (DZ, 49).

1.2.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

İsim tamlamalarının ilgi hâli eki almamış olanlarına belirtisiz isim tamlaması deniyor. Bu yapıda kalıplaşma daha kuvvetli olduğu için birleşik kelime oluşturma ve terim hâline gelme daha yaygındır.

Leyla Karahan, nesne adı olarak kullanılmaya en elverişli kelime gruplarından birinin belirtisiz isim tamlaması olduğunu söyleyerek birinci unsurunda ilgi hâli eki bulunmayan isim tamlamasına, belirtisiz isim tamlaması demiştir (Karahan, 2009: 43).

Fuat Bozkurt, tamlananı kesin biçimde belirtilmeyen tamlamalara belirtisiz isim tamlaması demiş ve kimi tamlamalarda tamlananın aldığı iyelik aracılığı ile birlikler sağlandığından bahsetmiştir (Bozkurt, 2009: 42).

Bilal Aktan da tamlayan unsurun ek almadığı tamlamalara belirtisiz isim tamlaması diyerek iki isim arasında sürekli bir ilişki olduğunu ve tamlamayı oluşturan kelimeler arasına herhangi bir unsurun giremeyeceğini, yer değiştirmeyeceğini belirtmiştir (Aktan, 2009: 13).

Günay Karaağaç belirtili isim tamlamasının [isim+ Ø ilgi hali eki] + [isim+ iyelik eki] şeklinde oluşturulabileceğini belirtmiştir (Karaağaç, 2011: 172).

Yazarın alışılmış bağdaştırmalarla oluşturduğu belirtisiz isim tamlamaları şunlardır:

Terzi çırağı, berber kalfası, şoför muavini kardeşim! (DZ, 15).

Yolların hergün *Avrupa sokakları* gibi yıkandığını mı sanıyoruz ne? (DZ, 22).

—*Cumhuriyet kadını* öyle Afet Hanımların, Halide Hanımların bıraktıkları noktada değil (DZ, 19).

Çarşı içindeki binada bir sürü tabelanın doktor, dişçi muayenehanelerinin yani günlük hayatın bir ucunda ayrı bir heyecan durağı vardı; o da Parti'nin tozlu pencereleriyle *pazar içini*, yazlık sinemaları kucaklayan mekânı... (DZ, 11).

Benim gibi hedefleri olan adamlar arıyordum buğulu kahve camlarının gerisinde, elektrik direklerinin dibinde, yağmur ıssızlıklarında, bahar soluklarında, akvaryumlarda, *kuş kafeslerinde* (DZ, 24).

Yazarın üslubunu daha iyi ortaya koyacağı düşünülen alışılmamış bağdaştırmalarla oluşturulmuş belirtisiz isim tamlamaları örnekleri de şunlardır:

Boyanmadığı zaman böyle *güz aydınlığını* kuşanmış olurdu (DZ, 20).

Ağır gidişli bir Amerikanlaşma çizgisinde değil miydik zaten? (DZ, 30).

Çünkü sende *İzmir sarışınlığı ve şuhluğu* vardı (DZ, 49).

Özlem *yumuşak, muti erkeklerin hepsine* evet demenin vazgeçilmezliği içinde Halûk'un önünde piste doğru giderken, tabii boşalan yere kalkıp ben oturdum (DZ,49).

Bütün bunları hızla düşündüm, ama şarabın *divan şiirinden uzatılmış bir ilkbahar lalesi* olduğunu da düşündüm (DZ, 50).

Geçirgen duvarların tanık olduğu beşik gıcirtuları, bir savaşın baştan yenik kadınları, artık düş bile kuramadığımız gecelerde direnen bedeninizde *yorgunluk acıları* duyardınız (DZ, 37).

Benim gibi hedefleri olan adamlar arıyordum buğulu kahve camlarının gerisinde, elektrik direklerinin dibinde, *yağmur ıssızlıklarında*, *bahar soluklarında*, akvaryumlarda, kuş kafeslerinde (DZ, 24).

Çarşı içindeki binada bir sürü tabelanın doktor, dişçi muayenehanelerinin yani günlük hayatın bir ucunda *ayrı bir heyecan durağı* vardı; o da *Parti'nin tozlu pencereleriyle pazar içini*, *yazlık sinemaları kucaklayan mekânı...* (DZ, 11).

1.3. SIFAT TAMLAMASI

Belirli kurallar dâhilinde bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubuna sıfat tamlaması denir.

Leyla Karahan, belirttiğimiz kuralları şu şekilde sıralamıştır:

- a) *Sıfat tamlamasında ana unsur isimdir, sonda bulunur.*
- b) *Sıfat, yardımcı unsurdur; ismin önünde yer alarak ismi tamamlar.*
- c) *Bu tamlamada, isim ve sıfat unsuru eksiz birleşir.*
- d) *İki unsur da gruplaşmayı sağlayan herhangi bir ek taşımaz*

(Karahan, 2009: 49).

Fuat Bozkurt geleneksel dil bilgisinin "sıfat tamlaması" diye tanımladığı kelime grubunu, dizgi yöntemiyle oluşturulan yalın kurgulu sözce içinde değerlendirmiştir (Bozkurt, 2009: 44).

Bilal Aktan, sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubuna sıfat tamlaması demiştir (Aktan, 2009: 18–25).

Muharrem Ergin de sıfat tamlamasının bir sıfat unsuru ile bir isim unsurundan meydana geldiğini, her iki unsurun da ek almadan doğrudan doğruya yan yana getirilebileceğini söylemiştir (Ergin, 2000: 381).

Çalıştığımız eserlerden örnekler vermeden önce Sevinç Çokum'un sıfat tamlamalarını kısa kelime grupları halinde oluşturduğunu, niteleme anlamı içeren ifadeler oluşturmak istediğinde ise genellikle sıfat fiillere başvurduğunu belirtmenin uygun olacağı düşünülmektedir.

Deli Zamanlar ve Eğik Ağaçlar adlı eserlerden derlediğimiz, alışılmış ve alışılmamış bağdaştırmaların yani yazara özgü sıfat tamlamalarının kullanıldığı sıfat tamlaması örnekleri şunlardır:

Önüme kediler çıktı *bir sürü* (EA, 6).

...*üç çocuklu bir yuvada, en rahat yer, tuvalettir düşünmek için* (EA, 11).

Karma, kırma, melez biriydim ben (DZ, 40).

O çünkü boşluğu anlatamam (DZ, 7).

Aklımı haşlanmış makarna gibi düşünüyor, hissediyorum *o an* (DZ, 17).

Kapının önündeki bölme, ufacık bir oda gibiydi (EA, 23).

Keyiflenerek, *terlik benzeri ayakkabılarını* çıkardı (EA, 23).

Bayhan o gün *siyah deri çantasından* bir kitap çıkartmıştı (DZ, 29).

Yıllar sonra *eski dostla* karşılaştı yolda (EA, 30).

Ama ben seninle *bütün sıkıntılarımı* unutuyormuşum (EA, 30).

Yıldızlı bir güz akşamında oldu bu (EA, 41).

Ve Arnavut kaldırımlarının yadırgadığı, topukları kalem ucu ayakkabılarıyla yokuşları inip çıkarken, *pencerelerdeki kınamalı ya da imrentili bakışlara* karşı kendi savaşını verecekti (DZ, 18).

Bayhan, *kekremsi kalabalığı* unutmuş, Özlem'in *ayçiçeği yüzüyle* ilgileniyordu (DZ, 44).

Evet maviydi gözleri, ama griye takılı kalmış, *kimliksiz bir mavi* (DZ, 54).

Tütün Kralı'nın masasında *resmi çizilmişçesine düzgün ve durgun kadınların* yanında (DZ,45).

Evet... Çatırtılarla yol alan, *ürkek, gizli saklı, yampiri bir kaplumbağa*...(DZ, 51).

Kimi satırların altı kırmızı kalemle çizili, kimilerinin yanına *küçük soluksuz notlar* yazılmış (DZ, 40).

1.4. SIFAT FİİL GRUBU

Bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.

Leyla Karahan, bu grubun ana unsurunun sıfat-fiil olduğunu ve genellikle sonda bulunduğunu belirtir. Ayrıca fiile dayalı bütün gruplarda olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan sıfat-fiilin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlandığını ve yüklem olan sıfat-fiillerin yargı bildirmediğini de ekler (Karahan, 2009: 53).

Fuat Bozkurt, “ortaçlı sözce” adını verdiği sıfat-fiillerin, tam yargı bildirmediğini, bu nedenle gerçek anlamda bir sözce ya da dönüşmüş bir yantümce olduğunu belirtmiştir (Bozkurt, 2009: 59).

Aktan, “*Sıfat gibi kullanılan fiil şekillerine sıfat-fiil denir.*” şeklinde bir tanım yaptıktan sonra, fiil özellikleri sebebiyle, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, isim oldukları sıfata aktararak varlıkları ve nesnelere hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak nitelendirdiklerini belirtmiştir (Aktan, 2009: 68).

Ergin, sıfatfiil gruplarına “*Bir partisiple ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime gurubudur.*” diyerek grupta partisibin sonda bulunacağını, ona bağlı unsurların önce geleceğini belirtmiştir (Ergin, 2000: 402).

“Partisip gurubu isim, bilhassa sıfat olarak kullanılır. –dik, -dik ve -acak, -ecek partisip gurupları umumiyetli iyelik gurubunun tamlanan unsuru olurlar ve iyelik eki ile kullanılırlar. Bu kullanışta bu iki partisip bazan gerundium ifadesi taşır. O zaman iyelik gurubunun tamlayan unsuru partisipin faili durumuna geçer” (Ergin, 2000: 402).

Muharrem Ergin sıfatfiillerin Türk dilindeki yeri ve önemini şu şekilde ifade etmiştir:

“Geniş bir partisip sistemine sahip bulunan Türkçede, fiili isim şeklinde ifade eden, hareketi isim kalıbına sokan bu kelime çeşidi Türk cümlesine büyük bir sadelik vermekte, birçok dillerin birleşik cümlelerle karşıladıkları ifadelerin, Türkçenin yine zengin olan gerundium sistemi ile birlikte yardımcı cümlelerden uzak basit cümlelerle karşılanmasını sağlamaktadır” (Ergin, 2000: 335).

“Yapı bakımından eklemeli diller arasında yer alan Türkçemiz, eklerinin sayısı, her hangi bir ekin birçok görevle kullanılması ve farklı eklerin birleşerek kalıplaşmasıyla yeni eklerin oluşması gibi özellikleriyle

zengin bir dildir. Türkçenin bu zengin ek sistemi içerisinde sıfat-fiil eklerinin ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Sıfat-fiil ekleri dilimizin kelime hazinesine zenginlik, cümle yapısına büyük bir sadelik ve akıcılık, ifadeye genişlik ve rahatlık katmakta, karmaşık fikirlerin bir cümle yapısı içerisinde birbirine bağlanarak kolayca ifade edilmelerini sağlamaktadırlar. Diğer dillere oranla Türkçede başlangıçtan beri sayıca daha fazla olan (Eraslan, 1980: 31) sıfat-fiil ekleri, çeşitli fonksiyonlarda kullanılmaları, isim hâl ekleri ve edatlarla yeni eklerin türetilmelerini sağlamaları ile Türkçemizdeki en önemli zenginlik unsurları olarak dikkat çekmektedirler” (Üstüner, 1997: 1).

Sıfat tamlamaları bahsinde de belirttiğimiz gibi yazar bağ-fiiller yardımıyla da niteleme gruplarını ustalıkla oluşturmuş, cümlelerini daha uzun ve sanatlı hale getirmiştir. Bütün bu tanımlamaların aşağıda verilmiş örnekleri vardır:

*Kapuların önüne, kilim serip **oturmuş**, iç çeken, yıldızlara doğru sigarasının dumanlarını **savuran*** (EA, 14).

*Daldığı düşüncelerden kendisini **ayıran*** (EA, 20).

*Asıl sıkıntıları **çeken*** (DZ, 9).

*Yine aynı guruptan Amerikanlaşarak Amerika'ya ters ters **bakan*** (DZ, 29).

*İçimdeki ağacın en kuvvetli köküne **sarılan*** (EA, 17).

*Sabahleyin içlerinde en aç **olan*** (EA, 9).

*...bunları **söyleyen*** (DZ, 14).

*Ulu Atatürk'ümüzün hedefi istikametinde yurdumuzu aydın insanların ülkesi haline getirmekte kararlı ve ısrarlı **olan*** (DZ, 15).

*Sonra karaşın yüzü içkinin son perdesinde ayın ondördü gibi **beyazlamış*** (DZ, 51).

Arasıra onları ziyaret eden (DZ, 85).

Evden seyrek çıkan, pencerelerde pek görünmeyen (DZ, 85).

Kazanması gereken, kazançlar elde etmesi gereken (DZ, 77).

Melek hanım'ın tiyatrocusu kızı Hale'nin alabildiğine yeşil gece elbisesi, özenli makyajı ile bir gece lambası gibi durduğu (DZ, 43).

1.5. İSİM FİİL GRUBU

Genel olarak hareket isimleri ve bu hareket ismine bağlanan tamlayıcı kelimelerden oluşan kelime grubuna isim-fiil denir.

Leyla Karahan isim-fiillerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- a) “Hareket ismi, -mAk, -mA ve -Iş ekleri ile yapılır.
- b) Grubun ana unsuru hareket ismidir, genellikle sonda bulunur.
- c) Fiile dayalı bütün gruplarda olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan hareket isminin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır.
- d) *Yüklem olan isim-fiil yargı bildirmez*” (Karahan, 2009: 55).

Bilal Aktan ise tanımında “Fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları, şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil isimlerine isim-fiil, isim-fiil ile birlikte kurulan gruba da isim-fiil grubu denir.” demiştir (Aktan, 2009: 64).

Fuat Bozkurt “Eylem olan sözcük, gerçekte o devinimin adıdır. “Gelmek, gitmek” sözleri, gelme, gitme işinin adıdır. Dolayısıyla durağan konumdadır.” diyerek isim fiillerin fiil olma özelliklerini kaybetmiş olduklarını ve isim olarak kullanılabileceklerini belirtir (Bozkurt, 2009: 59).

“Türkçenin şekil ve zaman ekleri, isim-fiil ekleri, fiil ismi ekleri ile bütün fiilden isim yapma eklerini bir bütün olarak düşünmek gerekmektedir. Türkçenin değişik yer ve zamanlarında, bu eklerden biri zaman bildirme, diğeri fiil adı, bir başkası isim-fiil olarak kalıcı isim işlevleri görünüşleridir. Bugün de Türk yazı dillerinden birinde zaman çekimi yapan bir ek, bir başka yazı dilinde yalnızca bir fiilden isim yapma eki, bir başkasında da isim-fiil eki olabilmektedir. Bu yüzden zaman, kip, isim-fiil, fiil ismi ve fiilden isim yapma işlevlerini, aynı tür ekle farklı yer ve zamanlarda farklı işlevler yüklenmeleri olarak değerlendirmek gerekmektedir.

İsim fiil eklerinin asıl işlevleri geçici eylem adları yapmaktır. İsim muamelesi yapılmadıkları sürece, bu ekler, kişi belirtileri de alarak yüklemi, yani cümleyi oluştururlar: [fiil + isim-fiil eki]” (Karaağaç, 2011:138).

Örnek isim fiil grupları şunlardır:

Zamanı **aşmak** (EA, 9).

Derinliklere **iniş** (EA, 9).

Üstüme **saldırmağa** (EA, 6).

Derken Şef Paşamızın naftalinli frak ve smokinlerinin *sandıktan yeni baştan çıkarılışı*... (DZ, 23).

Nedense o an *meşe ormanlarında palamutların arasında yol alan bir kaplumbağa olmak* (DZ, 51).

Annem, *itici olmak* ve *beni kaybetmek* (DZ, 52).

Partili olma (DZ, 37).

Kadınları yeni baştan tanımağa (DZ, 37).

Sadece akla duygularımızdan daha fazla önem verme (DZ, 41).

Melek hanım'ın tiyatrocu kızı Hale'nin alabildiğine yeşil gece elbisesi, özenli makyajı ile bir gece lambası gibi durduğu köşedeki masadan bana *daha kıvrak yürümemi, gülümsememi işaretleyişi, Saritalığı beceremediğimi anlatmadaydı* (DZ, 43).

Ara sıra bir dilim pasta yanında güzelim porselenlerde çay içme (DZ, 46).

1.6. ZARF FİİL GRUBU

Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.

Leyla Karahan zarf-fiil grubunun özelliklerini şu şekilde belirtmektedir:

- a) “Grubun ana unsuru zarf-fiildir.
- b) Zarf-fiil, genellikle grubun sonunda bulunur.
- c) Fiile dayalı sıfat-fiil ve isim-fiil gruplarında olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan zarf-fiilin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır.
- d) Yüklem olan zarf-fiil yargı bildirmez” (Karahan, 2009: 57).

Yarı devingen sözcüklerin bir bölümünü oluşturduğunu belirten Bozkurt, ulaçların -p, -arak, -a /-e, (o / ö ünlüleri dışında tüm ünlüler), -ken, -dıkça, -ınca, -dığında, -meksizin ulamları ile yapıldığını söylemiştir (Bozkurt, 2009: 60).

Bülent Hünerli ise zarffiillerin, cümledeki yargı veya yargıların ifade gücünü zenginleştirerek, anlatıma geniş imkânlar sağladığını ve basit yapıdaki cümleleri

birleştirerek anlatımı kolaylaştıran önemli dilbilgisi öğelerinden biri olduğunu belirtmiştir (Hünerli, 2010: 5).

Muharrem Ergin'e göre gerundium gurubu bir gerundium ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime gurubudur (Ergin, 2000: 403).

“Bu gurup da fiili gerundium olan bir fiil gurubu durumundadır. Gerundiumdan başka fiilin gerektirdiği unsurları ihtiva eder. Gerundium en sonda, gerekli unsurlar ondan önce gelir. Gerundium gurubu daima zarf olarak kullanılır. Gurubun normal vurgusu gerundiumdan önceki kelime üzerinde bulunur” (Ergin, 2000: 403).

Muharrem Ergin sıfatfiillerin Türk dilindeki yeri ve önemini şu şekilde ifade etmiştir:

“Zengin bir gerundium sistemine sahip bulunan Türkçede bu kelimeler partisiplerle birlikte Türk cümlesine geniş bir ifade kabiliyeti, büyük bir sadelik verirler. Asıl hareketin yardımcı hareketlerini ifade eden kelimeler olarak gerundiumlar Türkçeyi birkaç hareketi basit bir cümle ile karşılayan, böylece cümle kalabalığından uzak bulunan bir dil hâline sokarlar” (Ergin, 2000: 339).

Zarf-fiilleri çekimsiz fiiller grubunda değerlendiren Bilal Aktan bu grubun çekimli fiile dönüşmelerinin imkânsız olduğunu da dile getirir (Aktan, 2009: 72).

Günay Karaağaç'ın konu hakkında aktardıkları ise şu şekildedir:

“Yüklemlere hal ekleri getirilerek elde edilen zarf-fiil ekleri, cümleyi, yeni bir cümle içinde, yeni bir ilişkiye hazırlar; fakat bu durumda bile, zarf-fiil oluşu veya zarflaşmayı sağlayanlar, isim hal ekleri ile çekim edatlarıdır.

Bu yüzden, isim hal ekleri ve çekim edatlarına, “söz diziminin omurgaları” denebilir.

Zarf-fiil öbeği, bir zarf-fiil ile ona bağlı bir veya birden çok ögeyle kurulan söz öbeğidir. Zarf-fiil eklerinin temel işlevleri, eylemlerin adlarını asli eyleme bağlamaktır. Bu yüzden, asli görevleri zarf yapmaktır. Cümlelerde eylemi niteleyici zarflar yapan zarf-fiiller, isimleri de niteleyerek, sıfat halinde nitelendirme öbeklerinde de yer alabilirler. Zarf-fiil öbeğinde asli öge, yani zarf-fiil eki almış fiil sonda, ona bağlı birimler de onun başında yer alır [fiil+ zarf-fiil eki] .” (Karaağaç, 2011: 141).

Yazarın incelediğimiz eserlerinde tespit ettiğimiz zarf-fiil örnekleri aşağıda sıralanmıştır:

*Nerdeyse, sokağın çınarıyla ağız ağıza **gelip**... (EA, 15).*

*O, hastanede **yatarken**, ...(EA, 16).*

*Arabalar **ister istemez yavaşlayıp**... (EA, 18).*

*Köfteci, birgün ona **acıyıp**, çeyrek ekmeğin arasına köfte ve soğan **koyarak uzattığında**,...(EA, 20).*

*Bunlar dünyada sükûnet **bulduğunda**... (DZ, 25).*

*Alnının ve yüzünün hemen hemen yarısına düşmüş o açık kumral, düz, su akışlı saçlarını ikide bir **iteleyerek** (DZ, 19).*

*Kocaman, hantal, seyirli bir asansöre **binmeden** (DZ, 84).*

*Bazen Beyamcanın karısı siyah krep örtüsüyle sabun kokuları **saça saça bir yere giderken** (DZ, 85).*

*Olduğunca modern döşenmiş evin kübik sehpaları, deve tabanları arasında **karı koca birlikteliğinin can çekişmekte olduğunu sanarken** (DZ, 73).*

1.7. TEKRAR GRUBU

“Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur. Grupta yer alan kelimeler arasında hem Şekil, hem de anlam ilişkisi vardır. Tekrarlar anlamı kuvvetlendirir; nesne ve harekete çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı kazandırır” (Karahan, 2009: 60).

Fuat Bozkurt tekrarlar için anlamı güçlendirmek için, aynı; anlamları yakın ya da karşıt olan sözcüklerin art arda kullanılmasına dayalı ikilemeli sözceler ifadesini kullanmıştır. Tekrarların Türkçenin dil varlığı ile ilgili bir olay olduğunu söyleyen Bozkurt bu gibi sözcelerin, anlatımı güçlendirdiğini, anlatımı pekiştirdiğini, kavramı zenginleştirdiğini de ifade etmiştir. Bozkurt’a göre ikilemeler dört gruba ayrılır:

- a) *“Aynı sözcüğün yinelenmesiyle oluşan ikilemeler: Dolu dolu, acı acı.*
- b) *Eşanlamlı kelimelerin yinelenmesiyle oluşan tekrarlar: bağ bahçe*
- c) *Karşıt anlamlı kelimelerin yinelenmesiyle oluşan tekrarlar: kör topal, acı tatlı*
- d) *Son seslemede ses benzerliği kurularak oluşan tekrarlar: yırtık pırtık eciş bücüş”* (Bozkurt, 2009: 54).

Aktan tekrarları üç gruba ayırmıştır:

- a) *“Zıt Anlamlı Kelimelerle Yapılan Tekrarlar*
- b) *Pekiştirmeli Tekrarlar*
- c) *Farklı Kuruluştaki Tekrarlar”* (Aktan, 2009: 56).

Fonksiyon olarak tekrarların kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık gibi özellikleri olduğundan bahseden Muharrem Ergin de tekrarları dört grupta incelemiştir:

1. “*Aynen tekrarlar*”
2. *İlaveli tekrarlar*
3. *Eş manalı tekrarlar*
4. *Zıt manalı tekrarlar*” (Ergin, 2000: 407).

Sevinç Çokum yukarıda tasnif edilmiş tekrar gruplarını eserlerinde kullanmıştır. Bu kullanımlara ait örnekleri verdikten sonra yazarın kendine has tekrar kullanımlarıyla ilgili örnekler verilecektir:

Aydınlık, gölgelerin içine martı kanatları gibi *parça parça* düştü (EA, 5).

Korucu taşralıydı ama *kaç göçü* sevmez, kadınları Kuvayi Milliye'nin bir kolu sayar (DZ, 17).

İçine bir üzüntü *kök damar* saldı *sızım sızım...* (EA, 27).

Yağmur *ince ince* düşüyor ve ben yürüyordum (DZ, 9).

İkisini bir yerde buluşturan şey, kimliklerini kabul ettirme çabasıydı belki ama annem o güçlü iradesiyle ailenin korunması ve bağlılıklar konusunda bir menekşe eğilimiyle yaprağına dayanır, belki onun uçucu özgürlüğüne imrenir, fakat olması gerekenle ve kendisine verilenle yetinmeyi seçer, Aypare'yi *uzaktan uzaktan* bazen de yakından gönlüyle izlerdi (DZ, 9).

Köşeleri *tomur tomur* goncalanır... (DZ, 8).

Defterim dostluğu nakışlıyordu, defterim aydınlıklara açık, güneşle *sarmaş dolaş* (DZ, 8).

İstedigimi yaşamalıyım ve *tezi tezine* ölmeliyim (DZ, 9).

-Çaydanlığı yeni koyuverdim, acık beklenciniz...gibisinden çekinmesiz cümleleriyle *yol yordam* tanımadan konuşuyordu (DZ, 12).

Kimsiz kimsesiz, bir Allah kulu (DZ, 12).

Ve karşısındakinin yeni tasarıları, düşleriyle *sarmaş dolaş* beni, esnaf derneğinin sahibesi gibi görmesiydi (DZ, 14).

Namık sokulgan, kadınlara, kızlara kahve falı bakacak cinsten dişilerle *haşır neşir* biriydi (DZ, 34).

Akılla bezenmiş sevda kilden yapılma maymun heykeli olurdu *olsa olsa* (DZ, 17).

Beyoğlu sinemalarında gün öldürmek, el şakalarıyla *hoş beş* etmek dışında bir işe yaramıyorlardı (DZ, 24).

Körü körüne itaatten başka ne beklediniz halktan? (DZ, 26).

Yazar aynı kelimenin tekrarıyla oluşturduğu ikilemeleri cümle başına ve sonuna, bazen de cümle içine serpiştirerek okuyucuda tekrar kelimesine ait bir farkındalık oluşturmak istediği söylenebilir.

Bir tür tekrar sanatı uygulaması olan bu yöntem, anlatıma sanatlı ve şiirsel bir hava katmıştır.

Aklını kullan *aklını!* Sen insansın, insan olmanın anlamı bu. *Akıl, akıl..* (DZ, 17).

Evet *halk.* dedi. İşimiz düştüğünde başımızda taşıdığımız o büyük kalabalık! O olmadan hiçbir noktaya varamadığımız, sırtında, kolunda bacağında büyüdüğümüz muhteşem *halk!* Ama Mustafa Kemal'in istediği, okumuş, eğitilmiş, ekonomik durumu düzelmiş bir *halk.* Menderes'in yaptığı gibi sağduyusundan heyecanlarından yakaladığımız *halk* değil (DZ, 23).

Türkiye'nin sıkıntılı *günleri* olmuştur, felaketleri ardarda yaşadığı *günleri*... (DZ, 23).

Sen ne verdin bu *halka*, ne götürdün? Ne bekliyorsun karşılığında? Körü körüne itaatten başka ne beklediniz *halktan*? (DZ, 26).

Sarı bir renk düştü, *sarı* bir çığlık, duvarlara, toprağa, bulutlara (EA, 15).

Cesaret cesaret...Ne olursa olsun *cesaret*! Benim oraya gidişim de ipsiz sapsiz genç *cesaretimden* kaynaklanmıyor muydu? Yalnızdım, ama buna rağmen *cesaretim* vardı... (DZ, 24).

Konuşacak sandım, konuşmadı; gülecek sandım, gülmedi (EA, 6).

1.8. EDAT GRUBU

Bir isim ve ardından gelen bir edat ile oluşturulan kelime grubudur. Bir isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubudur.

Leyla Karahan, “isim unsuru ve ardından gelen çekim edatı, edat grubunu oluşturur” demiştir.

“yaşadığım + gibi = yaşadığım gibi

çocuklar + için = çocuklar için” (Karahan, 2009: 63).

Fuat Bozkurt ise bağlaçlarda olduğu gibi, ilgeçlerin de iki işlevi olduğunu belirterek bu görevleri de birimden birime sözcük oluşturmak ve yan tümce konumundaki bir birimi ana tümceye ilintilemek olarak ayırmıştır (Bozkurt, 2009: 57).

Bilal Aktan, yalnız başlarına anlamları olmayan, isim ve isim soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile

cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlere edat grubu demiştir (Aktan, 2009: 34).

Muharrem Ergin'e göre edat gurubu bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana getirdiği kelime gurubudur. Edat unsuru daima tek kelime halindedir. İsim unsuru ise tek bir kelime olabileceği gibi, isim yerine kullanılan bir kelime gurubu da olabilir (Ergin, 2000: 396).

İncelediğimiz eserlerde tespit edilen edat grubu örnekleri şunlardır:

Yüreği *başka insanlar için* çarpanlar da var (EA, 7).

Hacı Musa düşünürcesine, parmağını şakaklarına götürüp, *yüzünü saklamak için* başını eğdi (EA, 22).

Onu unutmak için zorladım kendimi (EA, 17).

Ağlayan adan şimdi *yaşamak için* biraz hava, biraz ışık bulmuştur belki (EA, 8).

Dünyada iyilerin var olduğunu düşünmek, *bir eşiğin sıcaklığını arayan köpek gibi* beni diri tuttu (DZ, 7).

Yürüdüğü kaldırımdan, *sarhoş bir ışık gibi* yine dünyamıza yansır Ömer.... (EA, 13).

Yeşil gölgesi eğilir üstüme; *bir cami avlusunda ezan sesi duyar gibi* olurum (EA, 15).

Neden solgun güzelliği, *gülümser gibi*ydi? (EA, 16).

Yaz rüzgarı gibi ezik ezik konuşur (EA, 12).

Zıpızplar gibi yuvarlanıp gidiyor kahkahalar (EA, 9).

Bunları söyledikten sonra, kahkahalarla güler (EA, 11).

Perdedeki çiçeğe doğru yürüyeceğim (EA, 12).

1.9. BAĞLAMA GRUBU

Bağlama edatları kullanılarak birbirine bağlanan bağımsız isim ya da isimlerden oluşan kelime grubudur.

Leyla Karahan, bağlama edatı olan ve, veya, ile, ila, fakat, ama, değil gibi kelimelerle birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubuna bağlama grubu demiştir (Karahan, 2009: 65).

Fuat Bozkurt ek gibi işlevli, ama bağımsız birim olan bağlaçların, birimler arası ilişki sağlayıp sözce oluşturmak, karşıtlık göstermek, başkasının dışarıda bırakılmasını sağlamak ve farklı cinsten çiftler halinde göstermek gibi görevlerinin olduğunu belirtir (Bozkurt, 2009: 55).

Günay Karaağaç, öğelerin denk olarak birbirine bağlandığı, bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim ögesinin veya cümlenin oluşturduğu söz öbeğine bağlama grubu demiştir (Karaağaç, 2011: 164).

Bilal Aktan ise bağlama grubundaki bağlaçların kelime ya da isim unsurları arasında sıralama, bağlama, denkleştirme, karşılaştırma görevi gördüklerini, unsurların birbirlerine eşit olarak bağlandığını ve kendi vurgusunu taşıdığını söylemiştir (Aktan, 2009: 58).

“Bağlama gurubu sıralama bağlama edatları ile yapılan kelime gurubudur. Bugün sıralama edatları ve, ile ve bir de ara (den...-e kadar) ifade eden Arapça ila'dır. İşte bu edatlarla birbirine bağlanan iki unsur hep beraber bağlama gurubu teşkil ederler. Edat iki unsurun arasına girer. Unsurlardan her biri bir kelime veya bir kelime gurubu olur.

Unsurlar şeklen ve eşit olarak birbirine bağlanırlar. Her unsur kendi vurgusunu taşır ve vurguları aynıdır” (Ergin, 2000: 379).

Sevinç Çokum’un eserlerinde tespit ettiğimiz bağlama grubu kullanımları şu şekildedir:

*...itaatkâr **ama** bir yanıyla tek parti hegemonyasından yılmış olan bu adam...*

(DZ, 4).

Bize maddî ve manevî destek olabilecek güler yüzlü insanlar lazım demişti

(DZ, 14).

Artık caddeler ve meydanlar kapı önlerinde nadir olarak konuşulan siyasetin yaraştığı yerler olarak tarihi çizgilerine kavuşmaktaydı (DZ, 28).

Pantolonunun arka cebinde aynası ve tarağı vardı şüphesiz (DZ, 28).

*Ordumuz, Cumhurreisimiz ve Şef Paşamız da Amerika’ya karşı ölçülü **ama** yumuşak bakıyor (DZ, 29).*

*Benim oradaki varlığımın çözümlenmemiş bilmecesini böylece *yalın ve içten bir cümleyle* açıklayıverdi (DZ, 13).*

Onun için İhsan Bey’i ve onu farklı yerlere koydum (DZ, 15).

*Tüyleri yer yer dökülmüş, ihtiyar, **ya da** vaktinden önce ihtiyarlamış, keleş bir kedi*ydi bu (EA, 19).

*Siyah yeldirmelerinizle, sıkma baş örtülerinizle, iri topuz inci iğnelerinizle **ya da** yakası kürklü tayyörleriniz, alnınıza yarı düşmüş şapkalarınız, İstanbul’un görkemli abideleri önünde; -çalıntı özgür günlerinizdi onlar- ayaklı fotoğraf makinelerinde çekilmiş arkası perdeli resimlerinizle...(DZ, 38).*

*Cumhuriyet sonrasının etekleri dizinde modern öğretmeni, lacivert tayyörü **ile koyu renkli ruju**, içe kıvrık saçları, uygun adım yürüyen ama hesaplı, başı dik, daha*

dışa dönük, daha erkeksi, erkeklerin yanında çoğu zaman sönük, söz dinleyen durumunda değil miydi? (DZ, 39).

Mesela Atıfet Hanım lame tuvaletiyle piyanosuna geçip *şişman ama güçlü ve kıvrak parmaklarıyla* Mozart'ın Türk marşını çalarken söylerdi (DZ, 38).

...çünkü önce *burnuyla çenesi arasındaki tezat* dikkati çekmekteydi (DZ, 34).

“Partimizin gayesi Türkiye’de *milli vahdetin ve gerçek millet hâkimiyetinin kurulup gelişmesine*; ferdin ve ailenin tam bir hürriyet, refah ve saadete kavuşturulmasına; *Türk Milletinin ve Devletinin yükseltilmesine* çalışmak, programında yazılı içtimaî emniyet, milliyetçilik, şahsiyetçilik, *köycülük ve şahsî teşebbüsçülük ile her sahada terakki ve tesanüdü gerçekleştirecek, millî bünyeye uygun ıslahatçılık esaslarını* vatandaşlara benimsetmek suretiyle *Türk Milletine ve vatanına hizmet etmektir* (DZ, 34).

Atıfet Hanım'ın şehir ya da ülke yönetiminde bir yer kaplaması gibi planları olduğunu , Necla Hanım'ın belki dulluktan kurtulup parti içlerinden zengin bir koca ayarlamayı planladığını biliyorum (DZ, 32).

Hatta *inzibat ya da bekçi düdüklere* uzun süre havada daireler çizip durmuştu (DZ, 31).

Gözüme çarpan, *bir Evliya Çelebi yahut Sefaretnamesi ile meşhur Yirmi Sekiz Çelebi şaşkınlığı* idi (DZ, 30).

1.10. UNVAN GRUBU

Kişi isimlerine eklenen unvan ya da akrabalık isimleriyle oluşturulan kelime gruplarıdır.

Leyla Karahan bu grupta şahıs isminin başta, unvan ve akrabalık isminin sonda bulunduğunu, iki unsurun da eksiz birleştiğini belirtmiştir.

“*şahıs ismi + unvan veya akrabalık ismi = unvan grubu*

Fevziye + Hanım = Fevziye Hanım

Osman + dayı = Osman dayı” (Karahan, 2009: 76).

Fuat Bozkurt ise yalın kurgulu sözcelerin bir türünün de, san tanımlı sözceler olduğunu ve geleneksel dilbilgisinde bu sözcelerin sıfat türlü sözcükler olduğunu söylemiştir (Bozkurt, 2009: 45).

Bilal Aktan’a göre "meslek, rütbe, meslek içinde aşama / derece, saygı..." kavramı katarak kişinin tanıtılmasını sağlayan niteleme öbeği, unvan grubudur (Aktan, 2009: 42).

Bir özel ad ile unvan veya akrabalık adlarından birinin eksiz bir biçimde oluşturdukları söz öbeğine unvan öbeği diyen Günay Karaağaç, bütün unvan öbeklerinin özel ad olduğunu belirtir.

“*özel ad + unvan, rütbe, akrabalık, meslek ismi*” (Karaağaç, 2011: 168).

Ergin, “*Unvan gurubu bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime gurubudur.*” şeklinde bir tanım yaptıktan sonra unvan ve akrabalık isimlerinin başa getirilmesi durumundan bahseder. Bu takdirde birleşik isim meydana geldiğini, unvan veya akrabalık isminin şahsın bir ismi durumuna geçtiğini belirtir (Ergin, 2000: 392).

İncelenen eserlerdeki unvan grubu örnekleri şöyledir:

Aypare Ablanın mavi esintisinde bütün insanları güzel gördüğüm bir çağdı (DZ, 8).

İhsan Bey’in toparlacık gövdesinin üstünde... (DZ, 11).

Maruf Bey'in duyarlı olduğu kadar hesaplı yüzü... (DZ, 13).

Bayhan Ağabey benim sigaramdan yakarak... (DZ, 21).

Bir gürültülü treni ve *Gülten Abla*'yı...(EA, 17).

Cumhuriyet kadını öyle *Afet Hanımların*, *Halide Hanımların* bıraktıkları noktada değil... (DZ, 19).

1.11. BİRLEŞİK İSİM GRUBU

Leyla Karahan bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğuna birleşik isim grubu demiştir.

“isim + isim + ... = birleşik isim grubu

Ziya + Gökalp = Ziya Gökalp

Yahya + Kemal + Beyatlı = Yahya Kemal Beyatlı” (Karahan, 2009: 69).

Günay Karaağaç birleşik isim grubuna özel ad grubu içinde yer vermiştir. Tamamen eksiz bir şekilde birleşen ve iki veya daha fazla isimden oluşan bütün şahıs isimleri birleşik söz öbeği oluşturduğunu söylemiştir.

“özel ad + özel ad + özel ad” (Karaağaç, 2011: 167).

Muharrem Ergin, bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiğı kelime grubuna birleşik isim diyerek, bir nesnenin çok defa tek tek de adı olan isimlerin aynı nesneyi karşılamak, aynı nesneye beraber ad olmak için doğrudan doğruya, eksiz olarak yan yana gelerek ve birleşik isim yapabileceğini belirtir (Ergin, 2000: 386).

İncelenen eserlerde görülen birleşik isim grupları şunlardır:

İşte o berber çırağı, o muslukçu, o şoför muavini gelip çayını yudumlayarak diyelim ki *Yahya Kemal*'i okuyacak (DZ, 16).

Tiyatroda *Cevat Fehmi Başkurt*'un eserlerinden başka eserlerin de oynanabileceğini halkımıza ispat etmeliydik (DZ, 16).

Ama *Mustafa Kemal*'in istediği, okumuş, eğitilmiş, ekonomik durumu düzelmiş bir halk (DZ, 23).

Yakup Kadri ağzıyla konuşmaya başladım (DZ, 26).

Türkiye Bir Amerika Olabilir – *Burhanettin Asutay*.... (DZ, 29).

1.12. ÜNLEM GRUBU

Bir ünlem ögesi ve bir isim ögesinden meydana gelen kelime grubudur.

Leyla Karahan, bu grupta ünlem ifadesi taşıyan sözcüklerin (ey, ay, hey, bre, a, ya, yahu, be vb.) başta, isim unsurunun sonda bulunacağını belirtmiştir (Karahan, 2009: 70).

Bilal Aktan, Fuat Bozkurt, Muharrem Ergin ve Günay Karaağaç da ünlem edatı ve isim ögesinin sıralanışında aynı tanım etrafında birleşmişlerdir.

Yalnız Günay Karaağaç, komşu dillerden alınan seslenme çekimli sözlerin, bilhassa Osmanlı Türkçesinde, bir isim çekimi olarak ortaya çıkmasına rağmen, Türkçede kalıcı olmadığını, Türkçede seslenmelerin ünlem edatlarıyla veya ünlem kullanmaksızın, tonlamayla yapıldığını belirtmiştir (Karaağaç, 2011: 153).

Benzer şekilde bir tanıma Haydar Ediskun'da rastlanılmaktadır. Ediskun, ünlemleri, bir heyecanın etkisiyle ağızımızdan çıkarak duygularımızı canlı bir biçimde anlatmaya yarayan kelimeler olarak tanımlar ve insanın herhangi beklenmedik bir olay, görülmedik bir yaratık karşısında konuşamaz duruma geldiği anda ağızından çıkıveren ses ya da sesler olduğunu belirtir (Ediskun, 1992: 322).

“Türkiye Türkçesinde Ünlem” adlı makalesinde Şükrü Akalın, ünlem terimi üzerinde bir birliktelik bulunmadığını, ünlem edatları, ünleme edatları, seslenme edatları gibi çeşitli terimlerle ünlemin kastedildiğini söyleyerek, ünlem olan kelimeye bir sınır çizilemediğini ve hatta bunun da gereksiz olduğunu belirtmiştir (Akalın, 1999: 7).

Verdiğimiz bilgiler ışığında yapılan çalışmada tespit edilen ünlem grubu kullanımları şunlardır:

—*Ey gafil!* Zıkkım içeydin!(EA, 22).

—*Kuzum İhsan Bey,* işi siz başka yönlere çekiyorsunuz (DZ, 64).

—*Ah siz kadınlar* yok musunuz, biraz hakka hukuka kavuşsanız dünyayı yönetmeğe kalkışacaksınız (DZ, 64).

Ah o evler! (DZ, 37).

Ah hayalet Hilmi! (EA, 39).

Ah Hilmi Hoca! (EA, 40).

Hey, sinek kardeş! (EA, 61).

Ey sinek! (EA, 62).

1.13. SAYI GRUBU

Sayıların hiçbir ek almadan isimlerle oluşturduğu kelime grubudur.

Bu başlık altında, düşüncelerinden yararlandığımız bütün bilim adamlarının aşağıda sıraladığımız maddelerde ortak görüş beyan ettiğini söyleyebiliriz:

1. Sayılar basamak sistemine göre sıralanır.
2. Sayılar sondan başa doğru büyür.
3. Sayı isimleri eksiz birleşir.

4. Bu gruptaki tamlamalar sıfat tamlaması özelliği gösterirler.

Muharrem Ergin Türkçede sayıların üç şekilde karşılandığını belirtir. Bunlar tek kelime ile, sıfat tamlaması ile, sayı grubu ile karşılanan sayılardır (Ergin, 2000: 394).

“Sayı grubu ile karşılanan sayılar ise işte bu tek kelimelik sayıların on’dan sonrakilerinin ve sıfat tamlaması halindeki sayıların ara yerlerindeki sayılardır” (Ergin, 2000: 395).

Sayı grubu ve sayı sıfatlarından oluşan sıfat tamlamalarının birbirine karışabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

“Uzun bir sayı grubu bunların birinden büyük sayı – küçük sayı diye ikiye ayrılabilmesi gibi, her birinden bölünerek arka arkaya gelen büyük sayı – küçük sayı zincirinin halkaları şeklinde de kabul edilebilir. Yani sayı grubu arka arkaya gelen büyük sayı – küçük sayı şeklinde iki unsurdan kurulu da sayılabilir” (Ergin, 2000: 396).

Yazarın incelediğimiz eserlerinde sayı grubunun oldukça az olduğunu belirtebiliriz. Bulduğumuz sayı grubu örneklerini Muharrem Ergin’in görüşlerine göre şu şekilde tasnif edebiliriz:

1.13.1. Tek Kelime ile Oluşturulan Sayılar

—*İki* kilo iki yüz gram, diyor Sedat’a (EA, 81).

Yaşı belki elli sekiz, belki *altmıştı*,... (DZ, 39).

— On iki, *bir*... *İkiyi* bulur bazen (EA, 68).

Şimdi *üç* ya da *dört* katlı ahşap bir evin taşığındayız (EA, 58).

1.13.2. Sıfat Tamlaması Şeklinde Oluşturulan Sayılar

—İki kilo *iki yüz* gram, diyor Sedat’a (EA, 81).

1.13.3. Sayı Grubu Şeklinde Oluşturulan Sayılar

On üç yaşlarında, sıska, soluk yüzlü çocuk koştu taksi çağırmak için (EA, 24).

Yaşı belki *elli sekiz*, belki altmıştı,...(DZ, 39).

Gözüme çarpan, bir Evliya Çelebi yahut Sefaretnamesi ile meşhur *Yirmi Sekiz* Çelebi şaşkınlığı idi (DZ, 30).

*Otuz beş*inde vardır herhalde (EA, 67).

On yedisinde var yok (EA, 67).

— *On iki*, bir... İkiyi bulur bazen (EA, 68).

Saat *on ikiye* çeyrek var; koşuyorum (DZ, 108).

Senin *on sekiz* yaşın bir başka zamandı (EA, 68).

1.14. BİRLEŞİK FİİL GRUBU

Leyla Karahan, bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğuna birleşik fiil demiş ve "bir hareketi karşılayan birleşik fiiller" ve "bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller" olmak üzere birleşik fiilleri iki grupta incelemiştir (Karahan, 2009: 74).

Bilal Aktan, “*Bir isim ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da isim soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesi ile tek kavramı karşılayan fiil türüne birleşik fiil*” demiş ve bu genel tanıma göre birleşik fiilleri yapıları bakımından dört gruba ayırarak, isim ile yardımcı fiilin, isimle fiilin, sıfat-

fiille yardımcı fiilin, bir fiil ve yardımcı fiilin birleşmesinden birleşik fiillerin oluşabileceğini belirtmiştir (Aktan, 2009: 45).

Muharrem Ergin birleşik fiilleri ikiye ayırmıştır. Bunları da isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller ve fiille birleşik fiil yapan birleşik fiiller olarak tasnif etmiştir (Ergin, 2000: 432).

Yazarın incelediğimiz iki eserinden derlediğimiz birleşik fiiller şunlardır:

1.14.1. et- Yardımcı Fiili İle Kurulmuş Birleşik Fiil Grubu Örnekleri

Ama *dikkat et* (DZ, 8).

Kimseye zararı gelmez düşüncesini her ne hikmetse kime yaklaşırsa aşıyor, *zerkedi*yordu (DZ, 35).

Araba *hareket ediyor* (EA, 11).

Bastonunu havaya doğru kaldırarak arabalara durmalarını *işaret etti* (EA, 18).

Ben yağmurlu pencereden Aypare'yle ablasının yokuştan aşağı inişlerini *seyrederdim* (DZ, 32).

Bu evi aslen soylu dul Atıfet'in partiye sempatiyi sağlamak için kalabalıklara açtığını *tahmin etmek*, yanlış olmazdı (DZ, 39).

Yerine göre *nüksedi*yordu birinden biri (DZ, 40).

Adam paralı, paranın azdırmıştı, ne yapsın, bir taraftan evdeki nazenini *koklayacak*, bir taraftan da dünyadan nasibini *alacak*, evdeki nazenin de *idare ediverecek* paşa erkeğini (DZ, 19).

1.14.2. ol- Yardımcı Fiili İle Kurulmuş Birleşik Fiil Grupları

Böylece emekli subayların bir şekilde topluma da karışması *sağlanmış olurdu* (DZ, 13).

Dost, o anda *âşık oldu* adama (EA, 10).

Okuyan ve düşünen bir *millet olacağız* (DZ, 16).

Kadınlar Kolu Başkanı Melek Hanım'ın kızı Hale, tiyatro oyuncusuydu ya, bir tiyatro grubu kurma konusunda partimize *yardımcı olabilirdi* (DZ, 16).

Bu evi aslen soylu dul Atıfet'in partiye sempatiyi sağlamak için kalabalıklara açtığını tahmin etmek, *yanlış olmazdı* (DZ, 39).

1.14.3. bulun- Yardımcı Fiili İle Kurulmuş Birleşik Fiil Grubu Örnekleri

Anan sağ olaydı da, şu günlerinde *yanında bulunaydı* (EA, 56).

Yazarın kurallı birleşik fiillerle oluşturduğu birleşik fiil grupları ise şunlardır:

1.14.4. Tezlik Fiili İle Oluşturulan Birleşik Fiil Grubu Örnekleri

Uzattığı "Dua"yı içinde Elvis'in resminin, Beatles'ın kırkbeşlik plağının bulunduğu heybeme *atıverdim...*(DZ, 41).

Yakası kırışksız, paketinden yeni çıkmış mavi gömleklerinden biri vardı üzerinde, tıraşlı yüzünün pembemsi derisiyle *kaynaşır*mişti mavi yakası (DZ, 48).

Uzun yürüyüşümde neden bunları düşündüğüme, hele hele Atıfet'in düşüncelerimin arasına koca poposuyla *girivermesine* şaşıyordum (DZ, 42).

Adam paralı, paranın azdırmış, ne yapsın, bir taraftan evdeki nazenini *koklayacak*, bir taraftan da dünyadan nasibini alacak, evdeki nazenin de *idare ediverecek* paşa erkeğini (DZ, 19).

İlgisiz görünse de o gün olanı biteni kolladığını araya girmesiyle *anlatıvermişti* (DZ, 14).

Biz gene *geçiverelim* öte tarafa (DZ, 17).

1.14.5. Sürelik Fiili İle Oluşturulan Birleşik Fiil Grubu Örnekleri

Ay parlayadursun gökyüzünde (DZ, 51).

Hacı Musa, topallayarak giden ihtiyarın arkasından *bakakaldı* (EA, 23).

1.14.6. Yeterlilik Fiili İle Oluşturulan Birleşik Fiil Grubu Örnekleri

Bütün bunların hepsi bir arada birbiriyle dövüşmeden *yaşayabiliyorlardı* (DZ, 40).

Bu tavrı, bu hoşnutsuzluğu, bu içten pazarlıklı hali başka nasıl *açıklanabilirdi?* (DZ, 48).

Bu sırada kadınların beğenisiz bakışlarını, bencil bireycilikleriyle donanmış yüzlerini *seçebiliyordum* (DZ, 45).

1.14.7. Kalıplaşmış Birleşik Fiillerle Oluşturulmuş Birleşik Fiil Örnekleri

Nazlandıkça önüne hediyeler yağar, armağanlara kavuştukça koca boyunduruğunda olmadığını sanır, yahut böylesi doyurulmuş bir köleliğe *razı gelirler* (DZ, 19).

Çerçevesi için mi? O zaman sadece çerçeveyi satar, resmi *alıyordu* (EA, 39).

Küçük ablamın bir sürü Latince bitki, hayvan, mahlûk adını zihnine kaydederken şarkılara yönelişini, benim *sigaralarım*dan tek tük *içmeğe* başlamasını fark edebiliyordum (DZ, 70).

Hanımeli çardakçılarının, mor salkım bulutlarının ardından arkalarında yetmişsekizlik plakların döndüğü geçmişten kalma pencere önlerinden, o sabah güneşi tazeliği ve aldırışsız adımları, etekleriyle *gelip geçecekti* (DZ, 18).

Nefes alıp almadığına baktı (EA, 22).

Sadece akla duygularımızdan daha fazla *önem vermemizi ters buluyor* (DZ, 41).

...buna rağmen *yuva yıkmağa, nişan bozmağa* meyyal Özlem de...(DZ, 36).

...Ender Pastanesine, Çim Düğün Salonuna *bel bağlıyordum* (DZ, 35).

1.15. KISALTMA GRUPLARI

Leyla Karahan, kısaltma grupları için; “*Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır.*” şeklinde bir tanım yapmış ve bu grubun genellikle isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil gruplarından kısaltılarak veya kalıplaşarak oluştuğunu söylemiştir (Karahan, 2009: 79).

Fuat Bozkurt ise kısaltmaları “eksilteli cümleler” içinde ele almıştır. Bunun sebebini ise daha geniş içeriği olan bir cümlenin kısaltılması, bir cümle ile anlatılmak istenen kavramın zamanla birkaç sözde toplanması olarak açıklamıştır (Bozkurt, 2009: 62).

Bilal Aktan tanım olarak Karahan ve Bozkurt’un tanımına benzer bir tanım yapmış ve kısaltma grubunu sekize ayırmıştır: “*1. isnat grubu, 2. yükleme grubu, 3. yönelme grubu, 4. bulunma grubu, 6. vasıta grubu, 7. eşitlik grubu, 8. ilgi grubu*” (Aktan, 2009: 73).

Muharrem Ergin ayrıca isnat, genitif, datif, lokatif, ablatif guruplarını da kısaltma grubuna dâhil etmiştir. Bunların kelime guruplarının ve cümlelerin kısalması, yıpranması neticesinde ortaya çıktığını, her hangi bir kaideleri olmadığını, daha geniş bir guruptan kısalmış ve klişeleşmiş guruplar olduğunu belirtmiştir (Ergin, 2000: 403).

Sevinç Çokum'un incelediğimiz eserlerinden alınan kısaltma grubu örnekleri şunlardır:

Kültürle, sanatla uğraşacak zamanımız yok! deyivermişti (DZ, 14).

(bizim) Kültürle, sanatla uğraşacak zamanımız yok! deyivermişti.

Omuzları çöktükçe çöktü (EA, 27).

(onun) Omuzları çöktükçe çöktü.

Çocuktum ya, deli doluydum (EA, 15).

Çocuktum ya, deli dolu (biri)ydim.

Neden solgun güzelliği, gülümser gibiydi? (EA, 16).

Neden solgun (olan) güzelliği, gülümser gibiydi?

Üstümde montum, heybemde Bafra sigaram, çekingenliğimi yenmek için kullandığım silah, dikbaşlılığım ile içeriye girdim (DZ, 12).

(benim) Üstümde montum, (benim) heybemde Bafra sigaram, (benim) çekingenliğimi yenmek için kullandığım silah olan (benim) dikbaşlılığım ile içeriye girdim.

Bir kısım adamlar vardır ki senin yapmak istediklerine akıl erdiremezler (DZ, 14).

Bir kısım adamlar vardır ki senin yapmak istediğin (işler)e akıl erdiremezler.

Saçları solgun, yüzü solgun, gözleri solgun bir kadın (DZ,19).

Saçları solgun (olan), yüzü solgun (olan), gözleri solgun (olan) bir kadın.

Muharrem Ergin'in isnat, genitif, datif, lokatif, ablatif guruplarını da kısaltma grubuna dâhil ettiği daha önce belirtilmişti.³ Bu gruplandırma göz önünde bulundurularak örnekler şu şekilde tasnif edilebilir:

1.15.1. Genitif Grubu Örnekleri

Bu, *senin ev* değil mi? (EA, 37).

Ya *senin kafaya* gelseydi (EA, 42).

Bizim köftecide de vardı bu bıkmışlık (EA, 19).

Yukarının esnaf çok kötü, kovdular beni (EA, 21).

1.15.2. Datif Grubu Örnekleri

Teşkilâta gerçekten *yararlı* olabilecek birilerini bulmak istiyor,...(DZ, 33).

Hattatın “Siyaseti bırak!” sözü *şakağıma dayalı* bir tabanca namlusu halinde duruyordu (DZ, 91).

Elinde *uca doğru* genişleyen gürgen sopası...(DZ, 105).

Doyumsuzluğu *öylesine belliydi* ki...(DZ, 99).

Buna benzer ilgi çerçevesinde sözler söylerdi (DZ, 80).

Bana ders verdin, *eve katkıda* bulunmalıyım (DZ, 97).

Kemikli yüzü, gözlüklerinin hafiften perdelediği Tatar gözleri, bir görevi yerine getirmek üzere kasılmış gövdesi ile *sahneye yakın* bir masada yerini almış...(DZ, 98).

³ bk. s.47

1.15.3. Lokatif Grubu Örnekleri

Büyük bir kısmı *kayda değer* (DZ, 92).

İyi gelişmeler olacak elbet ama bunun içinde kötü taşların da bulunacağı *yüzde yüz...* (DZ, 31).

1.15.4. Ablatif Grubu Örnekleri

Kırılğan, narin, *sırçadan biri* olma (DZ, 33).

Bu halk nedense Kennedy’i ailesinin ferdi gibi, bekçi gençliğinden, eli yüzü *düzensizliğinden dolayı* sevirmişti de...(DZ, 77).

‘Allah’tan sağlık, devletten aylık’ demesek olmaz mı acaba? (DZ, 30).

Bu halkın *öteden beri* sevgiye saygısı vardı (DZ, 102).

Aypare’nin duvağından inen gelin tellerini, beyaz *tülden eldivenlerini*, yumuşak satenden gelinliğini...(DZ, 101).

Liseden ayrılma, bir sürü iş denemiş, badanacılık, tezgâhtarlık yapmış, boşta dolaşmıştı (DZ, 34).

Benim *camdan pabuçlarım* nerde? (DZ, 108).

Derken ilk talip kapıyı çaldı, tesadüf *liseden arkadaşım* Nevin’in kocası Namık...(DZ, 34).

1.15.5. İsnat Grubu Örnekleri

Evet mutfaktan çıkmayan ama *yüreği aşk dolu* bir anne, işi gereği aristokrat yerlere girip çıkan halli vakitli bir babaydı (DZ, 80).

Daha az rüyalı, daha sade renkli, daha hızlı, daha koşmalı, *ulakları bozuk*, vezinsiz bir dönem...(DZ, 95).

Aypare çekiyor eteğimden, ben gidiyordum *peşisıra*...(DZ, 76).

Kalpaklıydı, *gözleri maviydi*. Atatürk' e benziyordu (DZ, 89).

Sesleri yanımdaydı ama *görüntüleri uzaktaydı* (DZ, 93).

Gözümün önünde şişman, biraz yıpranmış, baskıcı *çenesi bol* bir kadın belirliyordu (DZ, 98).

Kolej mezunları, milletvekili kızları, fahri hemşireler, evde canları sıkılan kadınlar, menopoza girmiş al bastılar, *eli çabuk, çenesi işlek terziler*, modacılar... (DZ, 39).

II. BÖLÜM

CÜMLE

Cümle hakkında temelde aynı görüşü savunmakla birlikte dilbilimcilerin ayrıntıya inen çeşitli tanımları mevcuttur.

Bu çalışmaya yol göstermesi açısından bunları ele alarak bir değerlendirme yapmak gerekmektedir.

*Bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce.*⁴

Bilal Aktan sade ve öz bir tanımla “*Bir düşünceyi, duyguyu, durumu ve olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir.*” ifadesini kullanmıştır (Aktan, 2009: 83).

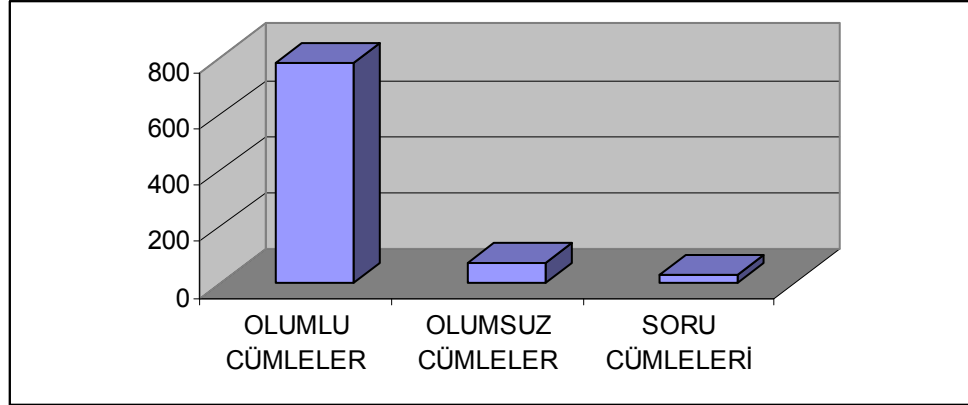
Fuat Bozkurt, geleneksel dilbilimin tümceyi “yargı bildiren birim” diye tanımladığını belirtmiştir (Bozkurt, 2009: 9).

Leyla Karahan, cümlenin, dilin en küçük anlatım birimi olduğunu, duyguların, düşüncelerin, olay ve durumların, cümle veya cümlelerden meydana gelen dil birlikleri ile karşılanacağını söyler (Karahan, 2009: 83).

Haydar Ediskun’a göre cümle, içinde ya bir tek bağımsız yargı, ya da yeteri kadar yan yargıyla bir tek temel yargı bulunan kelime dizisidir (Ediskun, 1992: 323).

⁴<http://www.tdk.gov.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=cümle>

2.1. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLE TÜRLERİ

Tablo 1. Anlamlarına Göre Cümleler

Yüklem anlamına göre ayrılmış cümle türleridir.

Bu başlık hakkında da bazı farklı görüşler vardır.

Cümleleri anlam özelliklerine göre üçe ayıran önemli isimlerden biri Leyla Karahan'dır. Karahan, bu cümleleri *olumlu cümle*, *olumsuz cümle* ve *soru cümlesi* olarak ayırdıktan sonra şöyle bir açıklama yapmıştır:

“Her cümle, yapısında bulunan kelime ve eklerin yönlendirdiği soru, bildirme, emir, istek, ünlem vb. anlam özelliklerinden birine sahiptir. Bir cümle hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun, mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. O halde cümlelerin temel anlam özelliği olumluluk veya olumsuzluktur. Olumlu ve olumsuz cümleler, ayrıca soru, bildirme, emir, istek, ünlem vb. anlamlar taşıyabilir. Burada temel anlam özelliklerinden olmaları ve kullanım sıklığı dikkate alınarak böyle bir sınıflandırma yapılmıştır” (Karahan, 2009: 103).

“Yüklemlerin Biçim ve Anlam Ayrılıkları” başlığı altında Haydar Ediskun, anlamlarına göre cümleleri dörde ayırmıştır:

“Yüklemler, cümlelerde olumlu, olumsuz, olumlu-soru, olumsuz-soru gibi dört biçimde bulunabilir ve bu biçimlere göre de anlam değişikliği gösterirler” (Ediskun, 1992: 330).

Tahir Nejat Gencan anlamlarına göre cümleleri olumlu cümle, olumsuz cümle ve soru cümleleri olarak gruplandırmıştır. Gencan bunlara ek olarak olumsuz soru cümlesi ile soru ve yanıt cümlesi adını verdiği iki farklı cümleden bahsetmiştir (Gencan, 2007: 121).

Mehmet Hengirmen ise anlamlarına göre cümleleri sekiz bölümde incelemiştir:

“1.bildirme cümleleri, 2.istek cümleleri, 3.emir cümleleri, 4.soru cümleleri, 5.ünlem cümleleri, 6.şart cümleleri, 7.olumlu cümleler, 8.olumsuz cümleler” (Hengirmen, 1998: 352).

Anlamlarına göre cümleleri cümlede “yargı” başlığı altında inceleyen Fuat Bozkurt, bu türü, “olumlu, olumsuz tümce, soru ve ünlem tümcesi” olarak dörde ayırmıştır (Bozkurt, 2009: 113).

Günay Karaağaç da anlamlarına göre cümle türlerini üç başlık halinde incelemiştir: “1.Olumlu Cümle, 2.Olumsuz Cümle, 3. Soru Cümlesi” (Karaağaç, 2011: 207).

Soru cümlelerini 14’e ayıran Karaağaç, onları da şu başlıklar altına almıştır: *“1. Seçmeli soru, 2. Ünlemlik soru, 3. Karşı çıkma sorusu, 4. Cümleyi değil, cümle öğelerinden birini sorma sorusu, 5. İkili soru, 6. Düşünme sorusu, 7. Dolaylı soru, 8. Zamir sorusu, 9. Dolaysız soru, 10. Ret-kabul sorusu, 11. Ayırıcı soru, 12. Retorik soru, 13. Uzlaşma sorusu, 14. Onay sorusu”* (Karaağaç, 2011: 207).

Karaağaç'ın bu sınıflandırmasına ek olarak Bilal Aktan, anlamlarına göre cümlelere “emir ve ünlem” cümlelerini ilave etmiştir (Aktan, 2009: 118).

2.1.1. Olumlu Cümleler

Yüklemindeki iş ya da durumun yapıldığı, yapılıyor olduğu veya yapılacağı bildirilen cümlelere olumlu cümle denir.

Haydar Ediskun'a göre olumlu cümle ya da cümlecikle, eylemin yapıldığını ya da olduğunu bildirilir (Ediskun, 1992: 370).

Tahir Nejat Gencan, yüklemi olumlu olan ve anlamca olumluluk bildiren cümleye olumlu cümle demiştir (Gencan, 2007: 120).

“Yüklemi olumlu olan cümlelere olumlu cümle adı verilir.”

(Hengirmen, 1998: 352).

Bozkurt, olağan cümleyi olumlu cümle saymıştır. Olumlu cümlenin, olumlu bir eylemle ya da ad soylu sözcüğe ekeylem eklenmesiyle kurulduğunu da ekleyerek yüklem, bir oluş ya da kılışı gerçekleştirdiğini belirtmektedir (Bozkurt, 2009: 113).

“Yargının gerçekleştiğini anlatan cümleler, olumlu cümlelerdir.

Böyle cümlelerin yüklemi yapma, yapılma veya olma bildirir.”

(Karahan, 2009: 103).

Aktan, yargının gerçekleştiğini ya da gerçekleşeceğini anlatan cümleye olumlu cümle diyerek, isim ve fiil cümlelerindeki farklılığı: *“Yüklemi dönüşlü fiil olan cümleler ile isim cümlelerinde oluş, öteki cümlelerde ise yapma, yapılma söz konusudur.”* şeklinde belirtmiştir (Aktan, 2009: 118).

Yapılan incelemede Sevinç Çokum'un 788 olumlu cümle kullandığı tespit edildi. Bu da %82'lik bir orana denk gelmektedir. Örnekleri vermeden önce yazarın

olumlu cümle kullanımındaki çok büyük bir değişiklik olmadığını belirtmek gereklidir. Eğik Ağaçlar adlı hikâye kitabında olumlu cümle kullanımını %86 iken, Deli Zamanlar adlı romanında bu oran %82'dir.

Örnekler isim ve fiil cümleleri şeklinde tasnif edildikten sonra şu şekilde sıralanabilir:

2.1.1.1. Olumlu İsim Cümlesi Örnekleri

Gerçi cürüm gene *yürürlükteydi* (DZ, 8).

Nereye giderlerse gitsinler, hangi ortamda olurlarsa olsunlar saygınlıkları *üzerlerindeydi* (DZ, 13).

O, bir gökkuşağıysa, kocası da *bir kara buluttur* yanında (EA, 11).

O kadınlarda bir razılık *sırtmadaydı* (DZ, 20).

Biz hepimiz o şekillenişin içinde *birer araç, birer figüran, birer kahramandık* (DZ, 25).

Şişe beyaza dönünce, içimizde bir boşluk, bir erişememe duygusu *vardır* (EA, 12).

Evine geç kaldığı için, *sıkıntılıydı, telaşlıydı* (EA, 10).

Bir ormandayım şimdi (EA, 7).

Bütün bunların arasından nasıl bir kimlik çıkacağını *merak ediyordum* (DZ, 15).

2.1.1.2. Olumlu Fiil Cümlesi Örnekleri

Daha savaşları, birbirlerini tanıdıkları gün *başlamıştı* (DZ, 10).

Adamı, yavaş yavaş çöken ölü bir akşam renginin içine gömüp, eve *dönüyorum* (EA, 7).

Savaşın eteklerinde *doğduk* biz (DZ, 9).

Paranın, silâhların ve duygusuzluğun arasına sıkışan aşk, bende, sende, onda yine *duyuruyor* sesini (EA,7).

Görünüşünden, hâlimden, tavrından bunlar *sezilirdi* (DZ, 9).

İhsan Bey'in de gençliğe, partiye, topluma nasıl baktığını kısa sürede *anlayacaktım* (DZ, 14).

Durmadan koşan bulutların rengi hızla değişip, pembeye *döndü* sonra (EA, 5).

2.1.2. Olumsuz Cümleler

Olumsuz cümleler yüklemi olumsuz eki almış ya da yüklemde olumsuzluk edatı veya ismi bulunan cümlelerdir. Bu cümleler yüklem bildirdiği iş, oluş ya da kılışın yapılmadığı var olmadığı anlamını taşırlar.

“Olumsuz cümle ya da cümlecikler, eylemin yapılmadığını ya da olmadığını bildirirler.” (Ediskun, 1992: 370).

Gencan'a göre olumsuz cümle, olumsuz yüklemle kurulan cümledir (Gencan, 2007: 120).

Hengirmen, yüklemi olumsuz olan cümlelere olumsuz cümle adını vermiştir (Hengirmen, 1998: 353).

“Yüklemi olumsuz yargı bildiren yani yargıyı olumsuz olarak ortaya koyan cümleler, olumsuz cümlelerdir.” (Aktan, 2009: 120).

Karaağaç'a göre yargının gerçekleşmediğini anlatan cümle, olumsuz cümledir. Bu cümlenin yüklemi bulunmama ve var olmama ile yapmama ve olmama bildirir (Karaağaç, 2011: 207).

“Bir kılış ya da oluşun yapılmadığını, olmadığını anlatır. Türkçede eyleme olumsuzluk kavramı –ma / -me ekiyle katılır. Olumsuz eylem kök ve gövdeleri tıpkı olumlu eylemler gibi zaman ve isteme kipleri alırlar” (Bozkurt, 2009: 114).

Olumsuzluk eki kelime çözümlemesinde ilk sıradadır. Bütün kip eklerinden önce gelir.

Fuat Bozkurt olumsuz fiil cümlelerinde öge sırasını şu şekilde göstermiştir:

“Eylem + me + Zaman + Zaman + Kişi eki

*Ali, kitabı eve bugün **getirmeyecekti**.*

*Öğrenci anlatılan konuyu **anlamadı**”* (Bozkurt, 2009: 115).

Fiil cümlelerinde fiile getirilen olumsuzluk ekinin kullanımında bazı farklılıklar vardır.

Olumsuzluk eki –ma / -me'nin ünlüleri şimdiki zaman eki olan –yor ekinden önce daralır. *Kes-me-yor-um* değil, *kes-mi-yor-um*, *tut-ma-yor-um* değil, *tut-mu-yor-um* vb.

Yalnız *yeterlik fiilinde* olumsuzluk ekinin yeri değişmektedir. Diğer kiplerde fiil kök ya da gövdesinden sonra gelen olumsuzluk ekleri bu kipte yeterlik ekinden sonra gelmektedir. *Gör-e-bil-iyor-um* fiilinin olumsuzu *gör-e-mi-yor-um*, *al-a-bil-iyor-um* fiilinin olumsuzu *al-a-mı-yor-um* şeklindedir.

İsim cümlelerinin oluşması ve çekimi şu şekilde olmaktadır:

a. Yardımcı fiille: Taş oldu.

b. Ek fille: Taş-dır.

c. i- fiiliyle: Taş imiş.

Fuat Bozkurt, geniş zaman eki olan *-r*'nin olumsuz cümlelerde *-z* haline dönüşeceğini belirtir.

“İnsan bilmediği yere gitmez.

Her insan bir olmaz” (Bozkurt, 2009: 115).

Nevzat Özkan da Gagavuz Türkçesinde görülen *-r*'li şeklin *-z*'li şekilden önce ve daha eski olduğunu kabul etmektedir (Özkan, 1996: 145).

Muharrem Ergin de Azeri Türkçesi adlı eserinde Azerbaycan Türkçesinde geniş zaman olumsuz birinci şahıslardaki *-maz / -mez, -mar / -mer* şeklinde görülen şekil farkını, Azerbaycan Türkçesi'nde *-r* geniş zaman ekinin bu çekimde kullanılışıyla ilgili olarak açıklıyor ve bunu zaman ekiyle şahıs eki arasındaki uygunluğu sağlama yolunda bir ‘inkışaf’ sayıyor (Ergin, 1981: 118).

Mahmut Sarıkaya yukarıdaki yorumları zikrettikten sonra geniş zaman olumsuz çekimlerinde asıl şeklin *-maz, -mez*'li olduğunu ve bunun Eski Türkçe döneminden beri böyle olduğunu, Çağatay Türkçesi döneminde *-z, -s* değişimi ile *-mas / -mes* şekline dönüştüğünü, *-mar / -mer*'li çekimde görülen *-r*'li şeklin çok daha sonra ve Oğuz Türkçesinde ortaya çıkmış olduğunu göstermiştir (Sarıkaya, 2001: 279–282).

İsim cümlelerinde olumsuzluk eki *“değil”* ve *“yok”* sözcükleri kullanılır. Bu sözcüklerin kelimedeki yerlerini Fuat Bozkurt şu şekilde belirtmiştir:

“Yüklem: değil + zaman eki + şahıs eki” (Bozkurt, 2009: 115).

İncelediğimiz bölümlerde olumsuz cümleler 73 kez geçmiştir. Bütün cümleler içindeki oranı ise % 7, 64'tür.

Olumsuz cümle örnekleri şunlardır:

2.1.2.1. Olumsuz Fiil Cümlesi Örnekleri

Aypare'nin çağrısına “hayır...” *diyemedim* (DZ, 10).

Tabi okuma odaları da *unutulmasın* (DZ, 16).

Geri kalmışlığın sebebi bütün bütün kadının kendisi *olamazdı* (DZ, 19).

Karşımda Moris Ronet yüzlü Bayhan benim kıyamadığım halkı böyle aşağılamaktan, hayır hayır suçlamaktan hiç de üzüntü duymuşa *benzemiyordu* (DZ, 22).

Hoş, bana da tam olarak ne istediğini bilen, istikametini çizmiş biri *denemezdi* (DZ, 24).

2.1.2.2. Olumsuz İsim Cümlesi Örnekleri

Ama Aypare'nin kantini böyle yere batırmasına da *razı değildim* (DZ, 10).

Kimsenin aldırdığı *yoktu* Selime'nin bu teklifsiz haline (DZ, 12).

Ama partinin onun istihzayla “arşanları” dediği idare heyetinde *değildi* (DZ, 23).

Ahudududa egoizm *yok* (EA, 12).

Oysa, odasına seslendiğim gün, heyecanlı *değildim* (EA, 16).

2.1.3. Soru Cümleleri

“*Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümleler, soru cümleleridir.*”

(Karahana, 2009:107).

Bir cümleye soru cümlesi diyebilmek için soru anlamını tümceye kazandıracak olan soru eki –mI ile soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları ve soru edatlarının kullanılması gerekir.

“Soru cümlesi, genel olarak, bir işin olup olmadığını sormak, bir şeyin iç yüzünü öğrenmek için kurulan cümlelerdir.” (Ediskun, 1992: 373).”

“İçinde soru eki ya da soru sözcüklerinden biri bulunan tümce.” (Gencan, 2007: 121).

“Cümlelerde soru anlamı olmadan sadece vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılabilir.

Soru, bireyin öğrenme tutkusunun sesli bildirimine dönüşmesi olayıdır. Yalından karmaşığa doğru uzanan soru-yanıt bildirim, algılama ve yansıtmanın aynasını andırır. Soru konuşmanın bir yanıt beklediği konuşma etkinliğidir.” (Bozkurt, 2009: 119).

Soru cümlelerinin oluşumu hakkında farklı görüşler vardır.

Fuat Bozkurt (2009: 119), bu cümlelerin oluşumunda –mI soru ekinin ve soru kelimelerinin kullanılabileceğini belirtirken, Leyla Karahan (2009: 119), bunlara ek olarak *vurgu* yoluyla da soru cümlesi oluşturulabileceğini savunmuştur.

Ediskun’a göre soru cümleleri; soru sıfatlarıyla, soru zamirleriyle, soru zarflarıyla, şaşma anlatan ünlemlerle, soru edatlarıyla, cümlede öğelerin ve onları tamamlayan kelimelerin sonuna –mi edatı getirerek ve tonlamayla oluşturulabilir (Ediskun, 1992: 374).

Gencan'ın sorulu olumsuz cümle ile soru ve yanıt cümlelerinden bahsettiğini belirtmiştik.⁵

Yukarıda verdiğimiz örneklerini de göz önünde bulundurarak Leyla Karahan'ın sınıflandırmasını benimsediğimizi belirtelim.

2.1.3.1. -mI Soru Ekiyle Oluşturulan Soru Cümlesi Örnekleri

Bu cümlelerde öge sıralanışı üç farklı şekilde oluşmaktadır.

- a. Eylemin geniş, şimdiki, duyulan geçmiş zaman ve gereklilik kipinde soru eki bu eklerden sonra gelir.

Eylem (-ma-) kip eki / soru eki + kişi eki:

Bulaşır *mi*? (EA, 25).

Karın doyurur *mu*? (DZ, 14).

Olur *mu* öyle iş? (DZ, 17).

- b. Bilinen geçmiş zaman ve şart kipinde soru eki, kişi eklerinden sonra gelir.

Eylem (-ma-) +kip eki + kişi eki / soru eki:

Siz, ölümün rengini bir delikten gördünüz *mü* ? (EA, 15).

Gerçekten onu korkutmak *mi* istemiştin? (EA, 16).

- c. Birleşik zamanlı eylemlerde soru eki öykülü ve söylentili birleşik zamanda soru eki bu eklerden önce gelir.

Eylem (-ma-) + kip eki + soru eki kip eki + kişi eki:

-Kurtulmak istemez *miydin* baba? (EA, 26).

Üşüyor *muydu*, aç *mydı*, deli *mydı*? (EA, 9).

⁵ bk. s.52

Ayrıca soru eki sadece yüklemde değil diğer cümle öğelerinin sonunda da yer alabilir. Bu cümlelerde soru yoluyla şahıs, nesne, yer, zaman gibi anlamların onaylanması istenir.

Duvarın duvara baktığı, o havasız, bitkin sokakta, çocuğun yüzüne renk *mi* gelirdi? (EA, 19).

Biz bir ulu medeniyetin, cihan devletinin çocukları değil *miyiz*?

Bu cümlelerde onay ya da ret cevabı alma amaçlanır. Onay için evet, ret için hayır cevabı verilir. Soru ekinin yüklemde sonra sorulduğu cümlelerde yüklemde bildirdiği oluş, kılış ya da durumun gerçekleşip gerçekleşmediği sorulur.

2.1.3.2. Soru Kelimeleriyle Kurulan Soru Cümlesi Örnekleri

Soru sıfatları, soru zarfları, soru zamirleri ve soru edatlarıyla yapılan soru cümlelerinde, yüklemi tamamlayan öğeler veya bu öğelerle ilgili bir ayrıntı hakkında bilgi alma amaçlanmaktadır.

Ne oldu abla? (EA, 7).

Neden ağlıyordu bu adam? (EA, 6).

Üzüntülüyseniz, *kaç* parçaya bölünüktü? (EA, 9).

Biz *ne* biçim ağacınız? (EA, 8).

Hangi taşımanız sağlam, *hangi* dayanağımız yıkılmaz? (EA, 28).

-Peki ama manzara buysa ülkemiz *nasıl* ileriye gidecek? (DZ, 21).

Nedir bu kültür ve sanat? (DZ, 15).

Düşüncelerim *nereden* takıldı bu kayboluşlara? *Nereden* mi?... Dost, bilir bunu (EA, 10).

2.1.3.3. Vurgu İle Kurulan Soru Cümlesi Örnekleri

Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılabilmektedir. Böyle cümleler, yazılı metinlerde bağlamdan anlaşılır.

Ya siyasetle ilişkisi? (DZ, 21).

Ya mühendis Bayhan? (DZ, 21).

Ya benim dışımdakiler? (DZ, 27).

Yukarıdaki sınıflandırmada örneklerini verdiğimiz soru cümleleri Sevinç Çokum'un farklı yapıları kullanarak soru cümleleri oluşturduğunu göstermektedir. Çokum'un incelenen eserlerinde 32 soru cümlesi tespit edilmiştir. Bu da diğer cümleler içinde soru cümlelerinin % 3, 35'lik bir paya sahip olduğunu gösteriyor.

Soru cümlelerinin incelenmesinde bu cümlelerinin kullanımından sonra sorulan sorulara da cevap verildiği görülecektir. Yazar bu üslubunu her iki eserinde de kullanmıştır. Bundan yola çıkarak yazarın sorularını okuyucuyu merakla itmeden ve fazla yormadan cevapladığı söylenebilir:

Ne oldu sonunda? Yine bir boşluk (EA, 10).

Düşüncelerim nereden takıldı bu kayboluşlara? Nereden mi?... Dost, bilir bunu (EA, 10).

Ama nasıl? Af isteyen bir partinin, 27 Mayıs gözlüğünü ayrıkotu gibi gördüğü bir partinin gençleri olarak...(DZ, 35).

Sorular bazı kısımlarda cevabı verildikten sonra sorulmuştur:

Çirkindi. Söylemiştim değil mi? (EA, 10).

Ya da onay daha sonra verilmiştir:

Perdeye bir çiçek taktım, görüyor musun? Seni taktım perdeye. Bir yere bağlanasın diye? (EA, 12).

-Baba sen nerede oturuyorsun?

....

-Şurda, burada... Önceden... (EA, 21).

Ya siyasetle ilişkisi? Partimi o da kuruluşundan bu yana destekliyordu. Ama bir çeşit cephe gerisi saydığı kadınlar kolu üyesi olarak (DZ, 20).

-Nerdesin lan?

-Buradayım abi! (EA, 25).

Bu örneklerin dışında aslında soru cümlesi niteliğinde olmayıp serzeniş, kızma, çaresizlik gibi anlamlar içeren cümlelere ve hikâye/roman kadrosundaki kişilerin kendi kendilerine sordukları sorulara cevap verilmemiş, takdir tamamıyla okuyucunun sezgisine bırakılmıştır:

Duvarın duvara baktığı, o havasız, bitkin sokakta, çocuğun yüzüne renk mi gelirdi? Başka bir yere taşınmalıydı ama, nereye? Nasıl? (EA, 19).

Ya ben ne arıyorum peki? Galiba kendimi...(DZ, 32).

Bu bir aldatmaca olmaz mı? Kime karşı? En fazla kendime (DZ, 33).

Sahi onlar mı dışlıyorlar yoksa biz mi tecrit ediyorduk kendimizi? (DZ, 20).

Bu örnekler dışında soru cümlelerinde soru sorma amacı olmadan sadece söylenen sözü onaylatma amacıyla kurulmuş soru cümlelerine de rastlanmıştır.

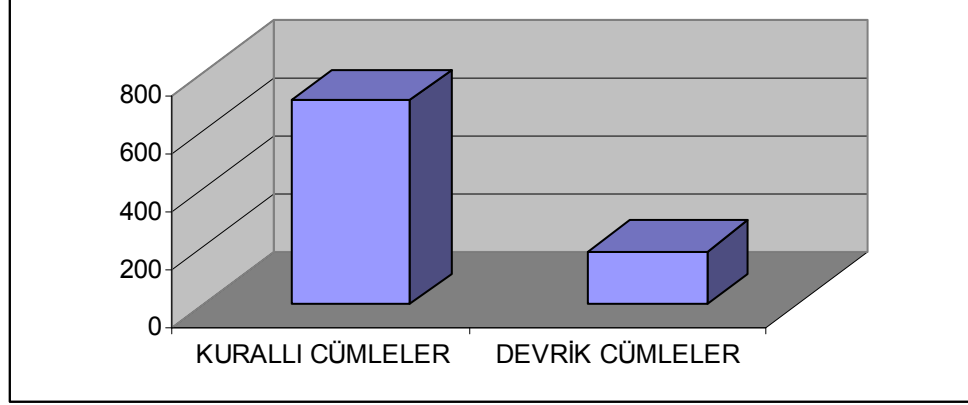
-Hiçbir şey.. Ona dersiniz ki benim için... Öldü dersiniz, olur mu? (EA, 27).

Kim olduğumu, hangi kültürlerle, hangi tıkma bilgilerle yetiştiğimi bilmeliydim, değil mi? (DZ, 27).

Malını satmak için yeni açtığı dükkânın eşliğinde ilk müşterisini bekleyen heyecanlı satıcıdan farksızdım değil mi? (DZ, 16).

Bu bir aldatmaca olmaz mı? Kime karşı? En fazla kendime (DZ, 33).

2.2. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Tablo 2. Yüklem Yeri Göre Cümleler

Türkçe sözdiziminde yüklem, genellikle cümle sonundadır. Bu, Türkçeye ait karakteristik bir özelliktir. Cümle içinde diğer öğeler yer değiştirebildiği gibi zaman zaman yüklem de cümle içindeki yeri değişebilir. Bu dilimizin esnekliğinden kaynaklanan bir durumdur. Vurgu yapılmak istediğinde cümle öğeleri ve özellikle yüklem yeri değiştirilebilir.

Doğan Aksan, “Ayşe çocuğu babasına verdi.” biçimindeki dört öğeden oluşan yalın bir cümleyi salt öğeleri yer değiştirerek on iki değişik cümleye dönüştürür:

“Ayşe çocuğu babasına verdi./ Ayşe çocuğu verdi babasına./Ayşe babasına verdi çocuğu./ Verdi Ayşe babasına çocuğu./ Verdi babasına çocuğu Ayşe./ Verdi çocuğu babasına Ayşe./ Babasına çocuğu Ayşe verdi./ Babasına verdi çocuğu Ayşe./ Babasına Ayşe çocuğu verdi./ Çocuğu Ayşe babasına verdi./ Çocuğu babasına Ayşe verdi./ Çocuğu verdi babasına Ayşe.” (Aksan, 2001: 88–89).

Vecihe Hatiboğlu, öğelerin yer değiştirmesiyle vurgulanan öğe konusunda şu ilkeleri sıralamıştır:

“Tümcede yükleme en yakın öğe en önemli öğedir. Tümcede sözcüklerin aynı olmasına karşın, dizilişleri değişince vurgu da değişir.

Özellikle konuşma dilinde olağan sırda üç türlü değişme olur:

a) *Yüklemi betimleyen birim, öznenin önüne alınır:*

Dün, Eren okulda yazı yazdı.

b) *Önemi vurgulanmak istenen sözcük yüklemın önüne getirilir.*

Eren yarın uçakla İstanbul’ a gidecek. Yarın İstanbul’ a uçakla Eren gidecek. Eren İstanbul’ a uçakla yarın gidecek Eren İstanbul’ a yarın uçakla gidecek.

c) *Önemine göre yüklem adım adım tümcenin başına kaydırılır:*

Yapmadım ben bu işi!

d) *Devrik tümcede özne, tümcenin en sonunda yer alabilir:*

Kendi ülkelerine dönmek istemiyorlar, gençler.

İşte bu işi başarmakta güçlük çekiyoruz bizler” (Hatipoğlu, 1972: 99–100).

Yüklem yerine göre yapılan ayırmda cümleler iki başlık altında incelenir.

Türk yazı dilinde yüklem genellikle sonda bulunur. Ancak diğer cümle öğeleri gibi yüklemın de çeşitli sebeplerle yeri değişebilir. Burada ölçü diğer öğelerin değil, yüklemın yeridir.

Cümle dizilişinde yüklemın bulunduğu yere göre kurallı cümle ve devrik cümle olmak üzere iki çeşit cümle vardır.

2.2.1. Kurallı Cümle

Türkçe, kendine özgü bir cümle yapısına sahiptir. Bu cümle yapısı kurallı ya da düz cümle denilen, yüklemi sonda olan cümle yapısıdır.

Bu, “Türkçede sözdizimini belirleyen temel kanun”la ilgilidir (Ergin, 2000: 406).

Kurallı cümlelerde cümle öğelerinin sıralanışı genellikle özne + tümleç + yüklem biçimindedir.

Ediskun’a göre konuşmada ya da nesirde, yüklem ya da yüklem öbeği cümle sonunda bulunursa, böyle cümlelere kurallı cümle adı verilir (Ediskun, 1992: 365).

“Yüklemi sonda bulunan cümle, kurallı cümledir.” (Karaağaç, 2009: 206).

Bilal Aktan da Günay Karaağaç’ın tanımına benzer bir tanım yaparak, yüklemi sonda yar alan cümlelerin kurallı cümle olduğunu belirtmiştir (Aktan, 2009: 126).

Gencan öge dizilişiyle ilgili şunları söylemiştir:

“Türkçede tümleyici ve belirtici sözcükler, asıl sözcüklerden önce gelir. Tümcelerde –tümleçler yüklemün tümleyicileri oldukları için kurallı tümcelerde- yüklemden önce gelir. Bu kural şöyle özetlenebilir:

Türkçede:

Tümleyen tümlenenden,

Belirten belirtilenden

Önce gelir ve kurallı tümceler -bir anlam özelliği yoksa- şöyle sıralanır:

Özne + Yüklem Takımı” (Gencan, 2007: 149).

Yardımcı öğeden ana öğeye doğru diziliş, Türkçe cümle yapısının en önemli özelliklerinden biridir. Yüklemi tamamlayan öğeler, yüklemün önünde önem sırasına göre sıralanırlar.

İsim ya da fiil cümlesi olarak ayırt etmeden öğe dizilişü ortak olan bu cümle yapısında bilindik öğe sıralanışı şu şekildedir:

Özne + Tümleç + Yüklem

Görüldüğü gibi yüklem sonda yer alır. Ayrıca cümlede kullanılan tümleçlerden (belirtili nesne, belirteç tümleci ve özne) vurgusu en yüksek olan, yükleme yakın olanıdır.

Bu kurallardan sonra sözdiziminde şöyle bir genelleme yapmak doğru ve yerinde olacaktır.

1. Yüklem cümle sonunda bulunur.
2. Kişü sözcükleri ya da doğrudan belirtilen, vurgulanan özne cümle başında yer alır. Eğer vurgulanmak istenen özneyse yükleme yakın bir yerde yer alır.
3. Eğer tüm öğeler ise biraz önce belirttiğimiz iki öğe arasına önem ve vurgu sırasına göre dizilir.

Sevinç Çokum'un, incelediğimiz iki eserinde de genel olarak kurallı (düz) cümlelere yer verdiği görülmüştür. Devrik cümleler ise az kullanılmıştır. Kısa ve etkili anlam öbekleri oluşturulmak istendiğinde kurallı cümle yapısına başvurulmuştur. İncelediğimiz 955 cümlemin 708'i kurallı cümledir. Bu da %74,14'lük orana denk gelmektedir.

Yağmur hızlandı (EA, 23).

Apartmanın küçük bir bodrum kapısı vardı (EA, 23).

Kahveler *gelsin*, çaylar *gelsin* (EA, 23).

Üçüncü çocuğunu doğurduktan sonra *hastalanmıştı*. Kımıldamayan bacakları, çabasını ve mutluluğunu *kemiriyordu*. O hastanede yatarken, kocası bir başka kadınla *beraberdi* (EA, 16).

Yaz rüzgarı gibi, ezik ezik *konusur*. Sesi uzaklardan *gelir*... Başağrısı o zaman *başlar*. Yavaş yavaş, cisimlerin dili *çözülür* (EA, 12).

Genelde yazar, kısa ve kurallı (düz) cümleleri ve devrik cümleleri, eksiltili cümlelerle devam ettirme eğilimindedir. Bu üslup yazarın iki eserinde de kendini göstermektedir. Bu eksiltili cümleler de yazarın üslûbundaki gelişmeye işaret etmektedir.

Mantomu üzerimden *alacak*. Titreyen dudaklarında bir gülümseyiş. Gözlerinde, sevdiği insanın yüzünü öpen ışık (EA, 12).

Araba, *durdu*. Ömer'in bakışları bulutlu ve karanlık ama yine de yıldızlı... Araba *hareket ediyor*... Ömer kaldırımında (EA, 11).

Araba büyük bir isyanı caddede *sürüklüyor*... Ve yerde, yüzlerce ezik insan... (EA, 11).

Namık'tan sonra Pazar içindeki yumurtacıların iktisatta okuyan oğulları Kadir *geldi*. İnsana güven duygusu vermeyen, çoğunlukla susmayı yeğleyen, esmerliği bile ürkütücü, ailedeki katı kuralların hamur teknesinde evirip çevirdiği, buna karşılık batılı olma gayreti içinde bir hukuk öğrencisi (DZ, 35).

Manikürcü alnındaki teri koluyla *siliyor*. Başında bir ağrı (EA, 24).

Bu *onun saltanatıydı*. Ama içine telaş karışmış, berbat bir saltanat... (EA, 25).

İleride benim de bir kuaför salonum *olacak*. Bundan daha güzeli, daha geniş hem... (EA, 25).

Yalnız başıma çay *ıçeceğim*. Öyle Suriye, İngiliz çayı değil, bildiğimiz çaylardan... (EA, 7).

Yağmur ince ince düşüyor ve ben yürüyordum. Arkamda yaşadığım bir avuç yılı, gelecekle ilgili tasarılarımı, sevdiklerimi, yaşama isteğimi bırakarak... (DZ, 9).

2.2.2. Devrik Cümleler

Devrik cümleler kuruluş bakımından alışılmış cümle yapısının dışına çıkar. Yüklem sonda değil, cümlenin herhangi bir yerinde görülebilir.

Haydar Ediskun, konuşmada ya da nesirde, özne ya da özne öbeği ile yüklem ya da yüklem öbeğinin – anlam gereğine göre- yer değiştirdiği cümlelere devrik cümle demiştir (Ediskun, 1992: 365).

Mehmet Hengirmen'e göre de yüklemi sonda olmayan cümleler devrik cümledir. Devrik cümleler daha çok konuşma dilinde, şiirlerde, anlatımı daha güzel ve kıvrak bir duruma getirilmek istenen yazılarda, atasözleri ve deyimlerde kullanılır (Hengirmen, 1998: 365).

“Genel bir tanımla, yüklemi sonda olmayan tümce, devrik tümce sayılır. Kolalı kravatlı oturmaktan sıkılıp da bir an yakayı açmak gibi özgür bir söyleyiştir. Devrik tümce söyleyişe belirli bir özellik katar, anlamı güçlendirir, devingen kılar, söyleyişi konuşma diline yaklaştırır. Abartılı bir şekilde devrik tümce kullanıldığında ise tekdüzeliğe düşülür, sıkıcı bir söyleyiş biçimi doğar.” (Bozkurt, 2009: 110).

Günay Karaağaç da devrik cümle için “yüklemi sonda bulunmayan cümle” tanımını yapmıştır. Ek olarak da bu tür cümlelerin daha çok, sözlü dil kullanımında, şiir dilinde ve atasözlerinde kullanıldığını belirtmiştir (Karaağaç, 2011:206).

“Yüklemi sonda bulunmayan cümleye devrik cümle denir. Yüklemden önce bazı kelimeler getirilebilirse de özne, nesne veya yer tamlayıcısından birinin yükleminden sonra kullanılmasıyla devrik cümle meydana gelir” (Aktan, 2009: 126).

Mehmet Hengirmen, 1071 yılında Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Divan-ü Lügat-it Türk adlı eserde, 13. yüzyılda yazılan Dede Korkut hikâyelerinde ve eski döneme ait pek çok şiir ve metinde devrik cümleye rastlandığını ve bu cümle türünün Türkçenin yapısına uygun olduğunu da belirtir (Hengirmen, 1998: 365).

Ediskun, bu cümlelerin öge sıralanışında özne, öznenin sıfatı, belirtili nesne, belirtisiz nesne, -e’li tümleş, -de’li tümleş, -den’li tümleş, zarf tümleci, edat tümleci gibi yapıların yüklemden önce gelerek devrik cümle oluşturabileceğini söylemiştir (Ediskun, 1992: 365).

Genel itibariyle devrik cümlelerin kullanım alanlarından bahseden Tahir Nejat Gencan, devrik cümlelere gelişigüzel konuşmalarda ve koşuklarda rastlanacağına değinerek devrik cümlelerin etkisinin ne kadar güçlü olduğunu Aşıkpaşazade Tarihi’nden yaptığı şu alıntıyla belirtmiştir:

“Timur’un saldırıları karşısında Yıldırım’ın orduları dağılmıştır. Bu çok sıkıntılı anda kendisine yaklaşan Solak Karaca adlı kulu şunları söylüyor:

Kani ol güvendiğin oğulların ve ol sancağın beğleri ya ol sarhoş vezirlerin ne gerçek yoldaşlık ettiler sana.” (Gencan, 2007: 153).

Leyla Karahan devrik cümleleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. “Öznenin yüklemden sonra geldiği devrik cümleler
2. Nesnenin yüklemden sonra geldiği devrik cümleler
3. Yer tamlayıcısının yüklemden sonra geldiği devrik cümleler
4. Zarfın yüklemden sonra geldiği devrik cümleler
5. Birden fazla ögenin yüklemden sonra geldiği devrik cümleler.”

(Karahan, 2009 : 101).

İncelediğimiz metinlerde 185 devrik cümle tespit edilmiştir. Bu da %19,37’lik bir orana karşılık gelmektedir.

Bu devrik cümle oranı bir nesir anlatımı için yüksek bir oran olup, yazarın edebî anlatımına duygu ve heyecan katmada etkili olmuştur, denebilir.

Leyla Karahan’ın sınıflandırmasını göz önünde bulundurarak Sevinç Çokum’un iki eserinde de devrik cümleleri şu şekilde gruplamak mümkündür.

2.2.2.1. Öznenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümle Örnekleri

*Tüyleri yer yer dökülmüş, ihtiyar, ya da vaktinden önce ihtiyarlamış, keleş bir kedi*ydi bu (EA, 19).

Gün boyu tifodan bir türlü toparlanamayan kızına *takılırdı* aklı (EA, 19).

Fitne *dokumuyordu* onlar (DZ, 18).

Etlerini sadık, uyumlu kadınlarca *teşhir ederlerdi* onlar (DZ, 20).

Aypare’yi *düşünmüştüm* ben (DZ, 22).

Kentli *çocuklardı* bunlar...(DZ, 24).

2.2.2.2. Nesnenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümle Örnekleri

Avukatlık cübbesinin bedeninden kaymış isyankâr duruşu ve dalgalanan karaltısıyla *seçiyorum* onu (DZ, 8).

Annem de *severdi* onu (DZ, 9).

Ama partim için *göze almıştım* bu cesur hamleyi (DZ, 11).

— Hadi *kurun* gençlik teşkilâtını...(DZ, 13).

Ama yine de *bağışladım* onu (DZ, 22).

O nasıl *değerlendiriyordu* toplumu? (DZ, 21).

2.2.2.3. Yer Tamlayıcısının Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümle

Örnekleri

Yeniden *seslendim* delikten içeriye (EA, 16).

Bir başka gün, yine *çıktım* dama (EA, 16).

Kimsenin aldırdığı *yoktu* Selime'nin bu teklifsiz haline (DZ, 12).

Sen *bakma* ona (DZ, 17).

Benim partimin kadınları tek parti döneminden kalma uzun tayyörlü, çatık kaşlı, öğretmen tipli kadınlardan farklı, kanı sıcak, güzel hatlı, bilgisini yaşayan, yaşatan bir aranılır varlık olarak, *açacaklardı* kalabalıklarda (DZ, 21).

2.2.2.4. Zarfın Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümle Örnekleri

Gevrek kahkahalarla *güler* durmadan (EA, 12).

Korkmasın diye gözlerimi *göstermedim* hiç (EA, 17).

Politikaya *tutulmuştum* o ara (DZ, 11).

Durmadan koşan bulutların rengi hızla değişip, pembeye döndü sonra (EA, 5).

Sokak lâmbasının yere vuran ışığı, yapayalnız şimdi (EA, 9).

Köftecinin sigarasının dumanlarına daldı bir süre (EA, 21).

2.2.2.5. Birden Fazla Ögenin Yüklemeden Sonra Geldiği Devrik Cümle Örnekleri

Bağışlıyorum bu adamı yine de (EA, 16).

Tapu dairesinin odacısı, sokağımızın bekçisi, dolmuşçu kardeşim, otobüs biletçisi, manav, bakkal, kunduracı, dülger, leblebici, balıkçı, musluk tamircisi, eskici, arazözcü, sülükçü, cambaz, sinemacı, tavukçu, yoğurtçu, nane şekerci, keten helvacı, gazcı, yağcı, dondurmacı, saka, turşucu, bileyci, kalaycı, yorgancı halktan kim varsa *gelin* şimdi bizim çatımızın altına (DZ, 16).

Leyla Karahan'ın tasnifinde bulunmayan fakat incelediğimiz eserlerde göze çarpan bir diğer devrik cümle türü de cümle dışı unsurların yüklemeden sonra geldiği devrik cümlelerdir. Bu türle ilgili bulduğumuz örnekleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Akılla bezenmiş sevda kilden yapılma maymun heykeli *olurdu* olsa olsa (DZ, 18).

Bizim partinin hissî infilaklerden yola çıkan kalabalığı daha taşkın daha *kabarıktı* tabii (DZ, 11).

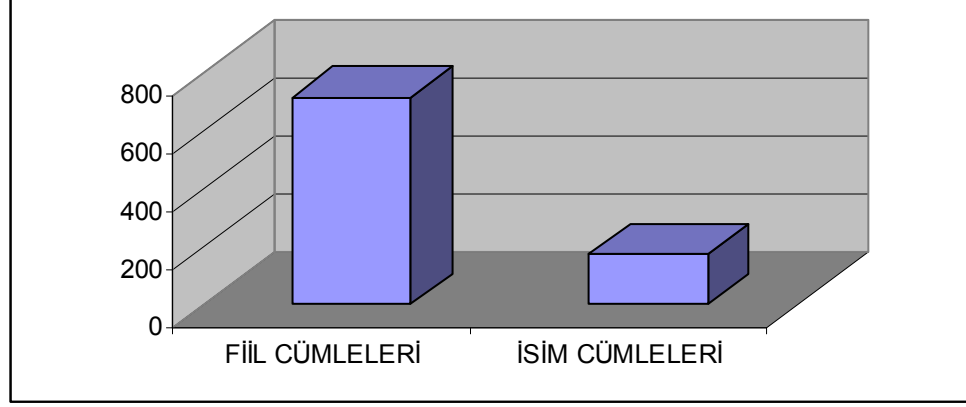
Partinin orduyla bundan böyle iyi geçinme çabasını elden bırakmaması da *beklenirdi* doğrusu (DZ, 13).

Bu boyunduruktan *hoşlanırlar* açıkçası (DZ, 19).

İhsan bey'in düğün *salonundaydık* hani (DZ, 21).

Bir değişimi *yaşıyorduk* aslında (DZ, 25).

2.3. YÜKLEM OLAN KELİMENİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Tablo 3-Yüklem Olan Kelimenin Türüne Göre Cümleler

2.3.1. Fiil Cümleleri

Mehmet Hengirmen yüklemi çekimli bir eylem olan cümleye eylem cümlesi demiştir. Ayrıca eylem cümlelerinin yüklemlerinde eylem bulunmayacağını ve eylem cümlelerinde yüklem basit ve birleşik zamanlı tüm eylem çekimlerine gireceğini de belirtmiştir (Hengirmen, 1998: 363)

“Yüklemi eylem olan tümce, eylem tümcesidir.” (Gencan 2007:119).

Aktan da yüklemi çekimli bir fiil olan cümleye fiil cümlesi demiş ve yüklem olan fiilleri, basit ya da birleşik zamanlı oluşlarına göre iki grupta incelemiştir (Aktan, 2009: 117).

Yüklemi çekimli bir fiil ya da birleşik fiil olan cümledir. Her türlü hareket, iş, oluş yani yapma ve olmalar, fiil cümleleri ile bildirilirler. Bu sebeple, fiil cümleleri, isim cümlelerine göre daha çok kullanılır (Karaağaç, 2011: 202).

Görüşlerini yukarıda belirttiğimiz bilim adamları dışında Leyla Karahan, Tahsin Banguoğlu Tahir Nejat Gencan, Mehmet Hengirmen de yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümlelerin fiil cümlesi olacağı konusunda hemfikirdirler.

İncelediğimiz 955 cümle içinde 719 cümlenin yüklemi fiil soyludur. Bu da % 75 gibi orana denk gelmektedir. İncelediğimiz her iki eserin de olay metinleri olmasından ötürü fiil cümlelerin kullanımı bu kadar yoğunlaşmıştır, denebilir. Ayrıca Türkçede yüklem “fiil” olduğu esası da unutulmamalıdır.

İncelediğimiz eserlerde tespit ettiğimiz bazı fiil cümleleri şunlardır:

Partinin orduyla bundan böyle iyi geçinme çabasını elden bırakmaması da *beklenirdi* doğrusu (DZ, 13).

Artık *koşmuyorlar* yüksek yerlere çekildikleri için (EA, 5).

Varsın şehir üstüne yürüsün yeşillerin (EA, 6).

Köşe başındaki gölge sigarasını *attı* (EA, 9).

Genç kadının sıkıntısı birdenbire *hafifledi* (EA, 10).

Ortaokula giderken yabancı dergilerden sevdiğim Amerikalı oyuncuların resimlerini keserek, bir albüm meydana getirdiğimde bendeki özentinin insanoğluna has bir imreniş mi yoksa yabancılaştırma eğitiminin sonucu mu olduğunu *bilmeliydim* (DZ, 27).

2.3.2. İsim Cümleleri

Yüklemi isim veya isim soylu kelime ya da kelime gruplarından oluşan cümlelere isim cümlesi denir.

Genel itibariyle dilbilimcilerin ortak bir tanımda bulunduğu başlıklardan biri de isim cümleleridir. Muharrem Ergin (2000: 411), Bilal Aktan (2009: 204), Fuat Bozkurt (2009: 127), Haydar Ediskun (1992: 342), Mehmet Hengirmen (1998: 363) ve Tahir Nejat Gencan (2007: 119) yüklemi isim olan ve ekfiil almış cümleye isim cümlesi demiştir.

Leyla Karahan da isim cümlesindeki ekfiilin kip çekiminin görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman olabileceğini belirtmiştir (Karahan, 2009: 72).

Tahsin Banguoğlu tam yapılıklı basit bir isim cümlesinde dört üye bulunduğunu belirtir ve bunların da doğrudan sırasını şu şekilde verir:

“Kimse + Zarflama + İsimleme + Yüklem

Hava + bugün + Ankara’da + karlıymış.” (Banguoğlu, 1995: 535).

Yukarıda saydığımız bilim adamları dışında Günay Karaağaç isim cümlelerinin oluşumunda *ana yardımcı fiilden* bahsetmiş ve şu şekilde bir tanım yapmıştır:

“Yüklemi çekimli bir fiil değil, ad veya ad soylu bir sözcük olan, cümle isim cümlesidir. İsim cümlesi bir yapma veya olma değil, bir var oluş bildirir; çünkü taşıdığı tek fiil, var oluş bildiren ana yardımcı fiildir. İsim cümlesi, yalnızca, ana yardımcı fiille kurulabilen bir cümledir.” (Karaağaç, 2011: 204).

Bu çalışmada incelenen 955 cümle içinde isim cümlelerinin sayısı 174’tür.

Diğer cümlelere oranı ise %18’dir.

İsim cümleleriyle ilgili seçtiğimiz örnek cümleler şunlardır:

Gülünesidir, zavallıdır bu haliyle (DZ, 19).

Sert ve mağrurdular (DZ, 21).

Onların arasındayım (EA, 15).

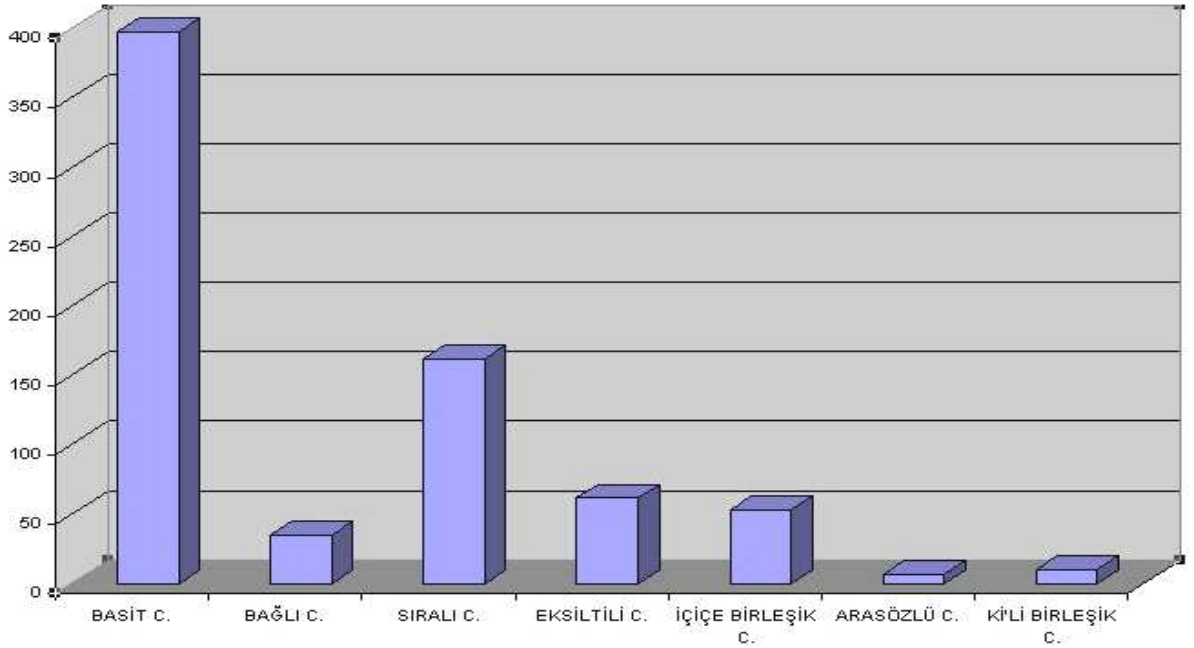
İskeletlerin çocukların dünyasında daha korkutucu bir yeri *vardır* (EA, 17).

Eski sokağın, bendeki sesi, *onun sesiymiş* (EA, 17).

Islaklık, pantolonun dizinde ve paçasında *vardı* (EA, 22).

Bunlar tahsilleri yarım kalmış, biçki dikiş kurslarıyla avunmuş, yaşlıların deyimiyle koca ümidiyle yaşayan tazeciklerdi (DZ, 27).

2.4. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

Tablo 4-Yapılarına Göre Cümleler

Cümlenin varlığı bir yüklem varlığıyla gerçekleşiyorsa bir cümleyi de yapısını göre incelemek için ilkönce yüklemine değerlendirmemiz gerekir.

Grammer kitaplarında yapılarına göre cümlelerin sınıflandırılmasında bir birliktelik yoktur. Yapılarına göre cümleleri Karahan 4, Hengirmen 4, Gülensoy 15, Banguoğlu 2, Ergin 2, Ediskun 3, Hatiboğlu 4, Delice 3, Atabay 5 gruba ayırmışlardır. Cümle içerisinde yer alan isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiillere bağlı olarak yapılarına göre cümlelerle ilgili olarak farklı cümle çeşitleri de ortaya konulmaktadır.

Leyla Karahan yapılarına göre cümle çeşitlerinden, eserinin ilk baskısında bir bölüm olarak bahsederken eserin son baskısında bu bölümü çıkarmıştır. Eserin önceki baskılarında yapılarına göre cümleler "basit, birleşik, sıralı ve bağlı" olmak

üzere dört grupta değerlendirilmiştir. Bu tasnifte de -sA'lı şart cümleleri birleşik cümleler içerisinde işlenmiştir. Yapılarına göre cümle türlerinin gramer kitaplarında farklı sayıda gösterilmesi ve Karahan'ın da eserinin son baskılarında bu bölümü çıkarması bu konudaki tereddüdü göstermektedir (Karahana, 2009: 61).

Mehmet Hengirmen yapılarına göre cümleleri, Türkçe Dilbilgisi adlı eserinde dört bölümde incelemektedir. Bunlar "Yalın cümleler, bileşik cümleler, sıralı cümleler a) bağımlı sıralı, b) bağımsız sıralı, girişik cümleler" dir (Hengirmen, 2002: 349).

Hengirmen fiilimsilerle kurulan birlikleri ve -sA ekli kelimelerle kurulan cümleleri de birleşik cümle grubunda göstermektedir (Hengirmen, 1998: 349).

Tuncer Gülensoy Türkçe El Kitabı adlı eserinde yapılarına göre cümleleri on beş bölümde incelemiştir. Eserinde "Cümleler, yapı, yargı ve yüklem türlerine göre başlıca üç bölümde incelenir." dedikten sonra yapı bakımından cümle türlerini yalın, birleşik/bileşik, temel-yan bağlaçlı, dilekli, şartlı, edatlı, sorulu, ikilemeli, ara, girişik, sıralı, devrik ve kesik olmak üzere on beş gruba ayırmıştır. Gülensoy tarafından fiilimsilerle kurulan yapılar girişik cümle ve -sA'lı yapılar da şart cümlesi olarak kabul edilmektedir (Gülensoy, 2000: 435–439).

Muharrem Ergin yapılarına göre cümleleri basit ve birleşik olarak iki gruba ayırdıktan sonra, birleşik cümleleri de üç grupta değerlendirir. Bu konuda şöyle der: "Türkçede *şartlı birleşik cümle*, *ki'li birleşik cümle* olmak üzere başlıca iki çeşit birleşik cümle vardır. Bunlara bir üçüncü birleşik cümle çeşidi olarak *iç içe birleşik cümleyi* de ilave edebiliriz (Ergin 2005: 404).

Haydar Ediskun yapılarına göre cümleleri, *basit cümle*, *birleşik cümle* ve *şart bileşik cümleleri* olmak üzere üçe ayırmıştır. Ancak birleşik cümlelerden

bahsederken bir birleşik cümlede bir ya da yeteri kadar yan cümlecik (yan yargı)nın bulunması gerektiğini söyledikten sonra "Bir yan cümlecğin yüklemi ya bir fiilimsi ya ek fiil ulanmış isim soyundan bir kelime ya da çekimli bir fiil olur." diyerek sıfat fiil, zarf fiil ve isim fiilli grupları yan cümlecikli birleşik cümle örnekleri olarak göstermiştir (Ediskun, 1988: 381).

Vecihe Hatiboğlu yapılarına göre cümleleri dört grupta sınıflandırmıştır. Bunlar *yalın tümce, birleşik tümce, girişik tümce ve sıralı tümceler*dir. Hatiboğlu birleşik cümle bölümünde "bağlaçlı, dilekli, koşullu, ilgeçli, olumsuzluk koşaçlı, sorulu, ikilemli, kalıplaşmış yantümceli" olmak üzere sekiz tür birleşik cümleden bahsetmektedir. Girişik cümle başlığı altında da fiilimsilerle kurulan birlikleri de cümle kabul etmekte ve "Girişik tümce, bir temel tümce ile birlikte bir veya birkaç eylemsiden kurulan tümceye denir: "koşarak geldi", Öğrenciler sabahleyin koşa koşa okula gidiyorlardı", "Koşunca düştü" vb." demektedir (Hatiboğlu, 1972: 145–152).

Yukarıdaki açıklamalar ve örnekler, Hatiboğlu'nun ortaç, ulaç ve eylemlilikler ile bunlarla kurulan birliklerin birleşik cümlelerde kullanılan yan cümleler meydana getirdiğini kabul ettiğini göstermektedir.

İbrahim Delice de yapılarına göre cümleleri üç temel gruba ayırmıştır. Birleşik cümleleri ise "sıralı, girişik, şartlı, edatlı, iç-içe, karmaşık birleşik cümleler" olmak üzere altı bölüme ayırmıştır. Girişik birleşik cümlelerden bahsederken de "*Bünyesinde, fiilimsi ekleriyle cümlenin herhangi bir unsuruna yahut cümle içinde bir kelime türüne dönüştürülmüş cümleleri (yargıları) barındıran cümle türüdür.*" demek suretiyle fiilimsilerle kurulan birliklerin de cümle olduğunu kabul etmiştir (Delice, 2001: 157).

Neşe Atabay yapılarına göre cümleleri yargı sayısına ve öğelerin dizilişine göre iki gruba ayırmışlardır. Yargı sayısına göre cümleleri de şöyle sınıflandırmışlardır: "Yargı sayısına göre tümceler: 1- Yalın tümce 2- Bileşik tümce 3- Aratümce 4- Sıralı tümce a- Bağımsız sıralı tümce b- Bağımlı sıralı tümce 5- Girişik tümce". Bu sınıflama içerisinde -sA'lı yapılar, birleşik cümle içerisinde "Dilek ve Koşul Bildiren Yantümceler" başlığı altında ele alınmıştır. Atabay girişik tümce başlığı altında da "*Eylemsilerden sadece ulaçların bulunduğu tümceler girişik tümceyi oluşturur.*" demek suretiyle isim fiil ve sıfat fiillerle girişik cümle kurulmadığını, sadece zarf fiillerle kurulduğunu kabul etmiştir (Atabay vd., 2003: 91-92).

Bu yazılanlara ek olarak Günay Karaağaç yapılarına göre cümleleri dörde ayırmıştır: 1. basit cümle 2. birleşik cümle 3. bağlı cümle 4. eksilteli cümle veya söz cümle (Karaağaç, 2011: 196).

Karaağaç ardından birleşik cümleyi kendi içinde 1. şartlı birleşik cümle, 2. iç içe birleşik cümle 3. ki'li birleşik cümle olmak üzere üçe; bağlı cümleyi 1. sıralı bağlı cümle, 2. açıklamalı bağlı cümle olmak üzere ikiye ayırmıştır (Karaağaç, 2011: 197-201).

Bilal Aktan cümleleri basit, birleşik, sıralı, bağlı, arasözlü, eksilteli olarak ayırmıştır. Daha sonra birleşik cümleyi şartlı birleşik, iç içe birleşik ve ki'li birleşik olmak üzere üç bölüme ayırmıştır. Sıralı cümleyi de bağımlı ve bağımsız sıralı cümleler olarak iki grupta tasnif etmiştir (Aktan, 2009: 128–139).

Fuat Bozkurt yapılarına göre cümleleri basit ve birleşik diye ayırmıştır. Birleşik cümleleri ise "Ayrışık Tümce" başlığı altında sıralı, bağlı, içiçe, koşullu "ki"

bağlaçlı, ilgeçli, soru ulamlı, “değil” koşaçlı, eksilteli, arasözlü (aratümce) olmak üzere on bölümde incelemiştir (Bozkurt, 2009: 129 -155).

Tahir Nejat Gencan yapılarına göre cümleleri üçe ayırmıştır: 1. yalnız tümce 2. bağımsız önermelerden birleşmiş tümce 3. bileşik tümce (Gencan, 2007: 158).

2.4.1. Basit Cümleler

Basit cümleler içinde tek yargı, oluş, kılış ya da durum bildiren cümlelerdir.

Haydar Ediskun (1992:379) ve Bilal Aktan (2009:197), içinde bir tek bağımsız yargı taşıyan ve fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümlelere basit cümle demişlerdir.

Fuat Bozkurt, “*Yalnız bir tek duyguyu, bir tek düşünceyi, bir tek isteği, bir tek olayı, bir tek yargıyı anlatan söz dizisine yalnız tümce denir.*” diyerek basit cümlelerin özelliklerini şu şekilde belirtmiştir:

“Yalnız tümce:

- a. *Başka bir önerme ile tümlenmez.*
- b. *Başka bir önermeyi tümlemez.*
- c. *Başka önermeye bağlanmaz, yani başka bir bağımsız önermeye bir bağlaçla ya da (,-;) gibi imlerden biriyle bağlanmaz.”* (Bozkurt, 2009:117).

Dilcilerin basit cümleye yaptıkları tanım aynı zamanda onların cümle yapıları ile ilgili görüşleri hakkında bize ipuçları vermektedir.

Mehmet Hengirmen bir tek çekimli eylemle kurulan ve içinde bir tek bağımsız yargı bulunan cümleye yalın cümle demiştir. Yalın cümlelerin içinde

herhangi bir eylemsi bulunmaz. Yalın cümleler bildirme, istek, emir, soru ve ünlem cümleleri biçiminde olabilir (Hengirmen, 1998: 353).

Basit cümlelerin isim cümlesi, fiil cümlesi, olumlu ya da olumsuz cümle olmaları yapılarını değiştirmez. Dolaylı olarak cümle içindeki öğeler de cümle yapısının oluşumunda etki sahibi değildir.

Değerlendirdiğimiz 955 cümlelerin 398'i basit cümledir. Bu cümlelerin 193'ü basit isim cümlesi iken 205 tanesi de basit fiil cümlesidir. Bunların toplam cümle sayısına oranı ise;

1. Basit isim cümleleri %20,2,
2. Basit fiil cümleleri %21,5'tir.

Her iki cümle türünün toplam cümle sayısına oranları ise %41,7'dir.

2.4.1.1. Basit Fiil Cümlesi Örnekleri

Ben Amerika'yı, sinemaları, Hürriyet heykeli, gökdelenleri, şık giyimli kadınlarıyla *biliyordum* (DZ, 29).

Tek parti kadınları yoklukların öfkesini *taşımışlardı* hep (DZ, 21).

Varsın şehir üstüne *yürüsün* yeşillerin (EA, 6).

Köşe başındaki gölge sigarasını *attı* (EA, 9).

Genç kadının sıkıntısı birdenbire *hafifledi* (EA, 10).

2.4.1.2. Basit İsim Cümlesi Örnekleri

Kapının önündeki bölme, *ufacık bir oda gibiydi* (EA, 23).

Bir bakıma *Amerikanlaşma sürecinin yeni kademesiydi* bu (DZ, 29).

Maruf Bey'in bana desteği *tamdı* (DZ, 15).

Onların *arasındayım* (EA, 15).

İskeletlerin çocukların dünyasında daha korkutucu bir yeri *vardır* (EA, 17).

Eski sokağın, bendeki sesi, *onun sesiymiş* (EA, 17).

2.4.2. Bağlı Cümleler

Bağlı cümleler mantıksal bir bağ ile birbirine bağlanan, bağlanma yöntemi de bağlaçlar olan cümle türüdür. Bu cümleler birbirine bağlanırken bağlama edatlarını ve uygun olan noktalama işaretlerini kullanılır.

Haydar Ediskun, aralarında anlam ilgisi bulunan ya da sezilen basit ya da birleşik cümlelerin, birbirlerine bir bağlaçla bağlanıp cümleler zinciri oluşturmasıyla oluşan cümlelere bağlı cümle demiştir (Ediskun, 1992: 387).

Tahir Nejat Gencan bağlı önermeler başlığı altında bu cümleleri, biçimce bağlı önermeler ve anlamca bağlı önermeler olarak ikiye ayırmıştır (Gencan, 2007: 161–162).

Bağlama edatlarını bağlaç olarak nitelendiren Bilal Aktan, bu bağlaçların görevlerini de *sıralama, karşılaştırma, benzetme, açıklama, sebep, sonuç, amaç, karşıtlık, eşitlik, beraberlik, benzerlik, üsteleme, şaşırma, istek vb.* şeklinde sıralamıştır (Aktan, 2009: 132).

Bağlı cümle tanımlarında ise ortak kavramlar bağlaçlardır.

Bağlı cümlelerin oluşumuyla ilgili en eski görüşlerden biri Abu Hayyan'a aittir. Fuat Bozkurt, sıralı cümlelerin, Türkçeye sonradan girmiş bir anlatım türü olduğunu Arap dilci Abu Hayyan'ın: "*Türkçede bağlaç yoktur. Türkler iki ya da daha çok adı birbirine bağlamak istediklerinde, sıra ile dizerler.*" şeklinde ifade ettiğini belirtir.

Bozkurt, ayrıca bağı cümlelerin Eski Uygur döneminde, dinsel metinleri bire bir çevirme kaygısıyla türemiş bağlaçlardan oluştuğunu da ilave ederek bu cümlelerin görevlerinin sözcükleri sözcelere bağlama ve yantümceleri ana tümceye bağlama olduğunu belirtir (Bozkurt, 2009: 131).

Kaya Bilgegil, müstakil cümlelerin noktalama işaretleri, ilgi bağlaçları ve filimsilerle birbirine bağlanmasıyla oluşan cümlelere bağı cümle demiştir (Bilgegil, 1984: 115 -116).

Bağı cümleyi Günay Karaağaç sıralı bağı cümleler ve açıklamalı bağı cümleler olmak üzere ikiye ayırmıştır (Karaağaç, 2011: 200).

Sevinç Çokum'un çeşitlilik arz eden cümle yapılarından biri de bağı cümlelerdir. İncelediğimiz metinlerde bağı cümle sayısı 35, oranı ise % 3,6'dır. Yazarın bağı cümle kullanımı şu şekilde sınıflandırılabilir:

2.4.2.1. Her İki Cümlesi de Basit Cümle Olan Bağı Cümle Örnekleri

-Bizim ilçeye gelin *de* ortalığı bir toparlayın! (DZ, 10).

İstediğimi yaşamalıyım *ve* tezi tezine ölmeliyim.. (DZ, 8).

Sancıya razıydı *ama* bu koku barındırmıyordu hiçbir yerde onu (EA, 23).

Vecize özentisi sözün doğruluğunu kabullensem *de* her zaman her kapıyı çalamadım ben (DZ, 11).

Uzun boynuyla belki biraz Modigliani kadınlarını andırıyordu *ama* biliyorum asla bir Modigliani kadınına benzemeyi istemezdi (DZ, 20).

Başımı dik tut *ve* yaşa olabildiğince... (DZ, 7).

Aypare duyarlı bir kadındı *ama* kimi zaman negatif yüklü çılgın bir muhalifti (DZ, 18).

2.4.2.2. Bir Cümlesi Soru Cümlesi Olan Bağlı Cümle Örnekleri

Aypare'nin Atatürk'ü sevdiğini biliyorum *ama* onun da halka karşı bu denli acımasız mıydı yaklaşımı? (DZ, 22).

2.4.2.3. Bir Cümlesi Eksilteli Cümle Olan Bağlı Cümle Örnekleri

Derken bir bakıyorsun güneş doğuyor *ama* ne güneş... (DZ, 23).

2.4.2.4. Bir Cümlesi Sıralı Cümle Olan Bağlı Cümle Örnekleri

İkisini bir yerde buluşturan şey, kimliklerini kabul ettirme çabasıydı belki *ama* annem o güçlü iradesiyle ailenin korunması ve bağlılıklar konusunda bir menekşe eğilimiyle yaprağına dayanır, belki onun uçucu özgürlüğüne imrenir, fakat olması gerekenle ve kendisine verilenle yetinmeyi seçer, Aypare'yi uzaktan uzaktan bazen de yakından gönlüyle izlerdi (DZ, 9).

Elbette o hercümerc yaşanmalıydı ve biz buna katlanmalı, buna bend olmalıydık (DZ, 25).

2.4.3. Sıralı Cümle

Haydar Ediskun, aralarında her zaman belirli bir anlam ilgisi bulunmadığı hâlde, söyleyişe bir kıvraklık, bir hareket ve bir duyusalılık kazandırmak için, birbirlerine (,) ve (;) ile bağlanan, basit ya da bileşik cümle zincirine *sıra cümleler* adını vermiştir (Ediskun, 1992: 386).

Gencan ise biçimce de, anlamca da birbirine bağılı olmayan; bununla birlikte aralarına virgöl ya da noktalı virgöl konulan bağımsız önermelere *sıra önermeler* demiştir (Gencan, 2007: 159).

Hengirmen sıralı cümleleri bağımlı ve bağımsız sıralı cümleler olarak ikiye ayırmıştır.

Bilal Aktan sıralı cümleyi, “*Her biri ayrı ayrı yargı bildirdiği halde aralarındaki sıkı anlam ilişkisiyle arka arkaya sıralanmış cümlelerdir. Her cümle birbirine sıralama bağlaçları, virgöl (,) ya da noktalı virgöl (;) ile bağlanır. Aralarında bileşik cümle de olduğu gibi temel-yardımcı cümle ilgisi bulunmaz; art arda olma, eş zamanda olma veya karşılaştırma-denkleştirme gibi anlam ilgisi bulunur.*” şeklinde tarif etmektedir (Aktan, 2009: 134).

Sıralı cümlelerde öğelerin ortaklığından söz etmek mümkündür. Bu ortaklık yüklem, özne veya nesneyi içerebilir.

“Genç kız çevresine bakmadan *yürür*, sokağı *geçer*, mezarlığın dışındaki dünyaya varınca derin bir nefes *alır.*”

Yukarıdaki cümlede özne ortaktır. Cümleyi oluşturan ve bağlayıcılık özelliği taşıyan unsur cümlenin öznesidir.

Sevinç Çokum’un incelediğimiz iki eserinde %17 yer tutan sıralı cümleler, 162 kez kullanılmıştır.

İnsan olarak *canlandılar*, hiç de *kötü değillerdi*, yardımı *seviyor*, içinizi dökmeniz gönülden *dinliyorlardı* (DZ, 24).

Gazi Paşa serpuşu, sarığı attığı zaman bir kabuk *değiştirme* noktasından *hareket ediyordu*; yani *silkeliyordu* milleti (DZ, 22).

Onlar da köşe başlarında, kör yollarda, çıkmaz sokaklarda mektup alıp vermeler yerine meselâ bir gidimlik dilenci postası vapurlarda *buluşmuyorlar* mı, kendilerini rüzgâra kaptırmış olarak vapur güvertelerinde yüzlerinde dalgalardan fiskelenen su zerrelere, sarmaş dolaş *oturmuyorlar mıydı?* (DZ, 28).

Sonra çuvalını yere serip, *oturdu*, köftelerini *bekledi* (EA, 20).

Yukarıdaki üç cümlede de özneler ortak kullanılmıştır.

Sıralı cümlelerde bağımsız yapılardan her biri farklı özne, nesne ya da yükleme sahip olacağı gibi ortak bir özne ya da nesneden sonra yapılar arasındaki ortaklık da son bulabilir. Aşağıdaki iki cümle bu durumu örneklendirmektedir.

Adam paralı, paranın azdırmış, ne yapsın, bir taraftan evdeki nazenini koklayacak, bir taraftan da dünyadan nasibini alacak, evdeki nazenin de idare ediverecek paşa erkeğini (DZ, 19).

“Hatice de börekleri yapar, meyva da alırız (EA, 20).

Sıralı cümleyi oluşturan bağımsız cümleler birbirlerine virgül, noktalı virgül, açıklama noktası, bağlaç ya da bağlayıcı öğelerden biriyle bağlanabilir:

İnsan olarak canlandılar, hiç de kötü değillerdi, yardımı seviyor, içinizi dökseniz gönülden dinliyorlardı (DZ, 24).

Geceleri sigaramın dumanıyla insanlar biçimlendiriyor, isimler yazıyor, solgun defterime mutsuzluğumu, bunalmışlığımı yansıtıyor, taş plakların yerini alan kırkbeşlik plaklarımdan en çok The Beatles’ın, Hayden’in Su Müziğini, Bach’ın Partitalarını andıran şarkılarıyla dolmaya çalışıyordum (DZ, 33).

Sıralı cümleleri oluştururken öğelerin uyumuna dikkat etmek gerekir. Tamlayan ya da tamlanan ortaklığı söz konusu olan sıralı bir cümlede aslında

okurken çok göze çarpmayan fakat incelendiğinde ortaya çıkabilecek anlatım bozukluklarına da yol açılabilir.

Sucuklar cızırtıyla kızarıyor, yağları ekmek içine bulaşıyor (DZ, 17).

Bu cümlede yazar cümlesini;

“Sucuklar cızırtıyla kızarıyor, *sucuğun* yağları ekmek (ekmeğin) içine bulaşıyor.” şeklinde kurgulamış fakat tamlayan eksikliğinden kaynaklanan bir anlatım bozukluğuna yol açmıştır.

Yazar sıralı cümle kurgusunda farklı yöntemler uygulamış ve bunu da ustalıkla metne katmıştır.

Aypare Maruf Bey'e benden söz etmiş; beni yabancılamadı (DZ, 13).

Yazar yukarıdaki cümlesinde, cümle akışını farklı bir şekilde düzenleyerek sıralı cümlenin ilk cümlesini isim yüklemli seçmiş, ikinci cümlesini de fiil yapıyla kurmuştur. Bunun tam tersi bir kullanım da aşağıdaki cümle örneğinde görülebilir:

Saat on ikiye çeyrek var; koşuyorum (DZ, 108).

İncelediğimiz eserlerde yazarın eksilteli cümleleri farklı şekillerde kurguladığını söylemiştik. Bu üslup sıralı cümlelerin yazımında da kendini göstermektedir. Eksilteli cümle ve soru cümlelerini de yazar sıralı cümlelerin içine ustalıkla dâhil etmiştir.

Çakmak, fular karşılığı erkeklerle beraber olduğunu alışılmış, günlük bir olaymış gibi söylüyordu, öbürü de Necati... (DZ, 24).

Bense sokaklarda dolaşıyordum, kumaş denizinin dalgaları arasında (DZ, 108).

Derken ilk talip kapıyı çaldı, tesadüf liseden arkadaşım Nevin'in kocası Namık...(DZ, 34).

Çocuğu olmamıştı, sarışın Nevin'in eflatuna yakın mavi gözlerinde bir kaygı, bir yerini arayış...(DZ, 34).

Aşağıdaki cümlede ise yazar sıralı cümlenin her iki kanadını da soru cümlelerinden seçmiştir.

Onlar da köşe başlarında, kör yollarda, çıkmaz sokaklarda mektup alıp vermeler yerine mesela bir gidimlik dilenci postası vapurlarda buluşmuyorlar mı, kendilerini rüzgâra kaptırmış olarak vapur güvertelerinde yüzlerinde dalgalardan fiskelenen su zerreleri, sarmaş dolaş oturmuyorlar mıydı? (DZ, 28).

Üstelik insanlar böylesi bir heyecana batıp çıkmayı neredeyse arzu eder, bekler hale gelmişti değil mi? (DZ, 30).

Sıralı cümlelerde noktalama işaretleri iki cümleyi birbirine bağlarken bazen birbirine bağlanan cümle sayıları artabilir. Yazarda bunun örneğini şu şekilde görüyoruz:

Kendimi inkâr etmiyorum, ben de o değişimlerden payıma düşeni almıştım: aslında törelere değer vermez görüntüde biriydim (DZ, 27).

Toprağa hiç bilmediğin bir fide dikiyorsun, tutar mı tutmaz mı, göreceksin (DZ, 26).

Ama farkındaysan herkeste bir kendini bırakmışlık göze çarpıyor; ihtilallerden sonraki insan psikolojisi böyle olsa gerek, sertlik istemiyor, özgürlük, çok fikirlilik istiyor, bilgilenmek, çağdaş ülkeleri anlamak, tanımak istiyor (DZ, 26).

İnsan olarak candandılar, hiç de kötü değillerdi, yardımı seviyor, içinizi dökmeniz gönülden dinliyorlardı (DZ, 24).

2.4.4. Eksiltili Cümle

Duygu ve düşünceyi anlatma isteği kimi zaman sözcük ve cümle yapılarının da dışına çıkabilir. Eksiltili cümlelerin oluş biçimleri de bu durumla ilgilidir. En kısa söz ile ifadeye çarpıcı bir anlam yüklenebilir. Bu aynı zamanda duygu ve düşüncenin en kestirme yoldan okuyucuya iletilmesini sağlar.

Eksiltili cümleler, okuyucunun imgelem gücünü artırır. Söylenmeyen, eksik bırakılan kelime ya da kelimelerin anlamı imgelem gücü ile tamamlanır.

Ayrıca dikkat çekmek, durumun önemini belirtmek, anlatıma özellik vermek ya da metne duygusallık katmak için cümleler yarıda kesilip eksiltili cümle oluşturulabilir. Bu durum cümleye bir yalınlık kazandırır.

Sevinç Çokum eserlerinin hemen hemen tamamında eksiltili cümlelere oldukça çok yer vermiş, bu cümleleri ustalıkla kullanmış ve okuyucunun zihninde ucu açık bırakılmış imgeler oluşturmuştur.

Eksiltili cümle kullanmaktaki ustalık ve istekliliği yazarın üslubunun çok önemli ve olumlu bir yanını oluşturmuştur. Bunun örnekleri okuyucuyu sıkmamak ve derinden yakalamak açısından da yarar sağlamıştır.

İncelediğimiz metinlerde 62 tane eksiltili cümle bulduk. Bunların diğer cümlelere oranı ise %6,4'tür.

Bilal Aktan, bu cümle türüyle ilgili "*Eksiltili cümlede her ne kadar kesin bir yargı bulunmasa da, cümlelerin anlamı genellikle bir önceki cümlelerin yüklemine bağlı olarak anlaşılır.*" diyor (Aktan, 2009: 139).

Yazarın, bu görüşü onaylayan birçok cümle örneğini gösterebiliriz:

Yağmur ince ince düşüyor ve ben *yürüyordum*. Arkamda yaşadığım bir avuç yılı, gelecekle ilgili tasarılarımı, sevdiklerimi, yaşama isteğimi bırakarak (DZ, 9).

Vardı kuşkusuz. Gençliğimizin parıltılı gülüşleri belki. Bir şeylere inanan, bağlanan yüreklerimiz (DZ, 10).

Derken bir bakıyorsun güneş *doğuyor* ama ne güneş... Hababam bulutlara gizlenen, kendi gölgesinden korkan bir güneş... (DZ, 22).

Bize mâddi ve mânevi destek olabilecek güler yüzlü insanlar *lazım*, demişti. Ha, bir de çenesi kuvvetli, laf altında kalmaz, hazır cevap birileri... (DZ, 14).

Aypare'yi *düşünmüştüm* Ben. Bayhan'ın bu konuşmalarının neresinde olabileceğini (DZ, 22).

Bu cümlelerde yazar eksilteli cümlelere kendinden önceki cümlenin yüklem anlamını vererek cümleyi şekil itibariyle eksilteli fakat anlam itibariyle düz bir cümle haline getirmiştir.

Yazar eksilteli cümleleri tek bir kalıpta değil, her kitabında ve kitaplarının her bölümünde farklı yollarla oluşturup okuyucunun zihnini devamlı açık bırakma yoluna gitmiştir.

Yazarın eksilteli cümleleri oluşturma şekilleri aşağıda verilmiştir.

2.4.4.1. Cevher Fiil Eksikliğiyle Oluşturulan Eksilteli Cümle Örnekleri

Aşağıdaki üç cümlede de cevher fiil eksikliğiyle cümle eksilteli hale getirilmiştir. Yalnız ikinci cümle sıralı bir cümle olmasına rağmen bağımsız parçalardan biri olan sondaki isim cümlesi eksilteli olduğu için bu bölümde almayı daha uygun gördük.

Hepsi uzun boylu, ebru hatlı, köşeli yüzlü, taşkın saçlı, tebessümlü, Balkan, Kırım, Ege güzelleri... (DZ, 8).

—Destekliyorum, çünkü mağdurların partisi bu (EA, 23).

Defterimdeki akarsu, en güzel köşe süsü Aypare Abla... (DZ, 8).

2.4.4.2. Yükleme Eksikliğiyle Oluşturulan Eksilteli Cümleler:

Bir karalama, sonsuzluklara ırılan bir ırmak, yitkin bir bulut, batan güneşin bıraktığı sızı (DZ, 18).

Heybemde Bafra paketim, küçük, taşlı çakmağım, The Beatles'in plağı, Dost'un mendili... (DZ, 9).

Erkeklerin yanında frenli, suskunca, yalnızken pervasız, kahraman...(DZ, 40).

Aşağıdaki cümlede ise eksilteli cümle kendinden önceki cümlenin cevher filini kullanarak şekilce eksilteli fakat anlamca düz bir cümle olmuştur.

Selime buydu.. Anadolu kırlarının güneşli yüzü... Kimsiz, kimsesiz, bir Allah kulu (DZ, 12).

2.4.4.3. Kendinden Önceki Cümlenin Ögesi Olan Eksilteli Cümle Örnekleri

Bazen eksilteli cümleler kendinden önce yazılan cümlelerin herhangi bir ögesi de olabilir. Yazarın bunu genellikle bağlı cümleleri birbirinden ayırarak yaptığı görülmektedir:

Böylece emekli subayların bir şekilde topluma karışması da sağlanmış olurdu. Resmî, gayri resmî kuruluşlarda işte böyle parti teşkilatlarında görev alarak hatta meclise, hükümete girerek... (DZ, 13).

Bizim insanlarımız içgüdüleriyle yaşar, heyecanlarıyla...(DZ, 26).

Kendimi inkâr etmiyorum, ben de o değişimlerden payıma düşeni almıştım: aslında törelere değer vermez görüntüde biriydim. Baskıyı, görücü usûlü evlenmeyi reddeden, kadınların ezilmesine dayanamayan, ülkenin her alanda ilerlemesini isteyen biri... Kimi zaman kahraman kılığında, kimi zaman egzistansiyalizmle halli hamur olmuş, varlık kadar yokluğa da inanan... (DZ,27).

Ben çağdaş insanlar istiyorum... tuttuğunu koparan, iş gören, gerçekçi, araştırmacı, planlı, programlı (DZ, 26).

Kadın hep tabi olandır bizde. Bir başına karar veremeyen, hep kuytuda çiçeği açan, bazen de açamayan bir varlık...(DZ, 19).

2.4.5. İççe Birleşik Cümleler

İç içe birleşik cümleler başka bir cümlenin asıl cümle içinde alıntı yapılarak kullanılmasıyla oluşturulan cümle yapısıdır.

Bir cümle ile o cümlede görev alan başka bir cümlenin yer almasıyla kurulan birleşik cümleye iç içe birleşik cümle denir (Aktan, 2009: 132).

Muharrem Ergin, bu cümle türü için, “*Bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesiyle meydana gelen birleşik cümledir*” demiştir (Ergin, 2000: 415).

Bunlara ek olarak Bilal Aktan, iç içe birleşik cümledeki cümleleri de ikiye ayırarak ana cümleye “*dış cümle*”, yardımcı cümleye de “*iç cümle*” demiştir (Aktan, 2009: 132).

Temel cümlelerde yüklem çoğu zaman çekimli bir fiil olurken iç cümlede çekimli bir yüklem fiil olabileceği gibi ek fiil almış bir yüklem ismi de olabilir.

Fuat Bozkurt' un bu cümle türünü daha ayrıntılı bir şekilde tanımlayarak demek eylemiyle kurulmuş tümceyle ve bu tümcenin içine girmiş, başkasına ait bir tümceden oluşan tümcelere, *iç içe tümce* demiştir (Bozkurt, 2009: 132).

Bu cümlelere en çok alıntı ve aktarmalarda rastlanacağını belirten Bozkurt bu cümlelerde iç cümlenin temel cümlenin doğrudan nesnesi olacağını ya da iç cümledeki herhangi bir kelime grubuna ait bir isim görevi üstleneceğini de ilave etmiştir (Bozkurt, 2009: 132).

Sevinç Çokum'un incelediğimiz iki eserinde, toplam 955 cümle içinde, iç içe birleşik cümlelerin sayısı 53'tür. Diğer cümlelere oranı ise %5,55'tir. Özellikle Deli Zamanlar adlı eserinde siyasi konuşmaların ve iç hesaplaşmanın fazla olduğunu göz önünde bulundurarak örnek cümleleri bu eserden seçtik.

Deli Zamanlardaki iç içe birleşik cümlelerin bu sıklığı yazarın üslubundaki derinleşme ve olgunlaşma yönündeki değişimin en önemli göstergelerinden biridir.

Bizim ilçeye gelin de ortalığı bir toparlayın! demişti (DZ, 10).

Bayhan Ağabey benim Baframdan yakarak,

— *İleri gitmek mi?* diye sormuştu (DZ, 23).

Bunun için de,

— *Kadın bütün hüneri, yeteneği, seçkinliği ile toplumda yerini almalı, böylece Ata'nın isteği doğrultusunda kadına daha hür ufuklar verilmeli.* diyordu (DZ, 23).

Başarılı olmanın yol yordamını sormuştum hani, Bayhan,

—*Kapıyı vur ve içeri gir!* Demişti... (DZ, 11).

İhsan Bey daha bir kırtasiyeci, daha bir Perşembe Pazarı ağzıyla,

—*Bize maddî manevî destek olabilecek güler yüzlü insanlar lazım.* Demişti (DZ, 14).

—*Peki ama manzara buyusa ülkemiz nasıl ileriye gidecek?* diye sormuştum (DZ, 21).

Ve birileri çıkmış, “*demokrasi!*” diye diye bağıyor... (DZ, 31).

— *Dikkat et!* demişti (DZ, 31).

2.4.6. Arasözlü Cümle

Cümlenin anlatımını bozmadan, belli noktalama işaretlerini kullanarak açıklama yapılan cümlelerdir.

Ediskun (1992: 389), temel düşünce ya da duygu ile ilgisi az olmaz üzere, söz ya da yazı içine sıkıştırılmış cümleciklere *arasöz* (mutarıza ya da parantez) cümleleri demiştir.

Fuat Bozkurt söyleme açıklık, belirginlik kazandırmak için, konuşmada da yazıda da rastlanan bu açıklayıcı sözlere *arasöz* ya da *aratümce* demiştir. Ayrıca Bozkurt, *arasöz* ya da *aratümce*lerin buldukları cümlenin bir ögesi olamayacaklarını ve cümleden çıkarıldıklarında cümlenin anlamında bir bozulma olmayacağını belirtir (Bozkurt, 2009: 154).

Tahir Nejat Gencan, tümce arasına giren ve öge olmayan sözlere araönerme ya da *arasöz* demiştir. Arasözlü cümlelerde söz öbeğinin araönerme olup olmadığını anlamak için o öbek okunmadan geçilir. Tümcede eksiklik olmuyorsa *arasöz*dür, araönermedir (Gencan, 2007: 171).

Bilal Aktan da cümle kuruluşunu doğrudan etkilemeyen ve cümleden çıkarıldığında anlam eksikliği yaşanmayan cümleye, ara cümle ya da söz bulunduran

cümleye arasözlü cümle demiştir. Ayrıca Aktan “*Açıklayıcı durumdaki birim yargı değeri taşıyorsa ara cümle, yargı değeri taşımiyorsa ara söz adını alır.*” diyerek arasöz ve ara cümle arasındaki farkı da ortaya koymuştur (Aktan, 2009: 138).

Günay Karaağaç ise bu cümle türünü tasnif dışı bırakmış ve kitabında yer vermemiştir.

Eğik Ağaçlar ve Deli Zamanlar adlı iki eserden incelediğimiz 955 cümlede arasözlü cümlelerin sayısı 7’dir. Toplam cümle sayısına oranı ise % 0,733 tür.

Ne yani bizim insanımız, *klozeti*, şu modern oturağı kullanmasını becerdiğinde mi adam sayılacaktı (DZ, 26).

Maruf Bey kırçıl saçları, griye yatkın gözleri ve hafiften özel bir gayretle çarpık bağlanmış kravatı - *çünkü merhum Başvekil öyle bağlardı* - yakası boynuna dayanmış kırışksız mavi gömleği, asker ocağından gelme bir düzeni yansıtan tavırlarıyla diğerlerinden farklı zarafete boğulmuş ses tonuyla belleğime yerleşiverdi (DZ, 13).

Mürekkebin, kurşunun, kağıdın kokusuna alışmalıydı insanlar ve vapurlarda, kuyruklarda, otobüs duraklarında, otobüslerde okumayı öğrenmeli; *-ama nasıl-* köpeğin kenesiyle gezmesi gibi insanın da kitapları, gazeteleri, dergileriyle, içiçe yaşaması gerektiğini öğrenmeliydiler (DZ, 15).

Sonra Korucu’ya, *-Korucu Hüseyin sonradan söyledi-* “Biz hatun kısmısından ders mi göreceğiz? (DZ, 17).

Sonrakinden transistörlü radyomuz üst üste aynı marşı çalarken, gecemiz bir gecede alabora olurken alt kattaki emekli albayın – *bir fabrikanın yeni genel müdürü-* kapısına üşüşmüştük hani... (DZ, 31).

Siyah yeldirmelerinizle, sıkma baş örtülerinizle, iri topuz inci iğnelerinizle ya da yakası kürklü tayyörleriniz, alnınıza yarı düşmüş şapkalarınız, İstanbul'un görkemli abideleri önünde; *-çalıntı özgür günlerinizdi onlar-* ayaklı fotoğraf makinelerinde çekilmiş arkası perdeli resimlerinizle...(DZ, 38).

2.4.7. Ki'li Birleşik Cümle

“Ki” bağlacıyla birbirine bağlanan cümleler ki'li birleşik cümle olarak tanımlanır.

Fakat dilbilimciler bu cümle türünün dilimize ait olmadığını belirtirler.

Haydar Ediskun, dilimizdeki ki bağlacıyla kurulmuş bağlı cümlelerin aslında Türkçe olmadığını, dilimizde *ki* yerine *kim*'in kullanıldığını söylemektedir (Ediskun, 1992:388).

Fuat Bozkurt bu cümle türüyle ilgili olarak “*İki bağımsız tümce “ki” bağlacı ile birbirine bağlanır. Bu yüzden “ki’li” tümce denir” şeklinde bir tanım yaptıktan sonra*, Türkçe cümlelerde ana yargının sonda, yardımcı yargının başta bulunduğunu, “*ki’li*” cümlelerde ise ana yargının başta, yardımcı yargının sonda olduğunu belirtmiştir (Bozkurt, 2009: 141).

Bilal Aktan ki'li birleşik cümleyi tanımlarken: ”Bağlaç olan “ki” ile kurulan birleşik cümleye ki'li birleşik cümle denir.” ifadesini kullanmıştır (Aktan, 2009: 133).

Aktan'a göre “ki” bir cümleyi bir cümleye / cümle topluluğuna, bir cümle topluluğunu da bir başka cümleye /cümle topluluğuna bağlayarak bunlar arasında açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç ve amaç gibi anlamlar çerçevesinde ilişkiler kurar (Aktan, 2009:133).

Aktan ayrıca Fuat Bozkurt'un bu cümle ilgili yukarıdaki tezine benzer ifade ile ki'li birleşik cümlelerin Türkçe cümle yapısına uymadığını belirtmiştir.

“ki”nin Türkçe söz dizimine aykırılığını Günay Karaağaç şöyle ifade etmektedir:

“Türkçenin yapısına aykırı olan bu kullanım, Türkçeye komşu dillerden alınmıştır. Eski Uygur Türkçesinden başlayarak, Türkçenin “kim” soru zamirinin bu ki bağlama zamirinin yerine de kullanıldığı görülür. Türkçede bağlama zamiri ihtiyacı olmamasına rağmen, ki bağlama edatının kim soru zamiri ile ve kim zamirine işlev değiştirilerek gerçekleşen bu kullanım, zamanla yerini ki'ye bırakmıştır. Ki'nin bağlama edatı olarak bu kullanımlarının yanında, Türkçede, uzun bir süre bağlama zamiri olarak ta kullanılmıştır. Günümüz Türkçesi bilhassa yazılı dil kullanımında bu yapıyı şiddetle reddetmektedir.” (Karaağaç, 2011: 200).

Leyla Karahan ki'li birleşik cümleyi cümle yapıları içinde ele almaz. *Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler* başlığı altında ele aldığı konuya “ki” bağlama edatıyla bağlanan cümleler alt başlığında yer vermiştir. Karahan'a göre; ki, bir cümleyi bir cümleye / cümle topluluğuna, bir cümle topluluğunu da bir başka cümleye / cümle topluluğuna bağlayarak bunlar arasında açıklama sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç, amaç gibi anlamlar çerçevesinde ilişkiler kurar.

Karahan bu görüşleriyle “ki” bağlama edatının basit cümle dışında bir cümle yapısı oluşturacağı fikrini de açıkça reddetmektedir (Karahan, 2009: 85).

Ki'li birleşik cümleler incelenen bölümlerde 10 kez geçmiştir. %1'lik bir kullanım oranına sahiptir.

Bu cümle türüne ait örnekler şu şekilde sıralanabilir.

Ama Şu var *ki* bütün o kuytularda debelenenlerin dışında 27 Mayısla gelen özgürlük kavramına sarılmıŐ, eskiyle bağlarını bütünüyle koparmıŐ yeni bir JönTürk modeli de köşe başlarında belirmeğe başlamıştı (DZ, 29).

Öyle zamanlar oluyor *ki* dıŐarının kokusunu, ağaıların rengini, denizin dalgalarını ona ben anlatıyorum (EA, 11).

Öyle büyüktü *ki* ağaı, ıevresindeki evlerin pencerelerine doğru uzanmıŐtı dalları (EA, 15).

Bir baharlı gün, incir ağacına kurduğum salıncakta sallanırken, iŐittim *ki* lmŐ... (EA, 17).

tede, ıiıekli naylon perdenin arkasında, bir kadına ağda yapılıyordu *ki* hafif hafif ıığlıkları geliyordu oradan (EA, 23).

Bir kısım adamlar vardır *ki* senin yapmak istediklerine akıl erdiremezler (DZ, 21).

Bir ıınar ağacı vardı *ki*, onu da kesmiŐler (EA, 14).

III. BÖLÜM

YAZARIN DİLİ VE ÜSLÛBU

Sevinç Çokum'un incelediğimiz eserleri ışığında saf, anlaşılır ve akıcı bir dili olduğu söylenebilir.

Karşılıklı konuşmalarda gerçekçi ve konuşma dilinin kullanıldığı diyaloglar oluşturulmuştur.

“-Kes be! Dedi. Bir işe yaramamışsın, adamı başından savmışsın, daha ne ötüp duruyorsun? İnsan, adresini almaz mı?

-Sen yanımda değil miydin? Hadi benim aklıma gelmedi. Sen alaydın ya adresini?

-Kim? Ben mi? yemin et ulan!

-Niye?

-Böyle bir adamın...Buraya...Yeter be!” (EA, 26).

Eserlerinde sosyal ve siyâsi olaylara da değinen yazar, yaşananları veya yaşadıklarını canlı bir dille ortaya koymuştur.

“-Kültürle, sanatla uğraşacak zamanımız yok! deyivermişti. Önemli olan ilçedeki oy potansiyelini artırmaktır. Mahalle mahalle, sokak sokak insanları tanımak ve onları celbetmek... Mesela Nur Dede'nin oralarda yoksul pek çok, onlara bulgur, ekmek dağıtmak dururken...Bunlar bize oy verenler ” (DZ, 14).

“Amatör tiyatrocular, homoseksüeller, twistçiler, Amerikan düşmanları, 27 Mayıs gençliğinin bir kolundan türeme sosyalistler, TİP üyesi ve partisinin dosya tozu alıcısı, süpürgecisi, çaycısı, yazarı, hatibi Cengiz, Amerikan sigaralarımız...” (DZ, 10).

“Selçuklu, Osmanlı, onlardan da önce Göktürkler (Orta Asya’yı karıştırmayınız. Partimiz Anadolu sınırları içerisinde yani Edirne’den Ardahan’a bir dünya oluşturmalıdır)” (DZ, 16).

Yazar betimleyici anlatım teknikleri kullanarak, okuyucunun zihninde bir nevi sözlü portreler çizmiştir.

“Aypare...Hiçbir suya karışmadan kendince akan su...Defterimdeki akarsu, en güzel köşe süsü Aypare Abla...Avukatlık cübbesinin bedeninden kaymış isyankar duruşu ve dalgalanan karaltısıyla seçiyorum onu. Belki doğruları daha iyi görebildiğimiz bir zamanın insanı...Yeryüzünde gün bozumuna dönmemiş seher yelleriydi esen ve her şey yeni sağılmış süt ılıklığıncaydı. Sabahlar birbirine çitinen yaprakların, dirilmiş çiçeklerin, biçilmiş otların kokusuna eş doğuyordu” (DZ, 8).

“Ve Arnavut kaldırımlarının yadırgadığı, topukları kalem ucu ayakkabılarıyla yokuşları inip çıkarken, pencerelerdeki kınamalı ya da imrentili bakışlara karşı kendi savaşını verecekti. Hanımeli çardakçılarının, mor salkım bulutlarının altından, arkalarında yetmişsekizlik plakların döndüğü geçmişten kalma pencere önlerinden, o sabah güneşi gibi tazeliği ve aldırıışsız adımları, etekleriyle gelip geçecekti” (DZ, 18).

“Uzun yürüyüşlerimde bir ara arkamda peyda olan şark çıbanlı gencin büyük hayallerinin pireli sinema salonlarında filizlendiğini tahmin etmek güç değildi. Benim gibi çiseleyen yağmurdan tütsülenmiş olarak gölgem gibi inatla yanıma ardıma düşerek, ikide bir öksürüp neredeyse ayakkabılarımın burnuyla benim topuklarıma basacakmışçasına sokulması işte aşamadığımız dağ yamaçlarını düşündürmüştü bana” (DZ, 28).

Yazarın kelime kadrosunun zengin olduğu söylenebilir. Sıfatlar, zarflar, fiilimsiler metinlerde önemli bir yer tutmuştur. Kullandığı kelimelerde, kurduğu cümlelerde kendine has bir üslup göze çarpmaktadır.

“Defterim gül kokulu sümbül revişliydi. Akarsularla bezeliydi kıyıları. Köşeleri tomur tomur goncalanır, ince şıvgınlar verirdi baharlarda. Düşüncelerim, duygularım tefeklenir, pürçeklenirdi” (DZ, 8).

“Ayparenin esintisi dedim, evet o esintiydi, estiği yerlerde her şey değışir, göğeri, silkinir, deprenir, yalımlanırdı. Kanatlarındı” (DZ, 9).

“Bense eğitilmemiş olmalarına yazıklanırdım çokçası” (DZ, 19).

Yazar İstanbul Türkçesiyle yazdığı eserlerinin kimi yerlerinde yöresel ağızlar da kullanmıştır.

“Af buyur hacı biz yanlış geldik. Bi hoş şeyler anlatıverdin bize emme bunlar karın doyuracak işlerden degül. Bize iş gerek aş gerek. Biz gene geçiverelüm öte tarafa” (DZ, 17).

“Sonra Korucu’ya, -Korucu Hüseyin sonradan söyledi- “Biz hatun kısmısından ders mi göreceğiz?” (DZ, 17).

Sevinç Çokum, bütün cümle türlerini eserlerinde kullanmıştır. Eksilteli cümle kullanımındaki ustalık dikkate değerdir.

“Kelimeleri yitirdiğim, yeniden ana rahmine döndüğüm, dönmek istediğim bir yürüyüş...” (DZ, 7).

“Bir karalama, sonsuzluklara ırılan bir ırmak, yitkin bir bulut, batan güneşin bıraktığı sızı” (DZ, 18).

“Ben ondaki bu solgunluğu seviyordum. Boyanmadığı zamanlardaki o yağmurdan gelmiş yahut sabah mahmurluğu içindeki iri, boşluğa bakan gözlerinin

yarı ışıklı halini, bir yere bırakılıp unutulmuş az biraz baygın yaz çiçeği halini...” (DZ, 21).

Yazarın, eserlerinde kısa cümleler üzerine kurduğu hâkimiyet, okuyucuyu sıkmayan, kesin ifadeler içeren bir anlatım sağlamıştır.

“Kimdi nu kadın?... Satıcı bir tabureye oturmuş, çay içiyordu. Sormayı düşündü. Ya Ulviye’yse... Belki odur...Öldü mü?.. Resminin satılığa çıkarılması, onun öldüğünü mü gösterir? Yoksul düşmüş de olabilir. Bir takım eşyasının yanında bunu da satmak istemiştir. Niye satsın canım resmini? Çerçevesi için mi? O zaman sadece çerçeveyi satar, resmi alıyordu. Ölmüştür, ölmüştür o” (EA, 39).

Yazarın iki eserinde de anlatıma şiirsel bir hava kata katan özgün sıfat tamlamaları kullandığı görülmektedir.

“Bir karalama, sonsuzluklara ırılan bir ırmak, yitkin bir bulut, batan güneşin bıraktığı sızı” (DZ, 18).

“Kimi satırların altı kırmızı kalemle çizili, kimilerinin yanına küçük soluksuz notlar yazılmış” (DZ, 40).

“Bayhan, kekremsi kalabalığı unutmuş, Özlem’in ayçiçeği yüzüyle ilgileniyordu” (DZ, 44).

“Evet maviydi gözleri, ama griye takılı kalmış, kimliksiz bir mavi” (DZ, 54).

“Tütün Kralı’nın masasında resmi çizilmişçesine düzgün ve durgun kadınların yanında” (DZ,45).

“Ve Arnavut kaldırımlarının yadırgadığı, topukları kalem ucu ayakkabılarıyla yokuşları inip çıkarken, pencerelerdeki kınamalı ya da imrentili bakışlara karşı kendi savaşımı verecekti” (DZ, 18).

SONUÇ

Yapılan çalışmada şu sonuçlar tespit edilmiştir:

1. Gerek kelime grupları gerekse cümle ve çeşitleri hakkında dilbilimciler arasında adlandırma ve sınıflandırmada farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.
2. Bu adlandırma ve gruplandırmada sadece yan yana gelen kelimelerin birbiriyle ilişkilendirilmesinde şekil yapıları dikkate alınmamalı, anlam boyutları da gözden geçirilmelidir. Sevinç Çokum'un elde var olan dil malzemesiyle kendine özgü yapılar kuran ve derin anlam boyutları oluşturan güçlü bir yazar olduğu tespit edilmiştir.
3. İyelik grubu yapısı, isim tamlamasının oluşumu hakkında bizlere önemli ipuçları vermektedir. Üçüncü tekil şahıslarla yapılan iyelik gruplarında tamlayan konumundaki zamirin yerine herhangi bir isim getirildiğinde elde edilen yeni tamlama belirtili isim tamlamasıdır. Onun kalemi - Ali'nin kalemi, onun derdi – Ali'nin derdi.
4. İsim tamlamalarının oluşumunda belirten/tamlayan ve belirtilen/tamlanan isimlerin ilgi ve iyelik konumunda oluşturulması gerekmektedir.
5. Bu kural ve bilgiler ışığında Sevinç Çokum'un isim tamlamalarını, sadece iki ismin bir araya geldiği terkipler halinde değil, aralarına sıfat ve zarf gibi unsurların da girdiği zengin kelime grupları halinde kurguladığı söylenilebilir.
6. Yazar, bunların dışında özellikle isim tamlamalarını alışılmamış bağdaştırmalar kurarak gerçekleştirmiş, böylece anlatıma sanatlı edebi bir katkı sağlamıştır.

“Büyük çınarlarımızın birbirine çitinen yaprakları, güz soluğundaydı“ (DZ, 12).

“Ama yine de o bir avuç insanı *demokrasiye yeniden dönüşün şaşmaz savaşçıları* olarak algıladım” (DZ, 12).

“Çarşı içindeki binada bir sürü tabelanın doktor, dişçi muayenehanelerinin yani günlük hayatın bir ucunda *ayrı bir heyecan durağı* vardı; o da *Parti'nin tozlu pencereleriyle pazar içini, yazlık sinemaları kucaklayan mekânı...*” (DZ, 11).

7. Bu tür kullanımların duyguyu daha ön plana çıkardığı, bir başka ifade ile metne şiirsellik kattığı söylenebilir.
8. Sevinç Çokum'un sıfat tamlaması oluştururken genellikle kısa (2-3 kelimedenden oluşan) ifadeler kullandığı, yoğun bir niteleme grubu oluşturmak istediğinde ise sıfat-fiillerden yararlandığı belirtilebilir.
9. Yazarın üzerinde çok durulması gereken üslup özelliklerinden biri de tekrar gruplarını nasıl oluşturduğudur.

Yazar “Aydınlık, gölgelerin içine martı kanatları gibi *parça parça* düştü.”(EA, 5). gibi bilinen tekrar grupları yanında kendine özgü tekrar grupları da kullanmıştır:

“İçine bir üzüntü *kök damar* saldı *sızım sızım...*” (EA, 27).

“Köşeleri *tomur tomur* goncalanır...” (DZ, 8).

10. Cümle başında, içinde veya sonunda tekrarladığı kelimelerle vurgu yapmak istemiş, bununla da tekrar sanatının etkili örneklerini gerçekleştirmiştir.

“*Aklını* kullan *aklını!* Sen insansın, insan olmanın anlamı bu. *Akıl, akıl..*” (DZ, 17).

“*Sarı* bir renk düştü, *sarı* bir çığlık, duvarlara, toprağa, bulutlara.” (EA, 15).

“*Cesaret cesaret...*Ne olursa olsun *cesaret!* Benim oraya gidişim de ipsiz sapsız genç *cesaretimden* kaynaklanmıyor muydu? Yalnızdım, ama buna rağmen *cesaretim* vardı...” (DZ, 24).

11. Yazarın edat grubu, bağlama grubu, unvan gruplarında bilindik ifadeler kullandığı söylenebilir.

12. Genelde yazar, kısa ve kurallı (düz) cümleleri ve devrik cümleleri, eksilteli cümlelerle devam ettirme eğilimindedir. Bu üslup yazarın iki eserinde de kendini göstermektedir. Bu eksilteli cümleler de yazarın üslûbundaki gelişmeye işaret etmektedir.

“Araba büyük bir isyanı caddede *sürüklüyor...* Ve yerde, yüzlerce ezik insan...” (EA, 11).

“Namık’tan sonra Pazar içindeki yumurtacıların iktisatta okuyan oğulları Kadir *geldi*. İnsana güven duygusu vermeyen, çoğunlukla susmayı yeğleyen, esmerliği bile ürkütücü, ailedeki katı kuralların hamur teknesinde evirip çevirdiği, buna karşılık batılı olma gayreti içinde bir hukuk öğrencisi” (DZ, 35).

13. Sevinç Çokum’un Deli Zamanlar adlı romanından ve Eğik ağaçlar adlı hikâye kitabından toplam 955 cümle incelendi. Bu incelemede ortaya çıkan cümle sayıları ve oranları şu şekildedir:

- I. Olumlu Cümleler: 789 cümle - % 82,51
- II. Olumsuz Cümleler: 73 cümle - %7,64
- III. Soru Cümleleri 32 cümle - % 3, 35
- IV. Kurallı Cümleler 708 cümle - % 74,14
- V. Devrik Cümleler 185 cümle - % 19,37
- VI. Fiil Cümleleri 719 cümle - % 75, 28
- VII. İsim Cümleleri: 174 cümle - %18,22
- VIII. Basit Cümleler: 398 cümle - % 41,7
- IX. Bağlı Cümleler: 35 cümle - % 3,66

- X. Sıralı Cümleler: 162 cümle - % 16,96
- XI. Eksilteli Cümleler: 62 cümle - % 6,49
- XII. İç içe Birleşik Cümleler: 53 cümle - % 5,55
- XIII. Arasözlü Cümleler: 7 cümle - % 0,73
- XIV. Ki'li Birleşik Cümleler: 10 cümle % 1,04'dür.

14. Sevinç Çokum, iki eserinde de yaklaşık aynı oranlarda olumlu cümle kullanmıştır.

15. Yazarın soru cümlelerinde cümlelerinin kullanımından sonra sorulan birçok soruya da cevap verildiği görülmüştür. Bu üslubu her iki eserinde de görülebilir. Buradan hareketle yazarın sorularını okuyucuyu merakla itmeden ve fazla yormadan cevapladığı söylenebilir

16. Ayrıca aslında soru cümlesi niteliğinde olmayıp serzeniş, kızma, çaresizlik gibi anlamlar içeren cümlelere ve hikâye/roman kadrosundaki kişilerin kendi kendilerine sordukları sorulara cevap verilmediği, takdirin tamamıyla okuyucunun sezgisine bırakıldığı tespit edilmiştir.

17. Soru cümlelerinin–mI soru eki, soru kelimeleri ve cümlede vurgu ile oluşturulabileceği tespit edilmiştir.

18. Devrik cümleleri;

- I. Öznenin yüklemden sonra geldiği devrik cümleler
- II. Nesnenin yüklemden sonra geldiği devrik cümleler
- III. Yer tamlayıcısının yüklemden sonra geldiği devrik cümleler
- IV. Zarfın yüklemden sonra geldiği devrik cümleler
- V. Birden fazla ögenin yüklemden sonra geldiği devrik cümleler olarak beş grupta incelemek mümkündür.

19. Yazarın kısa ve etkili anlam öbekleri oluşturmak istediğinde kurallı cümle yapısına başvurduğu, birçok kurallı (düz) cümleleri ve devrik cümleleri, eksiltili cümlelerle devam ettirme eğiliminde olduğu gözlenmiştir.
20. Sonuç kısmının 12. maddesinde⁶ de belirtildiği gibi incelenen eserlerdeki devrik cümle oranı %74,14'tür. Bu devrik cümle oranı bir nesir anlatımı için yüksek bir oran olup, yazarın edebî anlatımına duygu ve heyecan katmada etkili olmuştur, denebilir.
21. Fiil cümlelerinin oranının yüksek olmasını, incelediğimiz her iki eserin de olay metinleri olmasıyla ilgili değerlendirmek gerekir. Ayrıca Türkçede yüklem "fiil" olduğu esası da unutulmamalıdır.
22. Yazar eksiltili cümleleri tek bir kalıpta değil her kitabında ve kitaplarının her bölümünde farklı yollarla oluşturup okuyucunun zihnini devamlı açık bırakma yoluna gittiği gözlenmiştir.
23. İç içe birleşik cümleler Deli Zamanlar adlı romanda, yazarın ilk eseri olan Eğik Ağaçlar adlı hikâyesine oranla daha fazla kullanılmıştır. Bu yazarın üslubundaki değişimin önemli göstergelerinden biridir.
24. Sıralı cümleleri oldukça sık kullanan yazarın 3-4 cümleden oluşan sıralı cümleleri kurarken bazen anlatım bozukluğuna düştüğü de görülmüştür.
- “Üstüme varmıyor, baskı yapmamağa çalışıyor, siyaset uyguluyor bilmiyorum” (DZ, 88).
- “Sucuklar cızırtıyla kızarıyor, yağları ekmek içine bulaşıyor” (DZ, 17).

⁶ bk. s.106

KAYNAKÇA

AKALIN, Şükrü Halûk, “*Türkiye Türkçesinde Ünlemler*”, **Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı**, Türk Dil Kurumu, Ankara, 17 Nisan 1998.

AKSAN, Doğan, **Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını**, Bilgi Yay., Ankara, 2001, s.88-89.

AKTAN, Bilâl, **Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi**, Gazi Yay., Ankara, 2009.

AKTAŞ, Şerif, **Edebiyatta Üslûp ve Problemleri**, Akçağ Yay., Ankara, 1998.

ALTUN, Mustafa, “*Türk Atasözleri Üzerine Sentaktik Bir İnceleme*”, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, (Journal of Academic Studies), Y. 6, S 21, 2004, s.79–91.

ATABAY, Neşe vd., **Sözcük Türleri**, Papatya Yay., İstanbul, 2003.

BANGUOĞLU, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ankara, 1995.

BİLGEGİL, M.Kaya, **Türkçe Dilbilgisi**, Dergah Yay., Ankara, 1984.

BOZKURT, Fuat, **Türkçenin Gizemi**, Cem Yay., İstanbul, 2009.

BÖREKÇİ, Muhsine, Yusuf; TEPELİ, “*Tarık Buğra'nın "Ömer" Adlı Hikâyesinin Dil ve Üslup Açısından Tahlili*”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S 6, Erzurum, 1996, s. 29–65.

ÇOKUM, Sevinç, **Deli Zamanlar**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2000.

ÇOKUM, Sevinç, **Eğik Ağaçlar**, Başaran Yay., İstanbul, 1972.

DELİCE, H. İbrahim, **Türkçe Sözdizimi**, Kitabevi Yay., İstanbul, 2004.

DOĞAN, Enfel, “*Tarihî Türkiye Türkçesi Metinlerindeki ‘Karmaşık Cümle Örnekleri Üzerine’*”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, S 6/1, 2011, s. 961–974.

EDİSKUN, Haydar, **Türk Dilbilgisi**, Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, 1992.

ERASLAN, Kemal, **Eski Türkçede İsim-fiiller**, İÜ Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1980.

ERGİN, Muharrem, **Üniversiteler İçin Türk Dili**, Bayrak Yay., İstanbul, 2000.

----- **Azeri Türkçesi**, Ebru Yay., İstanbul, 1981.

GENCAN, Tahir Nejat, **Dilbilgisi**, Ankara, Ayraç Yay., 2001.

GÜLENSOY, Tuncer, **Türkçe El Kitabı**, (Genişletilmiş 3. baskı), Akçağ Yay., Ankara, 2001.

HATİPOĞLU, Vecihe, **Türkçenin Sözdizimi**, TDK Yay., Ankara, 1972, s.99–100.

HENGİRMEN, Mehmet, **Türkçe Temel Dilbilgisi**, 1.Baskı, Engin Yay., İstanbul, 1998.

HÜNERLİ, Bülent, “*Doğu Trakya Ağzlarında Arkaik Olarak Kullanılan Sınırlama İşlevindeki $\{-(y)XncA\}$ Zarf-Fiil Eki*” **Turkish Studies - International**

Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2010, S 5/1, s. 495-507.

İLHAN, Nadir, “*Haza’inu’s-Sa’adat’ta Cümlelerin Yapısı*” **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 10, S 2, Elazığ, 2000, s. 89–98.

İmla Kılavuzu, TDK Yay., Ankara, 2002.

KARAAĞAÇ, Günay, **Türkçenin Söz Dizimi**, Kesit Yay., İstanbul, 2011.

KARAHAN , Leyla, **Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yay., Ankara, 2009.

-----“*Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırılmaları Üzerine*” ,

Türk Dili Dergisi, S 583, TDK Yay., Ankara, 2000, s.7-11.

MEHMEDOĞLU, Alâeddin , “*Türkiye Türkçesinde Karışık Türlü Bağlı Birleşik Cümle*”, **Turkish Studies** - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2009, S 4/3, s. 1500-1540.

----- “*Türkiye Türkçesinde Cümle Öğelerine Yeni Bir*

Bakış” (1. Makale)”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, İstanbul, 2002, S 139, s.182-194.

ÖRNEK, Nuray, **İnci Aral’ın Romanlarının Tema, Yapı, Dil Ve Üslup Yönünden İncelenmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2005.

ÖNAL, Mehmet, “*Edebî Dil Ve Üslup*”, **AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 36, Erzurum, 2008, s.23–27.

ÖZCAN, Tarık. “*Şinasi’nin Şiirinde Dil ve Üslup*”, **Türk Dili**, Ekim 2006, S 658, s. 359–367.

ÖZKAN, Nevzat, **Gagavuz Türkçesi Grameri**, TDK Yay., Ankara, 1996.

SARIKAYA, Mahmut, “*Azerbaycan Türkçesinde Geniş Zaman ve Şimdiki Zaman Çekimleri ile Güney Azerbaycan Türkçesindeki Örnekleri*”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S 10, Sivas, 2001, s.273–293.

ÜSTÜNER, Ahat, *Çağatay Türkçesinde "-rdA, -ArDA, -Urda" Zarf-Fiil Eki*, **IX. Millî Türkoloji Kongresi**, 15-19 Eylül, 1997, İstanbul, s.1.

YELTEN, Muhammet, “*Pars-Name’deki Ki’li Birleşik Cümleler Üzerine*”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, S 4, Ankara, 2005, s.45–56.

YILMAZ, Reyhan, **Emine Işınsu’nun “Çiçekler Büyür” Romanının Cümle Yapısı**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2008.

<http://www.tdk.gov.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=cümle>